

16

8.

Hunc libellum, dono dedit Johanni
Machæropœo, Johannes Anser
præfectus, & hospes in Lüllent,
in perpetuam sui memoriam

Quos credis fidos, effuge, tutus eris.

190

190
54
al

XVII, 12.

**EXPLICATIO PROVERBIO-
RVM SALOMONIS
IN SCHOLA VVITEMBER-
GENSI DICTATA.
ANNO 1555.**

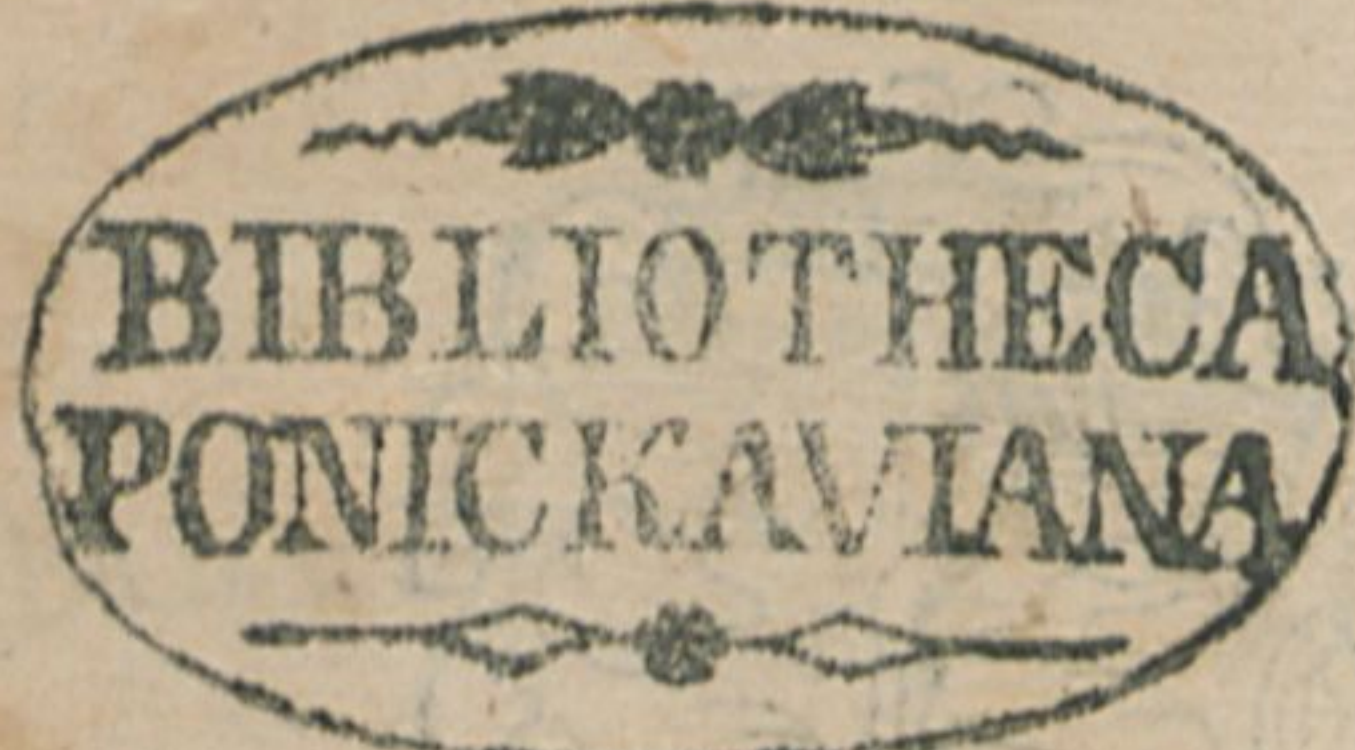
**A
PHILIPPO MELAN-
THONE.**

**VVITEBERGAE
excudebant haeredes Pe-
tri Seitzij.**

1555.

In pagg. a

Pon Vg 2632

ILLVSTRISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO,
DOMINO IOHANNI ALBERTO
Duci Megalburgensi, Principi Inly
tae & uetustae gentis Henetae in lit
tore Baltico, Domino in Ros
stoch, & Stargarden &c,
Domino suo clemen
tissimo.

EDIT ad Celsitudinem tuam SALOMON, sed non ornatus, ut talem Regem decebat, ac uix tenui penula uestitus. I plus uerò Regis uocem audiri & considerari uolo, non hos panniculos aspici, quos ego circumdedi, qui tantum hoc ago, ut liber Salomonis saepe repetitus, sit in manibus iuniorum, & à multis ac saepe relegatur.

Iulianus Imperator scribens contra Eccles

A 2

tra Eccles

PRAEFATIO.

tra Ecclesiam Dei, opponit Salomoni Phocyliden, ut ostendat doctrinam de uirtutibus & discrimen bonarum & malarum actionum non defuisse Ethnicis. Huic respondet Cyrillus, Salomonem seculis aliquot fuisse ante Phocyliden & Theognidem, qui uixerunt una cum Solone & Thalete, regnante Croeso, Imo antecedit Salomon aetate Homerum & Hesiodum. Fuit enim Homerus aetate Esaiæ.

Etsi hæc temporum collatio uera est, & Græci ipsi scribunt, Phocylidæ sententias ex alijs uetustioribus monumentis collectas esse, in quibus reliqua fuerunt præcepta primorum patrum post Iaphet, tamen & alia responsio multo firmiter opponenda est impietati Iuliani.

Errat Iulianus, existimans in Ecclesia tantum esse Legis doctrinam, ac discerni Ecclesiam à cæteris gentibus tantum professione præceptorum de moribus,

PRÆFATIO.

moribus, sicut & Lactantius collationem tantum legum facit. Vt notitias numerorum nascentes nobiscum adferimus, ita & Legum notitia lux est diuinitus condita in omnium mentibus, tametsi propter naturæ depravationem obscurior est. Ac uoluit Deus reliquas esse has in homine notitias, ut ipsius iudicium aduersus peccatum agnosceretur, & ut homines disciplina regi possent.

Ex hoc fonte Solon, Zaleucus & alij boni gubernatores honestas leges, & scriptores sapientes honesta præcepta hauserunt, ut Homerus, Hesiodus, Pindarus, Phocylides, Theognis, Sophocles, Euripides & alij, quos uolo certe legi.

Sed sciendum est, aliud esse uocem Euangelij de remissione peccatorum, & omnibus beneficijs Mediatoris. Hæc sapientia non angelis, non hominibus nota fuit sine diuina patefactione. Discrimen igitur Ecclesiæ à cæteris

A 3 gentibus

PRAEFATIO.

gentibus non facit Legis noticia, sed longe alia sapientia de filio Dei in promissionibus patefacta. Hoc discrimen Legis & Euangelij cum nesciret Iulianus in illa sua collatione, toto caelo errat.

Etsi autem multae sunt in Salomone sententiae, quae tantum sunt Legis riuuli, aut etiam politica & oeconomica praecipua, quorum similia tradiderunt uiri sapientes Ethnici, quale est: Male erit spondenti pro alijs, quod conuenit cum dicto: Sponde, damnum praesto est: tamen aliae multae sunt de uoluntate Dei, de iudicio, de misericordia, de uera Inuocatione, de ueris cultibus, de uita aeterna, de praesentia & auxilio Dei in aerumnis nostris. Haec doctrina non est Ethnica, aut nata in humana ratione, sed est explicatio primae tabulae Moisi, & multa dicta proprie ad Euangelium pertinent, sumpta ex promissione de Messia.

Haec

P R A E F A T I O.

Hæc discrimina diligentissime consideranda sunt, ut recte uti sententijs discamus. Videndum quid intersit inter Salomonem & Ethnicos scriptores. Videndum item, quæ sit uarietas sententiarum in ipso Salomone. Et intuenda sunt summa capita doctrinæ in Ecclesia, Lex & Euangelium, cultus Dei, gubernatio politica, uita œconomica. Et prudentes singulæ sententiæ ad sua capita accommodanda sunt. Hanc dijudicationem, & quasi classium seu generum descriptionem necessariam esse in hac lectione nihil dubium est, ac intelliget lector, nos de rebus maximis in omnibus uitæ officijs admoneri, si hanc diligentiam adferet, ut secum quærat ipse, ad quam uitæ partem singula dicta referenda sint, quos gradus uitæ humanæ, quæ pericula, quales casus Rex sapientissimus intueatur, ubi docere ac monere lectorem, ubi consolari uelit. Nam alia

A 4 dicta

PRÆFATIO.

dicta sunt διδασκαλικά, alia πνευματικά,
alia πρηγορικά.

Etsi autem hæc admonitio, quam recensui, ualde necessaria est, ut lector genera seu classes distinguat, tamen & alia admonitio addenda est. Exorsus est ipse Salomon ab his dictis: Timor Domini initium sapientiæ. Item: Habe fiduciam in Domino, ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. Prælucere uult omnibus actionibus agnitionem & inuocationem ueri Dei, qui se in hoc ipso populo Israël edita uoce legis & promissionum de Messia patefecit. Hunc uerum Deum discernit adpellatione Iehoua ab omnium gentium commenticijs numinibus. Discernit item, quia præfatur se in Ecclesia Israel conuocari, & iubet huius Dei doctrinam audiri. Et placet obedientia politica & œconomica, cum præluet fides, qua statuimus nobis Deum propiciuum esse propter filium mediatorem, & pro

PRAEFATIO.

& propter eum nos exaudiri, & pe-
timus nos spiritu sancto regi, seruari
nobis Ecclesiam & familias & earum
nidulos. Hanc totam doctrinam com-
plecti Salomonem sciamus in dictis
crebro repetitis de timore Dei, & de
Fide. Et cum cæteras sententias po-
liticas aut œconomicas audis, semper
adiungat mens illas priores tanquam
in titulo scriptas. Imo ipsum filium
Dei mens intueatur iam exhibitum,
crucifixum, resuscitatum, regnantem
ad dextram æterni patris, & uocem
Euangelij de reconciliatione & de fi-
de cogitet. Postea uero obedientiam
in officijs uitæ mandatis seiungat ab
Ethnica, & sciat eam Deo placere
propter Mediatorem.

Laudat Alexander Macedo uer-
sum Homeri: ἀμφοτέρων βασιλεύς τ'
ἀχαιῶν, κρατερός τ' ἀχμητῆς. Et est ta-
lis primo quinquennio. Sed nec agnos-
cit nec inuocat uerum Deum, nec re-

A 5

ferre

PRAEFATIO.

fert obedientiam ad illustrandam gloriam Dei. Legit similem sententiam Iosaphat in his admonitionibus Salomonis, à quo ortus est. Non decet Principem labium mendax. Itaque maiore studio regit linguam, praestat promissa, odit calumnias, quae sunt in auribus plurimae, prohibet Sophisticam in Religione, & in Iudicijs. Hanc diligentiam scit magnum decus esse, & multis salutare, quod et Solon, Aristides et Laelius vident. Sed Iosaphat in his officijs intuetur Deum, agnoscit Mediatorem, statuit se propter hunc immensa misericordia receptum esse, nouit causas, quare tota politia, cui seruit, constituta sit, & à suo cognato Mediatore petit & expectat auxilium, & refert labores omnes ad conseruandam doctrinam de eo. Ita multas uirtutes addit Iosaphat, quae non sunt in Solone, Aristide, Laelio & similibus. Sic igitur in hoc libro dicta omnia politica & oeconomicam intelligenda sunt,
Sicut

PRAEFATIO.

Sicut in doctrina de bonis operibus
semper Ecclesia complectitur doctrinam
nam de filio Dei, de timore, de fide,
de uera inuocatione, Hæc in huius
libri uestibulo moneri necesse est.
Postea lectio & utilior, & dulcior
erit.

Nunc uerò de ipsis sententijs non
aliud præconium addam, nisi hoc quod
præcipuū est, hæc oracula uocem esse
Filius Dei in Ecclesia, & congrue
re cum Lege Dei & Euangelio, &
continere admonitiones utilissimas de
plurimis uitæ officijs & periculis.
Quare & quotidie legenda sunt omni-
nibus ætatibus. Subinde enim iuni-
ores & grandiores plura ex hac lectio-
ne discent, Et bonis ac studiosis con-
siderantibus quò referendæ sint hæc
grauissimæ admonitiones, subinde
hæc sapientia erit dulcior.

Sed cur ego mea oratione inuitare
lectores conor? Inuitat eos liber ipse,
non uoce Salomonis tantum, quod
etiam

PRÆFATIO.

etiam sæpe fit, sed etiam uoce diuina, cum inquit: O uiri ad uos clamito, & uox mea ad filios hominum. Audite. Ab æterno ordinata sum, antequam cœlum, terra, abyssi conderentur. Et adfui architectatrix. Ludo in orbe terræ, & deliciae meae sunt, hominum saluti consulere. Beati qui uias meas custodiunt. Sic diuina sapientia in hoc ipso libro omnes homines inuitat. Hac tanta autoritate si qui non mouentur, duriores sunt omnibus in Caucasio scopulis.

Præcipuæ uero nostri officij est, in Scholis adsuefacere ad hanc lectionem iuniores. Ideo superiore anno rursus hunc libellum utcunq; enarraui. Scio nullius enarratione amplitudinem rerum, quarum hic fit mentio, comprehendi posse. Hæc uero nostra explicatio nimis ieiuna & macilenta est. Sed tamen cum eam Typographi ederent, non repugnaui, quia fortassis hæc noua editio plures ad hanc lectionem inuitabit.

Causa

PRAEFATIO.

Causa autem cur huic editioni tuum nomen adscripserim, non hæc tantum est, quod scio te in hac ingenij & uirtutis præstantia libenter legere sapientissimi Regis admonitiones, sed etiam, quia cum priorem editionem ante annos uiginti dedicassem Inclyto Principi Magno Duci Megalburgensi tuo patri patrueli, hanc recentem editionem ad te mittere decreui, ut munus illi missum in familia maneret, in qua ut semper Salomonis uox audiatur, toto pectore opto, quam quidem summa cum pietate Dux Magnus audiebat, & cum ad hanc normam consilia priuata & publica dirigeret, optime de patria meritus est. Summa reuerentia sapientissimum patrem in gubernatione adiuuit, Ecclesias curauit recte erudiri, & custos fuit duarum optimarum rerum, puritatis doctrinæ, & concordia docentium: foveuit studia literarum, quæ eo magis amabat, quia præclare eruditus erat:

& cum

PRÆFATIO.

& cum Ecclesiæ doctrinam ex fontibus hauserat, tum uero Latinas & Græcas historias assidue legebat, ac à uiro doctissimo Arnolde Burenio ad formandam latinam orationem sic adsuæfactus erat, ut latine recte & splendide loqueretur & scriberet. Denique exemplum erat Dux Magnus boni & salutaris Principis in publica & priuata uita. Itaque quanto eius desiderio non solum patria, sed etiam uicinæ gentes adficiantur, uides. Sed ut Propheta inquit, euocantur ex hac mortali uita Iusti, ne uideant uentura mala. Sic ipsum quoque Deus ad æternæ Ecclesiæ consuetudinem abduxit, ubi iam inter optimos Principes, Dauidem, Iosaphat, Ezechiam, Iosiam & similes fruatur dulcissimo conspectu & colloquijs Dei, & Domini nostri Iesu Christi, quæ in hac uita ardentissimis uotis expetiuit. Ipsi igitur cœlestia bona gratulemur.

Et quia Deus aliquos in hac militia

PRÆFATIO.

Ultima huius uitæ uult esse superstitēs,
oremus filium Dei custodem Ecclesiæ
suæ, Dominum nostrum Iesum Chri-
stum, ut ipse nos gubernet, & faciat
nos *σκεῖν ἐλέος*, & organa salutaria, &
seruet Ecclesias & earum hospitia. Ve-
rissimum est enim has res tantas non
seruari posse sola humana sapientia.
Sed filius Dei sedens ad dextram æ-
terni patris immensa bonitate suos
coetus, suam hæreditatem tuetur.

Accipies igitur à me hunc librum
eò libētius, quia fratris patruelis in eo
mentio fit, qui si uiueret, etiamhorta-
tor esset, ut lectionem Salomonis tibi
familiarissimam faceres.

De mea uero enarratione nihil ali-
ud dicam, nisi me pio studio hoc age-
re, ut boni libri sint in manibus discen-
tium, & cum de hoc scripto, tum de
cæteris meis scriptis omnibus iudici-
um Ecclesijs & Academijs harum re-
gionum, quæ confessionem exhibi-
tam Impes

PRAEFATIO

tam Imperatori Carolo in conuentu
Augustano, Anni M. D. XXX.
amplectuntur, permitto. Nec ego ali
ud genus doctrinae amplector, nisi
illud ipsum, quod quidem scio
esse perpetuam Ecclesiae Chri
sti uocem. Bene & foeli
citer uale. Anno
M. D. LV.

T. Cellis.

addictis.

**Philippus
Melanthon.**

PRAEFATIO PHILIPPIME

LANTHONIS IN PRO-

uerbia Salomonis.

SITATA ADMONITIO est, de duobus modis docendi, quorum alter est integra Dialectica methodus, ordine procedens, & quasi integrum aedificium extruens, ut uniuersa doctrina in unum corpus redi-

gatur. Ut, cum medicus primum de fabricatione corporis, de membris & de humoribus, postea de morborum causis & generibus, deinde de remedijs dicit.

Alter modus est, cum breues sententiae traduntur, tanquam aphorismi, idque saepe fit promiscue sine magna cura ordinis: ut praecipua moralia scripserunt Phocylides, Theognis & alij.

Talis coaceruatio sententiarum est hic liber Salomo-

B lomo-

PRÆFATIO.

lomonis, cui titulus est in latina editione, PROVERBIA. Etsi autem discrimen est tum apud grecos inter γνώμας & παροιμίας, tum apud latinos inter sententias & proverbia: tamen Ebraeis uno nomine promiscuè utrunque significatur.

Sententia seu γνώμη est breue dictum, continens præceptum de moribus, aut commonefactionem de præmijs & pœnis, aut descriptionem euentuum in uita, quorum consideratio etiam prodest ad commonefactionem. Præcepta sunt: Sperne uoluptates, nocet empta dolore uoluptas. μέμνησο ἀπισεῖν. Γνώθι σε αὐτόν. De præmijs & pœnis. Ἐυσεβέων παιδείασι τὰ λωῖα, δυσσεβέων δ' οὐ. De euentibus. Luxuriant animi rebus plerunque secundis. Fortuna quem nimium fouet, stultum facit.

Sed Prouerbiū est ualde celebratum dictum, & plerunque figura aliqua, seu metaphora, seu collatione, seu imagine, seu hyperbole, seu ironia aliquid significans, siue sententiam contineat, siue aliam qualemcunque descriptionem: ut, Doliū pertusum. Ad calendas græcas. Eat ad coruos. Eurypo mutabilior. Hæc & multa alia nullas sententias continent. Sed alia tempus, alia locum, alia alias circumstantias figurate significant.

Etsi

P R A E F A T I O.

2

Etsi igitur aliud est prouerbium, aliud sententia, tamen multa prouerbia simul sunt sententiae, ut, Spartam nactus es, hanc orna. Sententia est, monens ut suam quisque uocationem, sicut nominamus, intelligat, & intra metas eius se contineat, & recte faciat, ea quae sunt sui officij. Ideo autem & prouerbium est, quia figura ornatum est, & ualde celebratum. Non uidemus manticeae quod in tergo est, sententia est, reprehendens caecam φιλαυτία, quae tamen de alijs acerbius iudicat. Simul autem prouerbium est, quia figuratum est, & ualde celebratum. Ita sunt sententiae & prouerbia: Dat ueniam coruis, uexat censura columbas. τὰρ ἀρετὰρ καὶ τὰρ σοφίαρ νικᾶντι χελῶνα, id est, uirtutem & sapientiam uincunt testudines, id est, pecunia.

Cum autem talia dicta multa sint in hoc libello, quae simul & sententiae sunt & prouerbia, titulus Prouerbiorum non male congruit, sed siue titulus erit sententiae, siue prouerbia, sciendum est, hic collectum esse aceruum dulcissimarum sententiarum, quae sunt praecipua de omnibus uirtutibus.

Sapè autem monemus, summam doctrinae de Virtutibus, ut aliquo modo comprehendi possit,

B 2 inclu

PRÆFATIO.

includendam esse in Decalogum. Idem hic faciendum est, & genera sententiarum iuxta Decalogum distribuantur. Aliæ de prima tabula, aliæ de secunda loquuntur. Hæc genera sic nominari possunt: Aliæ sunt Theologicæ, quæ de Deo, & de præceptis primæ tabulæ concionantur. Aliæ Politicæ, quæ gubernatorum officia continent. Aliæ Ethicæ, quæ de communibus omnium moribus præcipiunt. Aliæ Oeconomicæ, quæ de coniugio, & de domestica gubernatione loquuntur. Cum autem sententiæ in omnibus linguis gratæ sint, quia breuiter de rebus honestis præcipiunt, & expectantur, tanquam assiduæ monitrices in hac tanta uarietate actionum humanarum, sciendum est in his uetustissimis dictis Salomonis singularem esse dulcedinem, & propter figuras, & propter res ipsas. Multa enim de arcanis affectibus, multa de causis & seminibus maximarum mutationum in uita, & de præcipuis momentis gubernationis monent, quæ non sunt agrestia, seu Bucolica, ut multi putant. Quam blanda pictura est coniugij, cum mariti & coniugis mutuum amorem, simplicem, sincerum, dulcem, nihil fuci, nihil suspicionis, nihil morositatis habentem pingit imagine capræ & hinni? Quanta suauitas est præcepti oeconomici: Fontes tui deriuentur foras, & tu do-

PRAEFATIO.

3

tu dominus eorum maneto. Quid amabilius est fontibus & riuulis, rigantibus & tuos hortos, & uicinos? Quam copiosa doctrina continetur in hoc dicto. Approbat distinctionem dominiorum, precipit iusticiam & frugalitatem, ut suum quisque teneat, & ab alieno abstineat, suos fundos diligenter colat, beneficentiam quoque exerceat, sed ita, ne ex fundo excutiatur, uerum iuuet alios ex fructibus. Tales sunt multae sententiae in hoc toto aceruo, quae blandissimis imaginibus & dulcissimis figuris significant res maximas.

Necesse est autem & hoc initio moueri, magnum discrimen esse inter γνωμολογίας Ethnicas, ut sunt Phocylidis aut Theognidis, & has à Salomone in Ecclesia Dei traditas, sicut alias in genere dicitur de discrimine philosophiae & doctrinae sonantis in Ecclesia.

Vt Philosophia particulam legis retinet, ita & Phocylides aliquid dicit de ira Dei, & de poenis scelerum. Sed de Mediatore, de Remissione peccatorum, de reconciliatione, de uera inuocatione, fide & spe, de praesentia Dei in calamitatibus nostris, non dicit, ceterum utcunque recitat multa praecepta, pertinentia ad secundam tabulam Decalogi. Salomon uero de uera agnitione & in-

B 3

uocata

PRAEFATIO.

uocatione Dei, & de ceteris uirtutibus ad primam tabulam pertinentibus saepe concionatur, ut: Initium sapientiae timor Domini. Item: Confide Domino in toto corde tuo, & non inuitare sapientiae tuae, in omnibus uijs tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos. De cruce: Quem diligit Dominus castigat, ne deficias ab eo. Et de salute post hanc uitam: Sperat iustus in morte sua.

Iulianus Imperator opposuit Salomoni Phocylidem, cum disputat, nihilo maiorem sapientiam tradi in libris Prophetis & Apostolicis, quam qualis apud Ethnicos reperitur. Et Cyrillus refutans Iulianum, tantum eo antefert Salomonem, quod etate antecesserit Phocylidem, Nam Phocylides, qui fuit Milesius, & Theognis, qui fuit Megarensis, Cyri & Thaletis etate uixerunt. Sed haec puerilis responsio non satisfacit magnitudini huius disputationis. Dicendum enim fuerat de ueris fontibus doctrinarum, aliam esse doctrinam Legis, aliam Euangelij. Et concedendum fuerat, Phocylidem recitare bonam partem Legis, sed tamen aliam propriam Ecclesiae doctrinam esse, scilicet de patefactione Dei, facta illustribus testimonijs, de editis promissionibus, de Euangelio, annunciante remissionem peccatorum, & offerente uitam

uitam eternam propter Filium. De consolatione in cruce. De his summis rebus muti sunt Ethnici scriptores. Id discrimen semper in conspectu esse oportet, ut sciamus quæ sit doctrina Ecclesiæ propria.

In præfatione & hoc addendum est, Cum hic liber in uera Ecclesia Dei scriptus sit, in qua nota erat promissio de Messia, intelligamus eum & hoc uelle, ut præluceat fides, intuens Messiam in usu omnium sententiarum, siue de fide loquantur, siue de operibus, ut cum dicit capite 3: Confide Domino toto corde tuo, intellige, propter Mediatorem, sicut antea David docuerat: Osculamini filium, Beati omnes qui confidunt in eum. Expresse enim iubet Salomon doctrinam in hoc populo à Deo traditam, amplecti. Et ubi fit mentio fidei, necesse est intueri promissiones. Sic cum de coniugio dicit: Letare cum uxore adolescentiæ tuæ, intellige, prælucente fide, statuas te propter Mediatorem Deo acceptum esse, & propter eum placere ei opera, diuinitus ordinata. Sic ubique simul complectenda est doctrina de Messia, quæ in Psalmis & Prophetis magis perspicue tradita est. Significatur tamen hic quoque, quia fit mentio sapientiæ Dei concionantis in genere humano, quæ est Filius missus ad Ecclesiam. Et iu-

PRAEFATIO.

bet Salomon cognosci doctrinam in hoc populo
traditam à Deo. Item cum fit mentio fidei,
& uitæ æternæ, intueri promissio-
nes necesse est.

CAPVT PRIMVM. ^s

Propositio.

Sententiæ Salomonis filij David regis Israël, scriptæ ut hinc discas sapientiam, disciplinam, prudentiam, & accipias intelligentiam, iusticiã, iudiciũ & rectitudinem, & ut detur incautis circumspectio, & adolescentibus scientia & consideratio.

Admonitio.

Audiet sapiens & proficiet, & intelligens possidebit consilia, & intelliget sententias & interpretationem & sermones sapientum, & ænigmata eorum.

Primum Præceptum.

Timor Domini initium sapientiæ. Sapientiam & disciplinam stulti despiciunt.

PROPOSITIO perspicua est, in qua ait, se collegisse has sententias, magnæ utilitatis

B S

tatis

PROVERBIORVM

tatis causa, ut rudiores & iuniores commonefi-
ant, doceantur, & ad diligentiam flectantur in
gubernatione morum, erga Deum & erga ho-
mines. Has utilitates describit multis uerbis,
quorum propria significationes considerentur.

Sapientia significat agnitionem Dei, cum qua
lucent in corde uerus timor & uera fides.

Disciplina seu eruditio generaliter est prepara-
tio seu institutio.

Prudentia significat gubernationem morum.

Intelligentia, dijudicationem, ubi multis pro-
babilibus propositis, difficilis est electio, ut cum
Hieremias suadet deditioem contra aliorum opini-
onem. Zacharias suadet tolerandam esse serui-
tutem, non mouendam esse seditionem.

Iusticia significat uniuersaliter obedientiam,
iuxta omnia precepta.

Iudicium accusationem, castigationem & poe-
nam.

Rectitudo opponitur hypocrisi, ac si diceretur
sinceritas.

Circumspectio opponitur stoliditati, quae teme-
re ruit sine deliberatione.

Scientia

CAPVT I.

Scientia significat delectum.

Consideratio idem est, quod deliberatio, quid conueniat pro diuersitate locorum, temporum, & personarum.

Audiet sapiens & proficiet &c.

Propositioni addit admonitionem, qualem oporteat auditorem esse. Sapiens auditor proficiet, sicut dominus inquit: Habenti dabitur. Item dabit Spiritum sanctum petentibus, non contemptentibus, non repugnantibus barbarica & Cyclopica ferocia. Hos contemptores Dei, ut Epicureos & similes, ait hic non proficere, sed alios, in quibus sunt initia timoris Dei, & qui petunt se regi à Deo, sicut dicitur: Petite & accipietis.

Primum præceptum.

Orditur autem præcepta ab eo quod primum est, uidelicet à timore ueri Dei. Quia enim nominat IEHOVA in populo Dei celebratum, deducit nos primum ad agnitionem doctrinæ de uero Deo, & uult discerni ueram inuocationem, ab aliarum gentium cultibus.

Vsitate autem timor Dei nominatur totus cultus Dei uerus, & non simulatus, seu uniuersalis obedientia

PROVERBIORVM

obedientia, iuxta omnia præcepta, ut in hoc dicto: Beati omnes qui timent Dominum. Hic timor complectitur initio cognitionem ueræ doctrinæ, deinde & timorem, qui sensu percipitur, & fides quæ discernit hunc timorem, cum est uera inuocatio coniuncta, à timore seruili seu impio, qui est fugere & fremere aduersus Deum. Complectitur item in uera agnitione Dei, in uero timore & fide, inuocationem quæ petit & accipit reconciliationem, & petit & expectat auxilium in tota gubernatione uitæ. Nec de initio tantum, id est de inchoatione intelligatur hoc dictum, sed de summa, quasi dicat: Timor Domini est summa sapientiæ, gubernans omnia consilia in rebus secundis & aduersis.

Audi fili eruditionem patris tui, & matris tuæ legem ne dimittas.

Prius dixit de summa doctrinæ & cultuum: Initium sapientiæ timor Domini, nunc monstrat personas docentes, & iubet has audiri, quia oportet esse ministerium docendi, & necesse est ministerium audire. Ac primus gradus est in ordine personarum, gradus parentum, & horum officium primum est, rectè tradere natis doctrinam de Deo,
Sicut

Sicut et ad Ephesios scriptum est: Educate natos in doctrina & disciplina Domini. Adiungatur autem hoc dictum priori: Audi eruditionem patris tui, scilicet, docentis de timore domini, hanc ipsam doctrinam quam sonat Ecclesia Israël, quam nominavit, hanc etiam nomino legem tuæ matris, scilicet, Ecclesiæ traditam à Deo certis & illustribus testimonijs in Israël. Ita sciamus nos ad certum genus doctrinæ alligari, cum ait, Legem matris tuæ ne abicias. Significat enim appellatione matris Ecclesiam Israël. Manifestum est autem hoc mandatum sæpe repetitum esse, ut unicum hoc doctrinæ genus de Deo amplectamur, quod Ecclesiæ traditum est in scriptis Prophetis & Apostolis. Sicut inquit æternus pater de filio: Hunc audite &c. Et Dominus inquit: Si quis diligit me sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, &c. Ut autem ibi Dominus promissionem omnium summam addit huic præcepto de cognitione & professione doctrinæ, ita hîc Salomon addit promissionem, quæ ut sit blandior, metaphora sumpta est à puerilibus ornamentis. Corona significat regnum seu præstantiam, estque sententia: Deus collocabit te inter salutes gubernatores. & prouehet, & iuuabit consilia, ut sint salutaria, tibi & populo, ut sis uas misericordiæ tibi & populo, Sicut Sa-

cut Samuel, David, Iosaphat, Ezechias, non sis uas iræ, sicut Saul, Absolon, Achitophel. Ornamenta colli significant eloquentiam, hoc est, salutarem doctrinam, & salutaria consilia. His ingentibus donis te Deus ornabit, si legem matris tuæ audies.

Fili mi, si lactauerint te peccatores, ne obsequaris.

Admonitio est contra illecebras, quæ plurimos abstrahunt à Deo, scilicet, contra multitudinem impiorum, & contra res secundas impiorum.

Frustra panditur rete coram uolucris.

Id est, etiamsi putant se latere impij, sicut aucupes se abscondunt: tamen non latent, Quia cernit Deus omnia uindex. Psal. 57: Vtique est Deus, iudicans homines in terra. Psal. 61: Tu reddis unicuique iuxta opera sua. Hortatur ergo Salomon, ne exemplis multitudinis & rebus secundis impiorum moueamur, ut faciamus contra Deum, & addit comminationem de poena. Inter poenas autem tristissima est: Tunc inuocabunt, & non exaudiam. Non hoc uult, non posse lapsos redire ad poenitentiam, aut poenitentiam inutilem esse. Imo uocat nos ad poenitentiam, & promittit mitigationem

CAPVT II.

tionem presentium poenarum, & remissionem poenae aeternae, ut dicitur Esaie i: Si peccata uestra fuerint sicut coccinum, eritis candidi sicut nix. Est autem dicti sententia, ante poenam exaudiri agentes poenitentiam, Sed cum uenit poena, iam adest. Si est corporalis, mitigatur agenti poenitentiam, Si est aeterna, nulla est exauditio, ut in interitu Saul & Iudae. In fine est antithesis: Audiens uel obediens quiescet secure.

CAPVT II.

TOTVM secundum caput est adhortatio ad audiendam & discendam hanc doctrinam, quam Deus Ecclesiae tradidit, & ad hanc nos alligat, ac praecipit fugere aliam sapientiam, pugnantem cum hac doctrina. Figurata enim nomine mulieris adulterae, intelligit sapientiam, quae a Deo mentes abducit. Nominatim enim inquit, illam mulierem uagabundam relinquere magistrum, id est, doctorem Deum, cui desponsata fuerat. Talis enim mens est uelut adultera, quae relicto & spreto uero magistro, cui fuerat desponsata, uagatur petulantissime, ludit impijs opinionibus, ut letantur sua audacia Epicurei, letantur et idolatrae suis cultibus, quia putant se propter eos habere magnos successus, & omnia

PROVERBIORVM

omnia bona. Addit autem in hoc capite promissiones & comminationes, iuxta dictum: Primū quærite regnum Dei, & omnia adiicientur uobis &c. Item Psal. i: Beatus uir &c. Monet etiam quomodo proficere possimus, coniungit enim duas causas, auxilium Dei, et nostrum studiū, sicut alibi dicitur: Quanto magis dabit Spiritum sanctum petentibus. Item: Petite & dabitur uobis. Quærite & inuenietis &c. Et in lib: Sapientia cap. 6: Sapientia facile inuenitur ab his qui diligunt eam, & inuenitur ab his qui quærent eam, & anteuertit eos, qui expetunt eam. Hæc dicta promittunt auxilium discentibus.

CAPVT III.

INITIO tertij capitis repetita sunt adhortationes, & promissio inserta est: Misericordia & ueritas non deserent te, scilicet misericordia Dei. Usitata phrasis est de Deo & hominibus: Fecit misericordiam & ueritatem, id est, beneficentiam & fidelitatem præstitit, ut Ionathas fecit misericordiam & ueritatem Dauidi, id est, fuit erga eum beneficus & fidelis, id est, constanter & sine simulatione eum dilexit, & ei benefecit. Ita hic dicitur: Deus benefaciet tibi, & fideliter, id est, semper

semper te proteget, iuxta dictum, Timenti Domi-
num non deerit ullum bonum.

PRAECEPTA.

Confide Domino in toto corde
tuo.

Sequuntur tria praecpta. Primum de agnitio-
ne Dei, de fide, & de timore. II. de conseruatione.
ministerij doctrinae. III. de cruce. Amplissima est
doctrina in singulis praecptis. Primum praecipit de
fide, & addita est Antithesis. Ne inuitaris pru-
dentiae tuae, quod intelligatur de tribus generibus,
de agnitione Dei, de moribus, & de consilijs in
delectu utilium. Sic agnoscas Deum, sicut se in
hac doctrina patefecit, nolo te uagari ut Ethni-
cos, & comminisci uaria numina, cultus, opinio-
nes de Deo, uolo te in moribus facere quae pra-
cepta sunt, non sequi tuas imaginationes, ut Lace-
demonij concedebant pacisci cum uiro de uxore.
Papa prohibet coniugium. Volo te in delectu re-
rum utilium sequi mea praecpta, facere necessa-
ria, non πολυπραγμοσύνη, non spe uel metu
tentare aliquid extra uocationem. Sis memor di-
cti in Ezechiele: In praecptis meis ambulate.

C Honora

PROVERBIORVM

Honora Deum de facultatibus
tuis &c.

*Præcipit ut singuli pro suis facultatibus iuuent
conseruationem ministerij doctrinæ in templis &
scholis, & addita est dulcissima promissio, sicut
& Matth. 10. scriptum est: Qui dederit potum
aquæ uni ex minimis meorum propter doctrinam,
habebit mercedem.*

Castigationem Dei ne auerferis, &
non abomineris correptionem.

*Hic tota doctrina de cruce comprehendenda
est, & considerandum discrimen Philosophiæ &
Euangelij. Philosophia & humana ratio aliter de
causis mortis & humanarum calamitatum iudic
cat, quàm uox Euangelij. Necessè est autem sciri
causas, propter quas Ecclesia subiecta est cruce.
Deinde & loci consolationum philosophici &
Euangelici conferendi sunt. Discernenda & pa
cientia Christiana & philosophica.*

Beatus homo qui inuenit sapi
entiam &c.

Redit

Redit ad communes adhortationes, ac precipit, ut discamus doctrinam à Deo traditam, & ei obediamus, nec anteferamus nostram sapientiam aut calliditatem, & addit promissiones & comminationes. Hæc omnia opponuntur sapientiæ humane, quæ audacissimè ludit fingendis opinionibus de Deo, religionibus & cultibus &c. & non uult esse alligata uerbo Dei. Item quæ in consiliis uitæ calliditate sua quærit præsidia, nec manet intra metas uerbo Dei traditas. Et congruunt hæc adhortationes cum toto Psalmo, Beati immaculati &c. Recte autem intelliguntur hæc laudationes sapientiæ de sapientia reuelata, id est, de uerbo Dei patefacto in Ecclesia, de Decalogo & Euangelio. Nec tamen alienum est quòd uetustas accommodauit has laudes sapientiæ ad personam, quæ est filius Dei, qui est patefactor uerbi sonantis in Ecclesia, & est efficax per id uerbum, & in eo ostendit, qualis sit Deus, & quæ sit eius uoluntas.

P R A E C E P T A.

Non prohibeas benefacere illum,
qui potest benefacere, & be-
nefacito tu, cum manus
tua potest.

C 2

Non

PROVERBIORVM

Non impediās aliorum uocationem, & tuæ uocationi studiose & fideliter obtemperes.

Non dicas proximo tuo, uade & redito, cras dabo, cum iam possis dare.

Non machineris proximo tuo malum, sed habitet apud te secure.

Hoc præceptum & sequentia pertinent ad præceptum, Non occidas. Dupliciter autem struitur malum alijs, aut manifesta uolentia, aut fraudibus, calumnijs, furtis &c. Vtrunque genus prohibet Iohannes, cum inquit, Neminem concutiatis neq; calumniemini.

Non litiges cum homine sine causa, cum tibi malum non fecerit.

Prohibet omne genus calumniarum, & contentionum iniustarum.

Non æmuleris uirum iniquum, & non eligas uias eius.

*Commune præceptum est, ne offensi scandalo
crucis*

crucis & successibus impiorum deficiamus à Deo, & imitemur impios spe potentie, opum, tranquillitatis & aliorum commodorum, sicut magna ex parte fit, ut Ecclesia sit subiecta cruci, & impij dominantur. De hoc scandalo concionatur totus Psalmus, Noli emulari &c.

Stultorum exaltatio erit ignominia.

Congruit cum dicto: Tolluntur in altum, ut lapsu grauiore ruant.

CAPVT IIII.

REDIT iterum ad communes adhortationes, & præcipit ut doctrinam discamus, & ei obediamus. Quartum caput generalis adhortatio est ad discendã doctrinam, & ad studiũ obediendi, & ad diligentiam regendi disciplinam, & ad circumspeditionem, ne decipiamur exemplis impiorum, & inseritur mentio præmiorum & pœnarum.

Obscuritas est in uno dicto: Principium sapientie est acquirere Sapientiam: Sed plana est sententia de modo & inchoatione conuersionis ad

PROVERBIORVM

Deum, audire doctrinam, & eam uere expetere, & petere gubernationem à Deo, iuxta doctrinam est inchoatio conuersionis, sicut alibi dicitur: Dabit Spiritum sanctum petentibus. Et Prophetata inquit: Conuerte me & conuertar. Et sapientia 6. Inuenitur ab his, qui quærent eam, & prior occurrit expetentibus eam. Et supra cap. 2. Si quæsieris eam inuenies. Iacobi. 1. Si quis indiget sapientia petat à Deo &c. Item: Trahit Deus, sed uolentem trahit.

CAPVT V.

CAPVT quintum ad duo præcepta Decalogi pertinet. Non mœchaberis, & Non furtum facies. Initio enim quinti capituli prohibet adulteria, & omnes uagas libidines, & addit conciones de pœnis, quia sine ulla dubitatione huic diuine regulæ respondent euentus: Scortatores & adulteros puniet Deus. Et hic cap. 6. Adulter perdet animam suam, ut historie priuatae & publicæ ostendunt, Dauid, Troia, Thebæ &c. Et quanquam Deus mitigat pœnas aliquibus agentibus pœnitentiam, tamen semper aliqua pœna committantur, & sepe peccata seminis puniuntur in femine, id est, in sobole.

Inserta

Inserta est autem dulcissima concio, quæ approbat coniugium & mutuum amorem, & suauitatem coniugij, & prohibet adulteria. Approbatio coniugij & mutui amoris est cum inquit: Delecteris uxore adolescentiæ tuæ, id est, quam adolescens ducis. Deinde pingit amorem mutuum insigni imagine, Talis sit amor, ut est cerui & ceruæ, seu ut est Capræ & hinnuli, id est, sit ardens amor, sine simulatione, & sine coactione, sit suavis, sine morositate & fastidio, sit sincerus, sine suspicionibus, & sine superbia, & acquiescant coniuges in mutuo amore, ne diuellantur aut appetant alios. Extat ardoris descriptio apud Oppianum de ceruis:

*Ipse tamen ceruus pedibus uelocibus ipsam
Cum fugit assequitur, sistitq; amplexus amatam.*

Ἀλλὰ ποσὶ κραιπνοῖσι θεῶν ἐκίχανε θέδραν
φεύγασαν μαρπῆει δ' ἐκαὶ ἀγκᾶσ' ἔχει παρὰ
ῥᾶκοιτιν.

Antithesis uero declaratur exemplis. Tyberius inuitus ducit Iuliam, hic simulatio & coactio reddit coniugium insuaue. Q. Ciceronis Pomponia est morosior. Multæ naturæ uirorum & mulierum sunt suspicaces, superbae, diffidentes, non seruantes
C 4 equalitatem

PROVERBIORVM

equalitatem in conuersatione, Talia uitia omnia remouentur, considerato sincero & dulci affectu capreae & hinnuli, seu cerui & ceruae. Et repetit textus dulcissimam approbationem amoris & foederis coniugalis, cum ait: Vbera eius inebrient te, id est, sit uerus & ardens amor, & non sit uagus. Considerentur emphases, ubera significant σογ = γρη. Inebrient significat magnum amorem. Et deinde dicitur: In dilectione eius ignores, uidelicet alias. Estq; summa, uerè diligito tuam coniugem, & ea unica contentus esto, sicut haec lex de coniugio statim in Paradiso sancita est: Erunt duo in carnem unam, id est, unus mas & una foemina inseparabiliter iuncti. Quia tunc quoq; etiamsi natura hominum mansisset integra, uoluisset Deus homines intelligere castitatem, & prestare exercitium obedientiae, huius ordinis conseruatione, uidelicet, uitandis uagis libidmibus.

Vt autem omnium uirtutum intellectus ideo mentibus hominum inditus est, ut hoc ipsum discrimen honestorum & turpium sit testimonium, quòd sit Deus, & ostendat qualis sit, & quòd sit iudex, ita & castitatem uult Deus intelligi, & seuerissime punit uagas libidines, ut sciamus ipsum esse mentem castam, & hac consideratione discernamus

namus

namus eum à naturis immundis. Cogitemus & hoc, in sola Ecclesia Dei mansisse incorruptam doctrinam de uitandis uagis libidibus. Et saepe nos commonefaciamus de pœnis. Puniuntur enim uagæ libidines & tristissimis exemplis in hac uita, & æternis cruciatibus, si non fiat conuersio ad Deum, iuxta dictum Pauli I. Corint. 6: Scortatores & adulteri non possidebunt regnum Dei. Et in historijs & multis ærumnis quotidianis consideremus iudicium Dei.

DE ALTERO PRAECEPTO.

Bibe aquam de tuis fontibus &c.

Simul complexus est hîc præcepta de iusticia particulari, abstinate à rebus alienis, & de parsimonia, & de liberalitate. Ac primum obseruetur hîc insigne testimonium contra Monachos & Anabaptistas, laudantes Platoniam communionem. Hic enim expresse dicitur: Tu dominus rerum tuarum maneto, & non alij tecum. Sicut in præcepto, Non furtum facies, sancitur distinctio dominiorum, Ita sciamus eam hic confirmari, cum ait: Tu dominus rerum tuarum maneto, & non alij tecum. Ac de parsimonia supra præcepit:

C 5 Non

PROVERBIORVM

Non des facultates tuas alienis, & annos tuos crudeli. Crudeles nominat Irudines, quæ abutuntur alienis facultatibus. Hæc rapacitas in aulis conspectior est, & pingitur in fabula Acteonis, quem sui canes dilacerant. De liberalitate uerò & de Eleemosinis dulcissime dicitur: Deriuentur fontes tui foras, & tu Dominus eorum maneto, id est, largiaris de fructibus, ita ut retinere possis fundum. Ostendit igitur modum liberalitatis, uult dominia conseruari, non fieri profusiones & dissipationes hereditatum, & tamen uult iuuari gentes pro facultatibus, sicut Dominus inquit: Date pro facultatibus.

Pene fui in omni malo, in medio congregationis.

In hoc capite & hæc insignis sententia obseruetur de exemplis multitudinis: Pene fui in omni malo, in medio congregationis, id est, contagia populi nocent omnibus, quia homo natura ad imitationem ducitur, & imitatione discit. Cum igitur multorum & magnorum falsas opiniones audit, & cernit ritus & mores, sequitur eos, & facilius est uitia imitari, postea consuetudo confirmat morborum initia. Ideo multa dicta extant, quæ præ-

quæ præcipiant, ne relicta regula exempla uel multitudinem sequamur. Exodi 23. expresse dictum est: Non sequaris multitudinem ad faciendum malum, & non respondebis in iudicio declinans ad multitudinem declinantem. Videmus autem, præcipue in religionibus, quantum ualeat multitudinis opinio aduersus talia contagia. Confirmemus nos his dictis: Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Item: Audite me &c. Vult nos Deus suo uerbo regi, non opinionibus & exemplis discedentibus à uerbo Dei &c.

CAPVT VI.

IN SEXTO capite prima sententia dissuadet sponsiones, narrans esse periculosas, quia pluri-
 rimi fallunt sponsores, ideo celebratum est dictum, quod in templo Delphico scriptum fuit: Spondeto damnū præsto est, id est, si sponderis, damno afficeris. Et Homerus inquit Odysseæ θ.
 Δειλαί τοι δειλῶν, γε ἔγγυα ἔγγυάαδ',
 id est, Mala sunt sponsiones spondendo pro malis. In genere autem hoc dictum monet, raram esse fidem pactorum, & raros esse synceros & fideles. Contra uerò multos instabiles, fucatos, infidos, perfu-

PROVERBIORVM

perfidus, ut multa querela leguntur: Nusquam
tuta fides. Quos credis fidos effuge tutus eris. Et
illud Epicharmi: Νῆφε ἡοῦ μέμνησο ἄπισεῖρ,
Ταῦτα ἄσθρα φρενῶν ὄσιρ. Item in Psalmo:
Nolite confidere in principibus, in filiis homi-
num, in quibus non est salus. Et apud Hieremiam:
Maledictus qui confidit in homine.

Hic si quis interroget, Quid igitur, nihil ne
credendum est? Respondeo, primum de doctrina
de Deo, credendum est uerbo Dei, cum quidem
Deus addiderit illustria testimonia, resuscitatio-
nem mortuorum & alia. Sed hominibus asseue-
rantibus aliquid de Deo, propria audacia, extra
doctrinam à Deo traditam, non est credendum,
iuxta dictum: Nihil addatis neq; detrahatis. De-
inde in artibus certa est doctrina propter demon-
strationes & alias causas certitudinis, quia κριτή-
ρια & demonstrationes etiam sunt ordo diuinitus
institutus, quem uult Deus conspici ab humanis
mentibus. Sed multa sunt mutabilia in rebus, &
maxime mutabiles sunt hominum uoluntates, &
sepe sunt fallaces, ideo adhibendum est hoc loco
discrimen, & considerandum est, ubi & quatenus
assentiendum sit humanis promissis, ubi non sit
assentiendum.

Est au-

Est autem uirtus quæ nominatur Candor, quæ dijudicat uoluntates, cuius extrema sunt calumnia & stulta credulitas. Nam Candor est uirtus uicina ueritati, propter probabilem rationem approbans alienas uoluntates, & non gignens uanas suspiciones maleuolentia seu κακονθεια, quædam etiam ambigua in meliorem partem flectens, ac bene quidem sperans, sed tamen ut de rebus mutabilibus cogitans posse mutari uoluntates humanas, & posse hominem errare de uoluntate alterius, cum non penitus introspiciantur latebræ humani pectoris. Ut, David bene sentit de Ionatha, quia habet probabilem rationem, quare illius uoluntatem speret firmam esse, quia scit eum timere Deum, & ornatum esse testimonio diuino. Non bene sensit de Achitophel, quia animaduertit eum non timere Deum. Sic igitur intelligatur dictum 1. Corinth. 13. Dilectio credit omnia .i. est candida, non est suspicax, non male sentit de alio sine probabili & graui ratione.

DE LABORE SEU de sedulitate.

In hoc sexto capite, secundum præceptum est
de labo

PROVERBIOR V M¹⁰

de labore, quod exemplo etiam illustrat, iubet nos
 intueri formicas, & earum sedulitatem imitari.
 Primum igitur hic discamus, & ordinasse Deum
 gradus officiorum seu uocationum, & mandatum
 Dei esse, ut suæ quisque uocationis labores faciat,
 nec ingerat se alienæ uocationi, sed in sua præstet
 diligentiam & fidem. Sic præcipiunt hæc dicta 1.
 Thessa. 4. Hortamur uos excellere, & sic am-
 bitiosos esse, nempe ut sitis quieti, & propria faci-
 atis, & laboretis proprijs manibus. Ecclesi. 9.
 Quicquid inuenit manus tua ad faciendum, hoc
 totis uiribus facito. Et quòd Dei consilio gradus
 officiorum ordinati & distincti sint, manifestum
 est ex dictis Rom. 12. & 13. & 1. Corinth. 12.
 Distinctiones sunt ministeriorum. Et 1. Corinth. 7.
 Unusquisque sicut uocatus est à Domino sic am-
 bulet. Vbi utrunque docetur, & distinctos esse
 gradus consilio Dei, & unumquemque debere
 nosse metas sui officij, & sui gradus labores fa-
 cere.

Quoties autem laboris mentio fit, simul com-
 prehendantur inuocatio & auxilium Dei, iuxta
 dicta: Scio Domine non est hominis uia eius. Item
 Nisi Dominus ædificauerit domum &c. Item,
 Commenda Deo uiam tuam, & spera in eum, &
 ipse faciet. Item, Petite & accipietis. Item: Quanto
 magis

magis Pater uester cœlestis dabit Spiritum Sanctum petentibus. Item Daniel. 2. Deus dat sapientiam sapientibus. Coloss. 3. Omnia quæ facitis, in sermone aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu facite. Et supra Prouerbio: 3. In omnibus uijs tuis consideres eum, & ipse diriget gressus tuos. Sic semper fiat coniunctio inuocationis & laboris. Hæc uirtus nominatur Sedulitas, cuius sit hæc definitio.

Sedulitas est uirtus, qua constanter & firmiter uolumus propter Deum & communem salutem labores facere uocationi conuenientes, iuuante Deo, qui petentibus auxilium promisit, ut, Dauid est sedulus miles, Paulus est sedulus Doctor. Huius uirtutis extrema sunt Ignauia & πολυπραγμοσύνη. Ignauus nimium cessat, πολυπραγμοσύνη seu ardelio multa non necessaria seu πάρεργα molitur, & se ingerit alienis uocationibus, ut Achas, Pericles, Demosthenes non necessarijs contentionibus attrahunt bella, quæ uitari poterant. Ita sæpe turbatur Ecclesia non necessarijs disputationibus & contentionibus, aut cum ingerunt se doctores ciuilibus negotijs, tanquam alterum pedem in curia, alterum in templo habentes. Hæc breuiter de Sedulitate dixi.

Colligant

PROVERBIORVM

Colligant autem studiosi simul & dicta in scriptis Prophetis & Euangelicis, huc pertinentia, & alia sapienter dicta, ut, Spartam nactus es, hanc orna. Hic & sedulitas præcipitur, & prohibetur πολυπραγμοσύνη. Versus Nazianzeni monet necessaria facere: τὸ μὲν πάρεργον οὐδ' ἀμῶς ἔργον λέγω. Hoc dictum Nazianzeni admonitio est de consociatione: καὶ γὰρ χερὸς χεῖρ, καὶ ποδὸς ποδὸς ἐνδέησ. Manus est indigens manu, & pes pede.

Homo belial, id est, inutilis non est tantū cessator, sed turbator.

Dixi Sedulitatem esse inter extrema vitiosa, ignauiam & πολυπραγμοσύνην, & vicina uicia sunt ambitio & rixositas, hæc etiam hoc loco taxantur, quia utrinque ualde perniciosum est communi societati. ut, de ambitione vitiosa dicit Iuuenalis: Patriam tamen obruit olim Gloria paucorum laudis, tituli que cupido. Item Claudianus: Nam cætera regna Luxuries uitijque odiisque superbia uertit. De cupiditate contentionum & de dissidijs hæc dicta nota sunt: Concordia parua res crescunt, discordia maximæ dilabuntur. Teneantur autem definitiones.

Vera

Vera gloria, & quæ iuste appetitur, est appro-
batio conscientia rectè iudicantis, & aliorum re-
ctè iudicantium. Hanc esse appetendam manife-
stum est ex his sententijs: Melius est nomen bo-
num, quàm aurum & argentum. Item: Viuite sine
scandalo. Item: Ve homini, per quem uenit scan-
dalum. Item: Hæc est gloriatio nostra, testimo-
nium conscientia nostra. Item: Probet unusquisq;
opus suum, sic habebit gloriam apud sese, & non
ex alijs. Et cum mandatum Dei sit, appetere ap-
probationem conscientia suæ rectè iudicantis, &
aliquorum rectè iudicantium in Ecclesia, uirtus est
hanc gloriam ordine expetere.

Opposita uitia sunt, Leuitas & impudentia.
Leuitas est, nec suæ conscientia, nec aliorum recta
iudicia curare, iuxta uersum: Leuis est, nec il-
lum stimulat gloria decus.

Impudentia & arrogantia & uanitas est tri-
buere sibi quæ non adsunt.

Deinde in sexto & septimo capite rursus con-
cionatur de castitate, de qua & supra dictum est,
& sint notæ conciones de pœnis adulteriorum, &
aliarum uagarum libidinum, passim in scripturis
traditæ.

D

Caput

PROVERBIORVM
CAPVT VIII.

IN OCTAVO capite postquam initio Decalogi præcepta repetiuit, nunc redit ad generalem adhortationem, ut hanc sapientiam discamus, & ei obediamus. Nominat enim sapientiam à Deo nobis propositam & reuelatam, & ad hanc nos alligat, non loquitur de sapientia Periclis aut Alcibiadis, aut similibus, quæ est calliditas augendi potentiam & opes quacunque occasione, siue iusto, siue iniusto modo. Nec uerò dubium est, Salomonem loqui de uerbo reuelato in Ecclesia, de Lege Dei, & de Euangelio, quia dicit, Sapientia in portis ciuitatis clamitat. Sed tamen cum sapientia æterna & immota, quæ est in ipso Deo, reuelata sit uoce Legis & Euangelij, & sit reuelata per ipsum Filium, per quem Pater dicit decreta de ordine creationis & reparationis hominis: Vetustas intellexit hoc loco sapientiam quæ est Filius loquens scilicet ad Ecclesiam. Hanc sententiam rectè intellectam probo.

Sed Arriani falsò excerpserunt quædam dicta, ut confirmarent Filium esse creaturam. Vbi enim Salomon inquit, Dominus possedit me initio uie sue, legerunt Arriani, Dominus creauit me initio uiarum

uiarum suarum. Sed sciendum est in Ebraica le-
 ctione uerbum possidendi, non creandi positum esse,
 ac uerbo possidendi & continua serie narrationis
 perspicue refutantur Arriani. Ut enim in Iohan-
 ne scriptum est: In principio erat uerbum, ita hic
 dulcissime dicitur: Dominus possedit me initio,
 Item: Ante secula ordinata sunt. Et inquit hæc
 sapientia, se fuisse artificem seu formatricem, sicut
 Iohannis 1. dicitur: Omnia per ipsum facta sunt.
 Item Ebre. 1. Gestans omnia uerbo potentie sue.
 Quia idem Filius est, per quem dicitur decretum
 de ordine creationis & reparationis hominis. Ideo
 hic eodem nomine sapientiam creantem & eden-
 tem Legem & Euangelium nominat. Ac sequitur,
 Ludens coram eo in omni tempore, ludens in orbe
 terræ, & delectationes meæ cum filiis hominum.
 Hæc sapientia primum summe letificat Patrem,
 deinde ostendit Angelis & hominibus Patrem in
 mirando ordine opificij mundi, ac postea in pro-
 mulgatione uerbi, in assumptione nature huma-
 næ, & resurrectione, in hominum reparatione, &
 totius Ecclesie conseruatione, in diluuiio Noë, in
 mari rubro, & omnibus alijs miraculis ostendit
 & glorificat Patrem, & letatur uiuificatione &
 restitutione Ecclesie. Hæc omnia miranda
 opera nominat hic ludos & delectationes sapien-

PROVERBIORVM

tiæ Dei. Hanc dulcissimam sententiam attentè con-
 siderent pij lectores, & hæc eadem sapientia, id est,
 filius docet foris Ecclesiam promulgato uerbo, &
 intus eam sustentat, docet & illustrat, & quia
 propter Ecclesiam seruat genus humanum, qua-
 tenus iusta fiunt in politijs, fiunt ipso sustentante
 & docente gubernatores edito uerbo, & guber-
 nante eos arcano modo. Ideo inquit: Per me reges
 regnant, & iudices iusta decernunt. Hanc sapien-
 tiam Dei reetricem per uerbum promulgatum,
 discernit deinde ab humana calliditate. Sapientia
 diuina est fœlix, efficax, & salutaris, & tandem
 adfert lætos exitus, etiamsi aliquandiu differuntur.
 Calliditas uerò Periclis, Alcibiadis, Demosthenis
 & similium est exitiosa patriæ & ipsis. Ideo in-
 quit sapientia Dei, penes me est consilium & suc-
 cessus, id est, illa consilia sunt iusta, quæ congruunt
 cum uerbo Dei, & hæc consilia tandem habe-
 bunt lætos exitus, adiuuante ea filio Dei, qui qui-
 dem uult adesse perseuerantibus in uerbo quod
 tradidit, et inuocantibus eum, iuxta dictum: Com-
 menda Deo uiam tuam, & spera in eum, & ipse
 faciet. Prouerb. 3. In omnibus uijs tuis cognosce
 eum, & ipse diriget gressus tuos. Item: Deus est
 qui facit, ut uelitis & ut perficiatis. Contra uero
 poenæ sequuntur uniuersaliter iniusticiam, quan-
 quam

quam in presentia aliquantisper uoluptates gratæ fuerunt, aut potentia creuit.

CAPVT X.

Non sinet esurire Dominus
animam iusti.

COMMUNIS doctrina est de prouidentia, quæ sæpè repetita est in toto opere. Discernit autem Deus recta & non recta æternis præmijs & pœnis, quia hic est ordo iusticiæ, ut recta conseruentur, & non recta destruantur, iuxta dictum: Deus est ignis consumens, & uult Deus mentione pœnarum & præmiorum fieri conspectius discrimen rectorum & non rectorum. Sunt autem recta conformia Deo seu legi eius. Non recta sunt pugnantia cum Deo seu cum lege.

Discernendæ autem sunt pœnæ temporales & æternæ. Pœnæ temporales imponuntur primum ut reuocent homines ad pœnitentiã, deinde in non agentibus pœnitentiam sunt initia destructionis & pœnarum æternarum, ut supplicia Saul, Iudæ, Neronis, & aliorum omnium ruentium in æternas pœnas.

D 3 Discer.

PROVERBIORVM

Discernantur & bona corporalia & aeterna: Ecclesia certò habebit aeterna bona. Ideo enim condita sunt rationales creature, ut sint aliqua organa, quibus Deus communicet sese, suam lucem, sapientiam, iusticiam, uitam et leticiam aeternam, Sed in hac uita mortali Ecclesia adhuc certo consilio Dei subiecta est cruci, ideo multa membra duriter exercentur, alia magis, alia minus, & tamen quia uult Deus Ecclesiam in hac uita uoce ministerij, & non aliter colligi, semper aliquem coetū seruat, qui sine cibo, potu, & hospitij uiuere non potest. Sic igitur mitigat crucem, ut huic coetui quoque det necessaria ad uitae corporalis cōseruationem, et seruat inter hos quoque has regulas de externa uita, uniuersaliter: Atrocia delicta comitantur atroces poenae, ut, Davidis adulterium, Manassis scelera, secutae sunt horribiles poenae, pijs uerò mitigantur multa poenae, & multorum est tranquillior cūrsus. Hic igitur saepe inculcantur promissiones & aeternae, & corporales, ut hoc loco dicitur: Non sinit esurire Dominus animam iusti. Psal. 33. Leones esurierunt, timentibus autem Dominum non deerit ullum bonum.

Hae communis doctrinae de distinctione, quam sanxit aeterna & immota sapientia Dei inter recta
& non

Et non recta, et de premijs et pœnis semper sit in conspectu, et simul consideretur uniuersa doctrina de Ecclesia, de distinctione promissionis æternæ et corporalium. Item doctrina de cruce.

Sunt autem præcipuæ causæ quatuor, propter quas Ecclesiæ traditæ sunt promissiones de bonis corporalibus.

Prima. Ut sint testimonia de prouidentia, contra Epicureas opiniones, ne existimemus hæc bona externa casu spargi, ac præsertim in Ecclesiâ dantur singulari consilio Dei, et singulari modo. Imo et toti generi humano seruetur natura rerum propter Ecclesiam.

Secunda. Ut testentur Deum seruaturum esse Ecclesiam, etiam in hac uita, et cogitemus in hac mortali uita oportere inchoari Ecclesiam.

Tertia. Ut fides et inuocatio exerceantur in quotidiana necessitate, in petenda pace, uictu, bona ualitudine, successu in gubernatione.

Quarta causa. Ut sint commonefactiones de promissione æterna, quia in omni petitione oportet præluere fidem, quæ accipit Remissionem peccatorum propter Mediatorem, et semper cogite-

PROVERBIORVM

mus Ecclesiam in hac uita quoque propter eum & per eum seruari, sicut dicit: Ego gestabo uos in sinu, sicut pastor agnos recens editos gestat. Sciamus igitur promissiones de bonis corporalibus non esse irritas, & confirmati hac uoce diuina, petamus & expectemus necessaria uitæ in uocatione.

Egestatem efficit manus ignaua.

Coniungit Salomon promissiones & præcepta de labore, quia utrunq; præcipit Deus, & ut faciamus opera uocationis, & simul petamus & expectemus ab ipso bonos euentus, iuxta dictum: Com-menda Deo uiam tuam, & spera in eum, & ipse faciet.

Odiūm suscitāt rixas, uniuersa autem delicta operit dilectio.

Præceptum est de ἐπιεικείᾳ & de candore, pertinens ad 5. & 6. præceptum. Hic primum scire necesse est communes definitiones & distinctiones iusticiæ. Iusticia particularis est uirtus suum cuique tribuens. Sic iusticia iudicis est uirtus tribuens iustis defensionem, & poenas iniustis.

Quia

Quia uerò gradus sunt delictorum, ut atrocius scelus est diaboli quàm Adæ, atrocior est culpa Iudæ quàm Petri: distincti sunt & gradus iusticiæ uindictis, seueritas & æquitas, & utraque est iusticia, ac extrema sunt eadem, crudelitas & indulgentia. Sylla crudelis fuit, qui etiam post uictoriam occidit promiscuam multitudinem, sicut inquit poëta: Excessit medicina modum. Iulius percutit Ciceroni, Marcello & alijs, & in urbe nullam seueritatem exercuit. Discernantur autem in hoc dicto Salomonis: Vniuersa delicta operit delectio, iudex & priuata persona. Iudex mandato diuino cogitur seueritate uti aduersus eos qui atrociter deliquerunt, ut aduersus blasphemos, periuros, homicidas, pollutos adulterijs & incestis libidinibus. Deuteronom. 19. Auferes malum de medio tui, non misereberis eius, sed sit anima pro anima, quia deus uult conspici poenas, ut agnoscat ipse discernens recta & non recta, & iudicans ac puniens scelera, deinde ut communis societas defendatur. Idem autem iudex intelliget quoque, ubi leniendæ sint poenæ, sicut leges ipsæ de cæde ex insidijs facta sunt atrociores, quàm de cæde fortuita. Hæc uirtus moderatrix nominatur ἐπιείκεια, quæ est iusticia, seu leges aliquas, seu poenas propter rationem probabilem mitigans, & sapientissi-

PROVERBIORVM

Me tradita sunt multa exempla huius mitigationis. Vt David esuriens usus est panibus sacerdotum.

Trasybulus sanxit ἀμνησία, nec eiecit possessores ex facultatibus exulum, ne noua bella orientur.

Conradus Imperator fecit pacem cum Guelpho ad oppidum Vucinsberg, cum contra intellectum pacti mulieres extulissent uiros & filios ex arce, quia Imperator permiserat, ut mulieres discederent cum ijs rebus quas possent asportare. Hæc de iudice dicta sint, quem oportet intelligere, ubi seueritate, ubi lenitate utendum sit, ut alibi dicendum est.

Sed de priuatis personis & de priuatis offensionibus primum sciendum est, necessariam defensionem concessam esse, sed extra casum necessariæ defensionis remittendæ sunt priuata iniuriæ, & obruendæ obliuione, iuxta dictum: Remittite & remittetur uobis. Cum autem tales iniuriæ in consuetudine hominum plurimæ accidant, & insania sit, sperare uitam, in qua non multi in te incurrant, non existimemus hoc præceptum de raris offensionibus loqui, sed sciamus hanc condonationem in multis uitæ negotijs necessariam esse in priuatis
offen-

offensionibus. Et faciendæ sunt condonationes primum propter Deum, deinde propter communem tranquillitatem. Ac Deus non solum præcepit hanc uirtutem, sed etiam uult eam esse commonefactionem de sua condonatione. Ideo inquit: Remittite & remittetur uobis. Vult etiam nos in huius uirtutis cogitatione & exercitio commonefieri de sua misericordia, & de Euangelio, in quo proponitur ingens ἐπιείκεια legis, quòd recipitur inchoata obedientia exigua & sordida, & quòd multæ infirmitates condonantur, & quotidie leniuntur pœnæ, iuxta dictũ: Misericordia Domini quòd non consumpti sumus. Quòd autem communi paci necessaria sit priuatarum offensionum obliuio, manifestissimum est.

Monendi sunt autem iuniores, ne admittant falsam interpretationem detorquentium hoc dictũ ad errorem, qui fingit nostra opera mereri Remissionem peccatorum. Delicta tegit dilectio, Ergo tua dilectio tegit tua delicta coram Deo. Neganda est consequentia, quia dictum est politicum, & loquitur de condonatione inter homines, et de alienis delictis tegendis, et de reprimenda cupiditate uindictæ, ut Leuit. 19. præcipitur: Non exerceas uindictam, nec sis memor iniuriæ aduersus ciues

PROVERBIORVM

suos ciues tuos. Nominatim enim de ciuibus dicitur, ut significet, propter communem concordiam multas iniurias dissimulandas esse. Pudeat autem nos nostra superbiae & impatientiae, cum filius Dei non solum remittat nobis multa & magna peccata, sed etiam poenam in sese deriuauerit prostratus coram patre, ac iram aduersus nostra delicta sustinens, quasi ipse se meis & tuis sceleribus polluisset: Ideo inquit; Discite a me, quia mitis sum & humilis corde. Hoc exemplo & precepto moniti patienter feramus cum quasi de superiori loco detrudimur, cum quidem nos reuera multis magnis peccatis meriti simus poenas, & coherceamus nostros impetus, ne maiora odia, dissidia, & bella accendantur. Diligamus hanc uirtutem ἐπιείκειαν hanc ipsam ob causam, ut saepe nos hoc ipsum nomē admoncat de Euangelio, in quo dulcissima ἐπιείκεια Legis diuinæ proponitur, ut dictum est. Sicut autem uirtutes uicinae sunt, seuera iusticia & ἐπιείκεια, ita sunt uicinae uirtutes, Veritas seuerè iudicans de alienis dictis aut factis, & Candor. Extrema sunt Assentatio & Calumnia. Moderatur autem Candor iudicia duriora, ut saepe aliquid negligentius dictū in bonis scriptoribus eniendum est interpretatione congruente ad perpetuam auctoris sententiam.

Os stulti

Os stulti confusione appropinquat.

Multa sunt dicta in Salomone de sermone seu de lingua frenanda. Sunt autem uitia linguæ propria, Mendacium, garrulitas, præcipitantia, Curiositas, maledicentia, conuiciatio, petulantia linguæ, calumniæ, uanitas, seu iactantia, ἄσχετος, ironia, ἄσχετος, ἀκκισμός impudentia, φιλονεικία, scurrilitas, obscœnitas, scopicum esse, futilitas, assentatio. Hæc uitia ideo consideranda sunt, ut maiore cura uitare ea discamus, & frenemus impetus nostros, nec omnes cogitationes effundamus &c.

Benedictio Domini facit diuites
& non addit dolorem.

Prophani homines cogitant, opes & uictorias parari tantum humana industria & laboribus, ut existimant Alexandrum uincere, quia consilio, laboribus, & robore exercitus antecellit multitudini Persicæ, sicut usitate dicitur: Labor omnia uincit improbus. Et Plato inquit, hunc esse beatum, cui non ex alijs pendet fortuna, sed cui in seipso posita sunt omnia, quæ ad beatitudinem necessaria

PROVERBIORVM

necessaria sunt. Et sic dicit Nabuchodonosor :
 Ego Babylonem feci tantam meo robore. Tales
 imaginationes confirmant fiduciam nostræ calli-
 ditatis & nostrarum uirium, qua elati homines
 negligunt Deum, & mouent non mouenda, ut,
 Quia uidet Antonius se instructiorem esse Augu-
 sto, & sperat eum posse opprimi, mouet bellum
 iniustum. Talia ualde multa sunt tristia errata
 hominum. Sed uox diuina docet, causas esse bo-
 norum euentuum, non labores hominum solos,
 sed Deum iuuantem iustos labores, & hominum
 obedientiam in uocatione. Ideo expressè tradita
 est negatiua propositio: Nisi Dominus adifica-
 uerit domum, frustra laborat qui edificat eam.
 Item Ecclesiast. 9. Non est uelocium cursus, nec
 fortium bellum, nec sapientum panis. Et Psal. 33.
 Fallax equus ad salutem. Et Psal. 59. Non egre-
 dieris Deus in uirtutibus nostris. Da nobis auxi-
 lium de tribulatione, uana salus hominis. Et Hie-
 re. 10. Scio Domine non est hominis uia eius.
 Iohan. 3. Non potest sibi homo sumere quicquam,
 nisi datum sit ei à Deo. Et Iohan. 5. Sine me nihil
 potestis facere. Hæc testimonia non prohibent la-
 borem uocationis, sed docent bonorum euentuum
 causam esse, non solam hominum sapientiam &
 solos hominum labores, damnant igitur fiduciam
 nostri.

noſtri. Poſtea uox diuina coniungit has cauſas bonorum euentuum, Deum iuuantem labores uocationis, & obedientiam noſtram in uocatione. Precipit igitur labores iuſtos, congruentes uocationi, ut Eccleſiaſt. 9. Quicquid poteſt facere manus tua, operare omnibus uiribus. Et 1. Theſſ. 4. Studioſe hoc agatis, ut ſitis quieti, & propria faciatis, & laboretis manibus ueſtris. Et Gene. 3. In ſudore uultus tui comedes panem tuum. Et Pſal. 127. Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Et Prouerb. 10. Manus ſedulorum diues erit. Sed ſciendum eſt hos labores ita ſœlices eſſe, & ſequi bonos euentus, cum Deus adiuuat laborantes iuxta uocationem.

Traditæ ſunt igitur promiſſiones de auxilio diuino, & mandata de inuocatione, ut Deus agnoſcatur. Item ut agnoſcatur præſentia eius in gubernatione priuata & publica, ut 36. Pſal. Subditus eſto Deo, & ora eum. Item: Commenda Deo uiam tuam & ſpera in eum, & ipſe faciet. Et Pſal. 33. Non eſt inopia timentibus Deum. Et Pſal. 54. Laeta in Deum curam tuam & ipſe te ſuſtentabit. Pſal. 90. Protegam eum, quoniam cognouit nomen meum, cum ipſo ſum in tribulatione. Daniel. 2. Dat ſapientiam ſapientibus, & ſcientiam intelli-

gentis

PROVERBIORVM

gentibus. Prouerb. 16. Cor hominis cogitat uiam suam, sed Deus confirmat gressus eius. Prouerb. 21. Equus paratur ad diem belli, Deus autem dat uictoriam. Prouerb. 20. Ut oculus uideat, & auris audiat, Deus facit utrunque. Esaias 46. Ego feci uos, ego gestabo uos etiam in senecta. Esa. 40. Gestavi uos sicut pastor lactentes agnos. Deut. 30. Ipse est uita tua, & longitudo dierum tuorum. Deut. 8. Non in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo quod procedit ex ore Dei. Exod. 19. Gestavi uos super alas aquilarum. Deut. 8. Ne dicas fortitudo mea & manus meae haec mihi dederunt, sed recorderis Domini Dei tui, quod ipse uires tibi praebuerit. Haec & similia testimonia prodest in conspectu habere, ut imaginationem prophanam eijciamus ex animis, nec confidamus nostra diligentia, aut nostris uiribus, sed uerè credamus, ita tantum labores nostros foelices esse, cum à Deo adiuuantur, & petamus auxilium Dei, iuxta dictum Psalmi: Commenda Deo uiam tuam, & spera in eum, & ipse faciet. Et prouerb. 16. Commenda Deo opera tua, & dirigentur cogitationes tuae. Hanc regulam uitae in omnibus consilijs & negotijs intueamur, faciendos esse labores uocationis, & petendum & expectandum auxilium à Deo, Et adiungatur huc doctrina de inuocatione Dei, de pro-

CAPVT XI.

25

de promissionibus. Præterea & hoc consideretur, Ethnicos quoque experientia coactos fateri, sæpe potentiores & sapientiores uinci, uidelicet cum aut iniusta faciunt, aut non necessaria mouent fiducia uirium suarum, & multis fiducia uirium suarum exitio fuit, sicut de Aiace dicitur: Cum dixisset se etiam sine Deo uincere posse, propter hanc impiam fiduciam sui punitum esse furore, quo sibi mortem consciuit. Et sæpe recitatur historia de Milone Crotoniata, qui cum in diuulsa arbore hæreret, laceratus est à lupis. Et Bellerophontem Pegasus excussit, cum uellet inuehi intra cælum. Et Perseo tandem fuit exitio caput Gorgonis.

CAPVT XI.

Libram fraudulentam abominatur Dominus, & pondus æquale placet ei.

PRÆCEPTVM est de particulari iusticia, & ueritate in contractibus, & pertinet ad Decalogi dictum: Non furtum facies. Et comminatio sæpe repetita, hic quoque repeti intelligatur: Atrocita delicta puniuntur atrocibus poenis, etiam in hac uita. iuxta dicta: Qui gladium
E acceperit

PROVERBIORVM

Acceperit, gladio peribit. Item: Ve qui spoliās, quid spoliaberis. Et in huius ordinis consideratione uult Deus se agnosci, & intelligi hunc ordinem diuinitus sancitum esse. Ac sciamus, coniugia, politicam societatem, contractus, iudicia, pœnas, opera esse sapientiæ & iusticiæ Dei, & efficaciter à Deo conseruari, quantum ordinis reliquum manet, etiamsi à diabolis & ab organis diaboli interea magni tumultus mouentur. Sicut custos gregis seruat aliquod agmen, etiamsi lupi aliquas pecudes rapiunt. Sic dicit infra de politico ordine capite 16: Pondus & statera iudicia Domini sunt, & opera eius omnes lapides lancis. Hæc admonitio necessaria est contra furores Manicheos & Anabaptisticos, ut sæpe aliàs copiose dictum est.

Cum uenit superbia, uenit & ignominia, & in humilibus est sapientia.

Vsitatum est homines in secundis rebus fieri negligentiores, quia muniti præsidijs manifestis, minus metuunt & minus dolent, ideo & inuocatio Dei fit languidior, sicut in Moise dicitur: Sedit populus manducare & bibere, & surrexit ludere. Item: Luxuriant animi rebus plerunque secundis.

mundis. Extincto autem timore Dei homines securi, ut augeant potentiam, multa extra uocationem tentant, & alios iniurijs afficiunt. Inde sequuntur poenae ordine diuino, iuxta dicta: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Item: Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.

Ac Ethnicos experientia coëgit fateri, diuino ordine inuitabiliter sequi poenas superbiam ruentem extra metas uocationis. Hunc ordinem nominauerunt ἀδυσίαρ, & signum sequutura ruinae est insignis insolentia, iuxta dictum Claudii: Tolluntur in altum, ut lapsu grauiore ruant &c. Hæc est & hoc loco sententia Salomonis. Contra uerò ait in humilibus sapientiam esse, sicut Petrus inquit: Humilibus dat gratiam. Et apud Esaiam dicitur: Vbi habitabit Dominus? in Spiritu contrito & humiliato, & tremente sermones meos.

Notæ sint autem definitiones Humilitatis & Superbiæ. Humilitas seu ταπεινοφροσύνη est in timore Dei agnoscere & fateri propriam infirmitatem, & non erumpere extra uocationem, sed intra metas uocationis Deo seruire, spe auxiliij diuini, & non despicere, nec premere alios, sed tribuere singulis gradum, in quem ordine collocati

E 2

sunt,

PROVERBIORVM

sunt, & sentire illos etiam posse organa Dei salutaria esse, & non irasci Deo in pœnis. Exemplum illustre huius uirtutis est Ionathas. Omnium uerò summum est ipse filius Dei in sua uocatione obediens, & hic inquit: Discite à me quia mitis sum, & humilis corde.

Superbia autem est, securum & sine timore Dei esse, & confidere proprijs uiribus, & fiducia sui extra metas uocationis erumpere, sibi potentiam uelle augere, despiciere & premere alios, pertinaciter anteferre propriam sapientiam bonis consilijs, & irasci Deo & hominibus cum exitus est infœlix, ut Pharao, Goliad, Saul, Achitophel, & similes.

**Cum iusto in terra fiat retributio,
quanto magis impio &
peccatori?**

Insignis admonitio est, ex qua & Petri dictum sumitur, quia tempus est ut incipiat iudicium à domo Dei, Si autem primum à nobis, quis finis est eorum qui non credunt Euangelio? et si iustus uix saluatur, impius & peccator ubi apparebunt? Est autem doctrina de pœnitentia & de pœnis uenturis impiorum, & consolatio de scandalo crucis.

eis. Argumentum autem instituitur à minore. Cum iusti in hac uita affligantur, qui tamen quaerunt emendationem, quanto magis impij, contumaciter & furenter in sceleribus perseuerantes punientur, necesse est igitur post hanc uitam restare aliud iudicium, ut cum Dauid punitus sit propter adulterium & caedem, punientur haud dubie alij deteriores, ut Dionysius, Tyberius, etiamsi in hac uita habuerunt placidos exitus, restat igitur aliud iudicium.

Hic autem duæ regulæ conferantur, & conciliatio consideretur. Prior est: Atrocia delicta puniuntur atrocibus poenis in hac uita, id congruit ordini iusticiæ in Deo, & quia sic plerunq; fit, horum exemplorum congruentia testimonium est de prouidentia & presentia Dei in genere humano.

Altera regula est: Ecclesia subiecta est cruci, & Tyranni exercent crudelitatem aduersus eam. Id uidetur non congruere ordini iusticiæ, disputat igitur ratio an sit prouidentia. Sed Ecclesia respondet: Primum congruit ordini iusticiæ in Deo, etiam punire Ecclesiam, quia adhuc hæret in ea peccatum. Et scit Ecclesia multas causas quare subiecta sit cruci. Deinde de Tyrannis manet uera altera regula, quia ipsi quoq; plerunq; in hac

B 3 uita

PROVERBIORVM

uita rapiuntur ad poenas, iuxta dictum: Ad generum Cereris sine cade & sanguine pauci descendunt Reges, & sicca morte Tyranni. Quamquam igitur florent aliquandiu, tamen postea excutiuntur ex imperijs.

Secundo scit Ecclesia iusticiae Dei conuenire, ut scelera non tantum presentibus & breuibus supplicijs puniat, sed aeternis. Ideo respondet ad hoc argumentum. Iustis congruit bene esse, iniustis male. Ecclesia est iusta, Tyranni sunt iniusti. Ergo Ecclesiae bene fit, tyrannis male. Respondet Ecclesia ad Maiorem. Congruit iustis bene esse, iniustis male, iuxta declarationem Euangelij, quod docet quare Ecclesia subiecta sit cruci in hac uita, & tamen semper à Deo seruari coetum aliquem, & postea habituram esse Ecclesiam aeterna bona, Impios autem fore in aeternis poenis. Imo haec ipsa exempla sunt testimonia uenturi iudicij. Quia Abel à Cain interficitur, & Deus iustus antea ostendit se diligere Abel. Ergo restat aliud iudicium, in quo ostendetur dissimilitudo Abel & Cain. Deinde ad minorem respondeatur. Ecclesia est iusta, uidelicet imputatione & inchoatione, nondum consummatione. Igitur ad tempus exercetur, ut agnoscat iudicium Dei aduersus peccatum, ut in Esaia dicitur: Castigatio est eis disciplina, ut ad te clament.

Sequitur

CAPVT XII.

28

Sequitur ergo conclusio, Tyranni sepe in hac uita puniuntur, sed uniuersaliter postea erunt in pœnis eternis. Ecclesia etsi affligitur, tamen & in hac uita sentit mitigationem, & postea habebit eterna bona.

CAPVT XII.

Multa sunt dicta in duodecimo capite, sepe repetita de prouidentia Dei, quòd iniusti sint daturi pœnas. Item de labore, de linguæ uitijs, de mendacio, de sophistica, de calumnijs, de iactantia & ostentatione. Præcipuè uerò meminerit lector hoc dictum: Abominatio Domino labia mendacia. Sciamus præcipi amorem & curam tuendæ ueritatis, & in doctrina de Deo & in artibus, & in omnibus honestis pactis & contractibus, & quia ueritas est inter præcipuas et maxime conspicuas uirtutes, ideo atroci uerbo damnatur contrarium uitium, & nominatur abominatio, id est, tale malum quod Deus singulari commotione detestatur, sicut & idola nominantur βδελύγματα,

CAPVT XIII.

E 4

Inter

PROVERBIORUM

Inter superbos est contentio &
apud deliberantes est sapientia.

Græcum dictum est, ὄρος ὄρει ὄν μίγνται, id est, mons monti non miscetur, quo significatum est, non conuenire inter duos pariter elatos. Quanquam autem plures sunt discordiarum cause, tamen sæpius causa est superbia, cum uidelicet nature, quæ sese admirantur, et uolunt antecellere, sumunt undecunque occasiones certaminum, nec mouentur magnitudine, aut paruitate rerum, sed dimicant de existimatione, & de populi applausu, postea quæ mala sequantur publicas discordias, notum est. Vnde sunt hæc dicta: Patriam tamen obruit olim Gloria paucorum laudis, tituli que cupiditas. Item Claudiani: Nam cætera regna, luxuries uitij, odiisque superbia uertit.

Cum igitur hi duo affectus sint acerrimi, cupiditas gloriæ, & iracundia, seu cupiditas uindictæ, ut in Mario & Sylla, in Pompeio & Iulio, et alijs: nominatim filius Dei grauißimis uerbis præcipit ut isti duo affectus frenentur: Discite à me, quia mitis sũ, & humilis corde. Altera uirtus opponitur Superbiæ, Altera Mansuetudo cupiditati uindictæ.

Est

Est autem Mansuetudo uirtus, quæ primum comprehendit iusticiam, ne pugnet ubi non est neesse, Deinde in pugna necessaria moderatur iram, & probabili ratione lenit aliquid de iusta ira, seu de pœna. Quod autem opponitur deliberatio contentioni significatur animos impeditos ambitione, ira, uel alijs affectibus, aut non cernere uerum, aut cum cernūt, tamen non uelle uideri uinci, sicut dicitur:

Aurum & opes & uasa frequens donauit amicus,
Qui uelit ingenio cedere rarus erit.

Quare in deliberatione ueritas ex suis fontibus querenda est, nec impedienda est inquisitio fluctibus affectuum. Cogitanda sunt & illa: Nimum altercando ueritas amittitur. Item: Nam quisquis nimum non sapit, ille sapit. Crede mihi sapere est non nimum sapere. Inuenta autem ueritate mens acquiescat, agat Deo gratias, & ueritatem ad usum in uita conferat, sicut supra dictum est: Abominatio coram Deo labium mendax.

Multum escæ in sulcis pauperum,
& alij sine modo cumulant.

Preceptum economicū est de mediocritate &
E S dilige

PROVERBIORUM

diligentia tuendi mediocres facultates, iuxta dictum: Laudato ingentia rura, exiguum colito. Estque sententia, melius esse possidere mediocres facultates, & eas rectè administrare, & frui eis cum pietate & tranquillitate, quàm magnas opes cumulare, quod sine offensionibus fieri non potest. Huc pertinet dictum Pauli: Qui uolunt fieri diuites, incident in cupiditates stultas & perniciosas. Transferatur dictum ad alia: Melius est in parua gubernatione esse, & eam ornare, quàm in summo fastigio, ubi magnitudinem rerum minus sustinere possumus. Et uersiculus notus sit, quem Aristoteles 4. Politicorum citat ex Phocilide: Πολλὰ μεσοισιρ ἄριστα, μέσος δέλω ἐν πόλει εἶναι.

CAPVT XIII.

Est uia recta coram homine, cuius exitus tamen est uia mortis.

ADMONITIO est de caligine & infirmitate humani iudicij, & de multis magnis erroribus consiliorum, sicut manifestum est, saepe errare homines in iudicando & in delibe-

deliberationibus. Decipiuntur autem uel suis imaginationibus, uel exemplis aliorum, uel consuetudine &c. & decepti magis ruunt fascinati à diabolo, sicut de Iuda scriptum est: Intrauit Satanas in cor eius. Ita magna multitudo assensit & assentitur impijs cultibus, & hæretici portentosa dogmata mordicus retinent. Et Pompeius, Iosias errant in deliberatione de bello. De hac multorum infirmitate querelæ extant, iuxta dicta: Stultorum infinitus est numerus. Item: Omnis homo mendax. Item: οὐδείς ἀνθρώπων ἔστιν ἅπαντα σοφός. Item: πολλακι τὴν μορφὴν ἐξαπατῶσι ἰδεῖν. Item Simonides: τὸ δοκεῖν βιάζεται τὴν ἀλήθειαν. Aduersus hæc mala hoc unicum remedium est, pie cognoscere uerbum Dei, & iuxta uerbum Dei facere necessaria cum inuocatione, iuxta hæc dicta: Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Item: Commenda Deo uiam tuam, & spera in eum, & ipse faciet, Item Deut. 4. Hæc sapientia uestra ambulare in præceptis meis.

CAPVT XV.

Mollis responsio mitigat iram,
Sermo asper prouocat iram.

Tota

PROVERBIORVM

TOTA lex Dei est descriptio qualis sit Deus, & hominibus patefacta est, ut sciamus qualis sit Deus, & quòd uelit nos sibi conformes esse. Sicut igitur præcipit: Non occides, ita ipse est Deus non perditionis, sed saluationis, sicut & iurat: *Viuo ego dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat.* Multa sunt igitur tradita præcepta de pace, quæ pertinent ad mandatum, *Non occidas.* Id uiolant, qui sine iusta causa pacem turbant. Nota sint igitur dicta: *Beati pacifici, quia filij Dei uocabuntur. Rom. 12. Quantum in uobis est, pacem habete cum omnibus.*

Traduntur etiam præcepta de modo retinenda pacis. Primum, nemo alium iniuria afficiat. Deinde non satis est non inchoare iniusta certamina, sed etiam modus sit in repellenda iniuria, *ἐπὶ τῷ ἀμύνησθαι*, non sit repulsio atrocior quàm iniuria, sicut dicitur: *Defensio non sit offensio.* Si uerbis contenditur, & sunt atrocia crimina, moderatè respondeas uerbis, si non sunt atrocia crimina, saepe est uirtus, dissimulare ea, & condonare communi tranquillitati, & refutare ea potius uita testimonijs, quàm recriminando, sicut Cicero inquit: *Male mecum agitur, si me oratio potius quam uita mea purgat.* Et Demosthenes inquit, *se non*

se non responsurum esse de priuatis conuicijs, sed opponit uitam testem, si talem me esse scitis, qualem iste describit, statim surgite tanquam me condemnato. Et Dauid inquit: Detrahebant mihi, Ego autem orabam.

Hæc moderatio pertinet ad has uirtutes, mansuetudinem, patientiam, pietatem debitam Ecclesie uel publicæ tranquillitati.

Sed extrema sunt φιλονεικία, id est, cupiditas contentionis, & lentitas. Plures autem peccant φιλονεικία, & id malum est multo perniciosius.

Est autem φιλονεικία, seu in mouendis certaminibus uel iniustas uel non necessarias contentiones accendere, aut superbia, aut ambitione, aut morositate naturæ, aut emulatione, aut iracundia, aut superstitione, seu in respondendo neque cedere, neque aliquid lenire, sed acerbitate uelle uincere, & undique sumere materiam inflammandi odia, sicut inquit Lucanus: Et causas inuenit armis. Item: It uagus, atque ignes animis flagrantibus addit. Tales multæ sunt Tribunicie naturæ, inquietæ & rixatrices, ut Romani multi Tribuni, & in Ecclesia multi heretici. Ac citatur dictum uetus in Stobæo, quo significat cupiditatem
conten-

PROVERBIORUM

contentionis, causam esse ingentium calamitatum.
τὰ μεγάλα κακὰ οὐκ ἄλλως, ἢ ἐκ φιλο-
νεικίας συνίσταται.

Cum igitur fugiendum sit hoc vitium, Salomon
tradit admonitionem de modo. Mollis responsio
frangit iram, id est, non solum prior alium non
afficias iniuria, sed etiam cum respondes, lenire
aliquid studeas. Ac multa sunt similia præcepta,
quæ docent, cum iratis non contendendum esse,
ut, Ignem gladio ne fodias. Et laudantur hi ver-
sus Euripidis: Δυοῖν λεγόντοισι θεατέρῃ θυ-
μῶν, ὁ μὴ ἀντιτείνωρ τοῖς λόγοις σο-
φώτερος.

Sed hîc contra obijciunt aliqui, Increpa oportu-
ne, importune &c, & prætextitur zelus privatis
odij, superbiæ, aut alijs affectibus. Sed sciant bo-
næ mentes, in hoc genere regulas à Deo traditas
sequendas esse, Doctores suo loco recte doceant,
& quidem necessaria, non serant inanes λογο-
μαχίας, non litigent de παρέργοις aut rebus
alienis à suo officio, auditores interrogati de do-
ctrina respondeant, sicut Petrus inquit: Parati ad
rationem reddendam omnibus qui interrogant,
cum mansuetudine.

Victima

Victima impiorum abominatio Do-
mino, & precatio rectorum
placet ei.

Sæpe repetita est hæc doctrina in Prophetis, de
tribus generibus operum, de ceremonijs, de ope-
ribus moralibus, & de fide. Hæc contio est totius
Psalmi 49: Num manducabo carnes taurorum
&c, taxans abusum ceremoniarum. Et Hiere-
mie 7. dicitur: Non præcepi uobis de holocaustis.
Et Esaie ultimo dicitur: Mactans pecudem est ue-
lut strangulans canem. Et Ecclesiast. 4. Melior est
obedientia, quàm stultorum uictimæ, qui nesciunt,
quid faciunt. Et Osee 6. Misericordiam uolo,
non sacrificium, & agnitionem Dei magis quàm
holocausta. Iohan. 4. Veri adoratores adora-
bunt Patrem in Spiritu & ueritate, id est,
uera agnitione iuxta uerbum Dei, & motibus
cordis, timore, fide, spe. Hæc & similia dicta fa-
miliarissimè nota sint omnibus, & sciant iuniores,
tres esse gradus operum seu cultuum.

Primus, Ceremonia, id est, externa signa. In-
stituit enim Deus aliquas Ceremonias propter duas
causas, & ut sint signa promissionum, & ut sint
serui publicæ congregationis, quia Deus uult Ec-
clesiam

PROVERBIORVM

clesiam non esse in latebris, sed conspici & discerni à cæteris gentibus, uoce & Cæremonijs.

Prudenter autem considerandum est, quomodo utendum sit cæremonijs, quia homines proni sunt ad falsos cultus, & præsertim ad abusum cæremoniæ.

Amissa enim noticia promissionum, & extincta luce fidei, flectunt oculos ad cæremonias, & has cogitant mereri remissionem peccatorum coram Deo, & esse iusticiam. Hæc persuasio in genere humano omnibus temporibus latissimè uagatur. Sic de suis sacrificijs Ethnici sentiebant. Sic in populo Israel magna pars sentiebat. Sic docebant Pharisei. Sic Monachi de Missa, de uotis, & alijs cæremonijs docuerunt.

Hunc autem communem errorem acerrimè taxant Prophetae, ut dictum est de psalmo 49. & alijs testimonijs. Imo & Ethnici reprehenderunt hanc superstitionem, quæ cæremonias seruat, sine bonis operibus moralibus, Vt, Plato dicit: Oportet colere Deum, non gestus arte simulantes, sed uere honorantes uirtutem, οὐ χίμασι τεχνάζοντες, ἀλλὰ ἀληθείᾳ Τιμῶντας ἀρετῶν. Sed hæc Ethnica reprehensio non sufficit. Etsi enim
uerunt

uerum est oportere in hominibus esse iusticiam bonae conscientiae, tamen in Ecclesia scimus, non tantum de Legali doctrina dicendum esse, sed etiam de Mediatore, de promissione gratiae, & de fide. Oportet enim omnibus operibus moralibus & ceremonialibus praelucere noticiam Mediatoris & promissionis, & fiduciam Mediatoris, ut corda credant se recipi & exaudiri propter Mediatorem, quanquam indigni sumus, & hac fide ad Deum accedant, sicut inquit Dominus: Nemo uenit ad Patrem nisi per Filium. Item: Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis.

Hanc fidem in inuocatione & in tota uita postulat Deus, & in petitione auxilij postulat spem & expectationem, iuxta dictum: Quia ueniens ueniet, & non tardabit &c. Item: Sacrificate sacrificium iusticiae & sperate in Domino.

Postea placent bona opera Moralia hoc fine, non ut mereantur remissionem peccatorum, sed ut Deo obediamus, & alij discant doctrinam, & celebrent Deum, & non triumphet Diabolus in nobis aduersus Deum.

Placent & Ceremoniae institutae à Deo, factae hoc fine, non ut mereantur remissionem, sed quia sunt signa, commonefacientia nos de promissione

F ut accen-

PROVERBIORVM

ut accendatur fides. Item: quia sunt signa confessionis. Item, quia sunt nerui congregationis. Hos ueros fines in Ecclesia intelligi oportet, & remoueri impias opiniones.

CAPVT XVI.

Hominis est præparare cor, sed à Deo est responsio linguæ.

SIMILE dictum sequitur mox in eodem capite: Cor hominis cogitat uiam suam, & Dominus confirmat gressum eius. Hæc dicta non tollunt libertatem uoluntatis humanæ, seu electionis, sed significant, esse aliquas electiones humanæ uoluntatis, cum in non renatis, ut in Pompeio, tum in renatis, ut in Iosia, Dauide &c. sed in his electionibus aliquando errare homines, ut cum Iosias mouit bellum non necessarium aduersus regem Aegyptium, uoluntas eius habebat electionem, sed errantem, & successus non respondit.

Ac diligenter considerandum est, aliud esse Electionem in nobis, aliud successum. Vt autem sit fœlix Electio, necesse est accedere auxilium Dei dupliciter, uidelicet in iudicando, & postea in regendo euentus. Nisi enim iudicium regatur uerbo Dei,

bo Dei,

bo Dei, & luce diuina, multi errores accidunt, ut Iosias, Zedechias, Demosthenes, Pompeius, Cicero, errant in eligendo bello, & sequuntur tetri euentus, quia non iuuantur à Deo. Interdum etiam, cum non errat mens iudicio, & tamen Deus non adiuuat agentes, propter alias causas, ut, in prælijs aduersus Benjamin etiam euentus tristes sequuntur, quia Israëlita confidebant suis uiribus.

Sciamus ergo, causam fœlicium actionum esse, non solam humanam electionem & diligentiam, Ideo inquit Ieremias: Scio Domine, non est hominis uia eius, id est, homo sine auxilio diuino sæpe in consilijs errat, & non potest habere fœlices successus. Ideo scriptum est: Nisi Dominus ædificauerit domum &c. Item: Nemo potest sibi sumere quidquam, nisi sit ei datum à Deo. Item: Siue me nihil potestis facere, id est, sine meo auxilio non potestis facere salutaria.

Hanc nostram imbecillitatem uult nos Deus agnoscere, & similiter uult regi nos suo uerbo in uocatione, & timere ipsum, ac fide petere auxilium diuinum, iuxta dictum: Commenda Deo uiam tuam, & spera in eum, & ipse faciet. Item: Petite & accipietis. Item, cum nescimus quid agen-

PROVERBIORVM

dum sit, ecce oculi nostri ad te DOMINE diriguntur.

Nota sit igitur hæc Regula uitæ, quam hîc quoque repetit: Commenda Deo opera tua, tunc confirmabuntur cogitationes tuæ, id est, fac mandata Dei iuxta uocationem, pete auxilium à Deo, tunc erunt foelicia consilia, tibi & populo.

Hæc doctrina sæpe cogitanda est, ut curam in nobis exuscitemus regendi uitam uerbo Dei, & petendi auxilium diuinum &c. Ad hunc usum accommodentur hæc dicta, non ad Stoicas opiniones de necessitate. Non enim sequitur: Zedechiæ non respondit euentus, Ergo Zedechias non libere uoluit bellum. Imo quia uoluit, & uoluit sine mandato, & sine inuocatione Dei, ideo euentus non respondit.

Omnia facit Deus propter sese, etiam impium ad diem malum.

Superiores sententiæ fuerunt præcepta de petendo auxilio Dei. Hoc dictum concionatur de prouidentia, de qua multæ tristes dubitationes sunt in mentibus hominum. Sunt autem duo generæ rerum, uidelicet, Res bonæ, in quibus ordo conspicitur,

spicitur, & res mala, quæ sunt ordinis destructio, ut, scelera & calamitates.

De rebus bonis utcunq; mouetur mens, ut cogitet eas non casu ortas esse, aut casu seruari, & tamen adsensio turbatur. Ac multi Philosophi disputarunt, materiam cœli & terræ sua quadam necessitate talem esse, & semper talem fuisse, & alia corpora gignere, nec libere hæc à mente æterna fabricata esse, nec libere conseruari.

Ab his Cyclopicis furoribus retrahit nos hæc concio ad primum articulum fidei de creatione. Imo, inquit, res non sunt casu tales, sed uere est Deus sapiens & bonus, qui liberrime condidit & seruat res bonas, uidelicet, ordinatas ab ipso, cœlum, terram, uices temporū, fœcunditatem terræ, generationem animantium in singulis speciebus, societatem generis humani, ordinem politicum, Ecclesiam, & in bonis mentibus singulorum sua dona, sapientiam & uirtutes, & multas liberationes inuocantium.

Hæc omnia & facta sunt, & fiunt à Deo liberrime, & quidem ad hunc finem, ut sint testimonia, quòd sit Deus, & quòd sit sapiens & bonus conditor & ordinator. Ideo inquit: Propter sese condidit Deus.

F 3

Sed

PROVERBIORVM

Sed obijciunt Epicurei multa inordinata: Cum Deus uelit ordinem, unde sunt mala, scelera & calamitates? Respondet Salomon de pœnis: Imo & pœnæ testimonia sunt de prouidentia, ut, uniuersale est, Atrocia delicta puniri atrocibus pœnis, etiam in hac uita, iuxta dictum: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Et uniuersaliter, Mors & omnes calamitates sunt pœnæ peccati originalis & aliorum peccatorum, iuxta dictum Pauli: Per peccatum mors intrauit &c. Interea hoc uerum est, Deum nec uelle, nec efficere, nec approbare peccatum, sed postquam propria libertate homines abusi sunt, conspicitur iusticia Dei in hoc ordine, quòd per pœnam fit compensatio.

Ac Syntaxis in uerbo Facit, obseruanda est: Non enim dicit, facit impium, sed additur prædicatum, facit ad diem malum, id est, cum qui impius est, peccans non uolente Deo, rapit ad pœnam, Id quoq; prouidentiae testimonium est, ut cum dico, statuarius facit ex marmore figuram Alexandri, Hic statuarius non gignit marmor, sed figuræ fabricator est, ita Deus nequaquam est causa impietatis, sed ordine iusticiæ punit ac destruit impium.

Totâ igitur hæc sententia commonefactio est de
Proui-

Prouidentia, & monet, ut agnoscamus, Deum libere facere & conseruare res bonas, & liberrime punire, iuxta dicta Psal. 32: De cœlo respexit DOMINVS, uidit omnes filios hominum &c. Psal. 61. Tu reddis unicuiq; iuxta opera sua.

Abominatio Domino est omnis superbus corde, nec erit impunitus, etiamsi erit manus ad manum.

Citatur & Luca 16. hoc dictum: Quod sublimē est inter homines abominatio est coram Deo. Et Siracides inquit: Omnis peccati initium est superbia. Hic definitiones cogitentur supra traditæ, & considerentur exempla contraria Ionathæ & Antonij Triumuii. Et semper in conspectu sit dictum: Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

Misericordia & Veritate expiatur iniquitas, & in timore Domini receditur à malo.

Repetita est admonitio de discrimine cultuum, ut supra in dicto: Victimā impiorum abominatio. Et Osee 9: Scientiam Domini uolo, non holocausta, & misericordiam, non sacrificium. Eodem modo hīc ait, non esse homines iustos propter sacrificia

PROVERBIORUM

crificia, sed si habeant timorem Dei, misericordiam & ueritatem. Et est usitata summa doctrinae: Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam.

Timor Domini significat ueram conuersionem ad Deum, in qua est timor & fides, sicut alibi saepe expresse dicitur de fide.

Phrasis usitata Ebraeis est, de sincera & non fucosa dilectione erga homines, ut Ionathas facit misericordiam & ueritatem cum Dauide, id est, benefacit ei, & fideliter, sine simulatione, & constanter hoc facit. Sic infra dicitur capite 20: Misericordia & ueritas custodiunt Regem, & fulcitur clementia solium eius, id est, Beneficentia & fidelitas sunt nerui imperij. Sed si hic intelligitur ueritas erga Deum, significat ueram agnitionem Dei, quae est fides.

Diuinitio in labijs regis, in iudicio non delinquet os eius. Pondus & statera iudicia Domini sunt, opus eius omnia pondera lancis.

Haec dicta affirmant, totum politicum ordinem, Magistratus, leges, distinctionem dominiorum, contractus, iudicia, poenas, esse opera ordinata Dei sapientia in genere humano. Et quanquam
Diaboli

Diaboli & homines multis horribilibus furoribus turbant hunc ordinem, tamen ne funditus extingatur genus humanum, aliquid politici ordinis reliquum manet. Id sciamus efficaciter à Deo conseruari, sicut & Daniel inquit: Deus transfert & stabilit regna. Deinde cum cognoscimus ordinem politicum Dei opus esse, amemus eum, & tueri nostris officijs studeamus, & modeste propter Deum ei obediamus, & Deo conseruatori gratias agamus, & sciamus furores Diabolorum & hominum, qui turbant politicum ordinem, displicere Deo, sicut tota hæc doctrina longa concione ad Romanos 13. recitatur.

Sed quare dicit: Diuinitio in labijs regis, in iudicio non errat os eius? Coniungenda sunt hæc membra. Dictum loquitur de Rege & de Iudicijs, non de Tyranno & de Calumnijs. Regis uox est diuinitio, scilicet, cum iudicat iuxta leges. Nominat igitur Diuinationem ipsas leges, & iudicia congruentia legibus, quia Leges sunt sapientia diuinitus monstrata. Nam fons omnium honestarum legum est Decalogus, qui est summa Legum naturalium. Et propter hanc causam primum & principaliter præposuit Deus generi humano Magistratus, ut sonent uocem Decalogi, & sint exequutores in poena. Deinde armauit Deus eos etiam hæc

F S

potesta

PROVERBIORVM

potestate, condendi proprias leges, non pugnantes cum Decalogo, sed extractas ex ipso Decalogo seu demonstrationibus, seu probabili ratione.

Has rationes ut uideant gubernatores, Deus aliquorum regum mentes mouet, & dat eis singulares motus, ut alij excellentes artifices habent singulares motus, quia Deus sic uult seruare genus humanum, regendis mentibus salutarium principum, & excellentium artificum, sicut dictum est: Ut oculi uideant, & aures audiant Deus facit utrunq;.

Ita fuit singularis motus in Salomone, ratiocinante ultra esset mater.

Et recens Gonsage presulis Mediolanensis iudicium fuit singulare exemplum. Cum Hispanus prefectus oppidi sub eo, teneret uirum nobilem captiuum, & coniunx eius peteret liberationem captiui oblata magna pecunia, Hispanus petit stuprum, quod cum obtinuisset, deinde reddit captiuum prius interfectum. Gonsaga postquam hoc resciauit, coepit Hispanum, & coegit cum ducere illam mulierem. Postquam duxit, deinde re iudicata Hispanum capitali supplicio affecit, & facultates Hispani mulieri attribuit.

CAP. V T XVII.

Qui

Qui celat alienum delictum, acquirit
amiciciam: Qui uero palam facit,
distrabit principes.

Increpatio prudentem magis perterere
refacit, quàm centum plagæ stultum.

Tantum discordias quærit malus, &
nuncijs crudelis occurret ei.

Melius est occurrere ursæ orbatae castulis,
quàm stulto in sua stultitia.

VICINAE sunt sententiæ, & pertinent
omnes ad ordinem in iudicando, qui in dicto
Christi comprehenditur: Si peccauerit
in te frater tuus, argue eum inter te & ipsum.
Pastores & alij, præsertim qui habent officium docendi,
cum sciunt errare aliquem, aut alioqui iniuste
facere, primum admoneant eum priuatim.
Si ille non emendat se, postea fiat accusatio publica.

Sit autem in Monitore Veritas & Candor, non
querat calumniose quod reprehendat. Monitus sit
docilis, non contumax. In neutro sit φιλονεικία,
id est, cupiditas contentionis. Ita hoc loco præcepta
dantur & monitori & monito.

Malus

PROVERBIORVM

Malus tantum quærit rixas, id est, non quærit ueritatem & salutem Ecclesiæ, sed sine fine turbat, ut Cleon & Alcibiades Athenis subinde bellorum semina spargunt. Omnibus contradicebant Cynici & Academici, & recens Valla, Cornelius Agrippa, Caroloostadius, Osiander, Stancarus, & multi habent tales rixatrices naturas. Hi non querunt ueritatem, sed recte dicta arte deprauant, aut peſulanter mouent non necessaria certamina, nec moniti cedunt, sed rabiosius defendunt errores. De his dicit hoc loco Salomon: Satius est occurrere ursæ orbatae Catulis, quam stulto in stulticia sua, ut cum fascinatus Papista defendit manifestos errores.

Damnant igitur hæ sententiæ calumnias & cupiditatem contentionum, & pertinaciam in erroribus. Præcipiunt autem, seruari ordinem in admonitione, & iubent adhiberi ueritatem, candorem & ἐπιείκειαν, & monitos iubent esse dociles, iuxta dictum: Desinite male facere. Item: Agite pœnitentiam & credite Euangelio. Ideo dicitur: Qui celat alienum delictum, acquirit amicitiam, id est, qui cum ordine monuit errantem, sanat eum, non tumultuatur publice, seruat hominem, & alit publicam concordiam. Contra uerò ne-

rò neglecto hoc ordine ex rixis oriuntur discor=
diæ principum, bella & uastationes, sicut in uer=
su Empedoclis dicitur:

φοιτᾶ δὲ βροτολόγος ἔρις κενεὸν λελακῦια.

Vana sonans adfert saevas discordia cædes.

Pœnam etiam hîc rixosis monitoribus & mo=
nitis denunciât. Nuncius malus occurret ei, id
est, qui calumnijs aut accendunt aut alunt discor=
dias, tandem dabunt pœnas, quia Veritas etiam si
aliquandiu reprimitur, tamen tandem uincit.
ἰχυρὸν τὸ ἀληθές, ut inquit Demosthenes. Et
Paulus iubet hæreticos post unam & alteram ad=
monitionem uitari, & ait, peccant αὐτοκατὰκρι=
τοι, id est, quia conuicti in conscientia non uolunt
uideri conuicti, iam suo testimonio sese damnant.

Quærat autem aliquis, quomodo potest homo
conuinci? Respondeo. In forensibus negotijs con=
uincitur homo legitimo iudicio & sententia iudi=
cis. In philosophia per normas communes, quæ
nominantur κριτήρια, quæ tria sunt: Experientia
uniuersalis, principia, & intellectus consequen=
tiæ. In doctrina Ecclesiæ de Lege & de articulis
fidei conuincitur homo per testimonia rectè cita=
ta ex Prophetis & Apostolis, & per Symbola.

Non

PROVERBIORVM

Non est enim ambigua doctrina Ecclesie de fundamento. Sciendum est autem, mandatum diuinum esse, ut agnita ueritate, in ea acquiescamus propter Deum, & Deo gratias agamus, quod lucem suam monstrauit, & eam ad usum conferamus, ut præceptum est Zachariae s; Diligite ueritatem & pacem. Et non adfertiens ueritati de Deo, uiolat primum & secundum præceptum Decalogi, Non habebis Deos alienos. Item: Non assumes nomen Domini Dei tui falso. Et agnitæ ueritati de Deo aduersari, blasphemia est, de qua dicitur: Blasphemia Spiritus non remittetur. in alijs negotijs uiolatur præceptum: Non dicas falsum testimonium.

CAPVT XVIII.

Iustus initio accusator est sui, postea inquit in alium.

IN omnibus hominibus in hac imbecillitate hi fontes sunt multorum peccatorum, φιλαυτία & superbia. Nobis placemus, & nos effertimus supra alios. Ideo nobis blandimur, & amamus κολακίαν, & nostra uicia non cernimus, uolumus etiam alios uideri inferiores, ac de eis acerbè iudicamus, nobis parcimus & aliorum sumus

imus censores & Momi. In nostris uicijs cæcutimus,
in alienis sumus Lyncei. Foris sapimus, domi non
sapimus. Hinc illa dicta sunt: Suum cuiq; pul-
chrum. Et ad Atticum inquit Cicero: Suam cui-
que sponsam, mihi meam. Suum cuiq; amorem, mi-
hi meum. Non scite hoc &c. Hinc & Apolo-
gus est de duabus Manticis, de quibus Catullus in-
quit:

Nimirum omnes fallimur, neq; est quisquam,
Quem non in aliqua re uidere Suffenum
Possis, suus cuiq; attributus est error.
Sed non uidemus Manticæ quod in tergo est.

Et Horatius.

Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum uicijs tam cernis acutum?

Et Persius.

Vt nemo in sese tentat descendere, nemo
Sed præcedenti spectatur mantica tergo.

Item:

Tecum habita, & noris quàm sit tibi curta su-
pellex.

Et in Euangelio seuerè taxatur Hypocrita, qui
habens trabem in oculo, uult alteri festucam exi-
mere.

Contrâ

PROVERBIORUM

Contra hanc φιλαυτία & peruersitatem iudiciorum teneatur admonitio, quæ in hac sententia traditur: Iustus initio accusator est sui, id est, inquirit in sese, agnoscit suam infirmitatem, & suos lapsus, quia iustum est, inchoare pœnam à nobis ipsis, iuxta dictum: Turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum.

Præterea & iusti habent aliquos neuos, iuxta dictum: Non est iustus in terra, qui quanquam benefacit, non etiam peccet. Sed quia sunt iusti, uera fatentur, nec defendunt suos errores aut lapsus, dolent, ac sese primum puniunt, & emendant. Postea considerant, quando & quo ordine de alijs iudicare debeant, nec iudicant ex leuibus suspitionibus, sed ex ueris argumentis.

Ideo textus utitur uerbo, Explorabit, inquiring: Probet unusquisq; suum opus, & sic habebit gloriam apud sese, non ex alio, id est, si recte facit officium, habet tranquillam conscientiam, & non pendet ex applausu uulgi. Huc pertinent multa dicta: Metiri se quenque suo modulo ac pede uerum est. Item: Qui sua metitur pondera ferre potest &c.

Interpres Græcus in Salomone usus est insigni uerbo. Iustus in πρωτολογία seipsum accusat. Est autem πρωτολογία forense uocabulum, uide licet

delicet oratio accusatoris antequam reus auditur. Difficile est autem postea euellere ex animis opinionem primum conceptam, ut Demosthenes inquit. Iam cogita, quàm multi sint tales censores passim, quales describit pictura Hypocrite, qui habens trabem in oculo, alteri uult eximere festucam.

Concurrunt autem multa uicia in hac peruersitate iudiciorum, φιλαυτία, superbia, πολυπραγμοσύνη, crudelitas, cum sibi parcunt Hypocrite, & in alios seueritiam exercent &c. Agnoscamus autem singuli nostra uitia, & adficiamur misericordia erga sanabiles, & iuxta uocationem sanare eos studeamus, & simus memores dicti Nazianzeni:

Εἶδε οἷός εἰς ὄφλωρ Ἐ πρόχρησον τὸ πρῶτον,
Οἷκτω γὰρ οἷκτος, τῷ θεῷ σαθμίζεται.

Inueniens uxorem inuenit bonum,
Et hauriet uoluptatem a Domino.

Phrasis consideretur. Inuenire significat foeliciter ducere. Inueniens uxorem, id est, foeliciter ducens, seu græcè εὐτυχῶς ἐντυχῶρ. Significat igitur singulare Dei donum esse, foelix, placidum, & pium coniugium, in quo mutuus est amor, & coniuges concordēs, sunt Ecclesia, simul inuocans Deum, iuxta uersum: G Inq;

PROVERBIORVM

Inq; Deo sit mens una, sit unus amor.

Ideo in sequenti capite dicitur: Vxor prudens
à Domino.

Simul autem hæc dicta sunt illustria testimonia,
quæ adfirmant, Deo placere coniugium. Et singu-
lari Emphasi hic dictum est: Hauriet uoluptatem
à Domino, quasi dicat, Magna sunt uitæ pericu-
la, & communes miseriæ multæ, in his tamen Deus
erit custos talium coniugum, qui concordēs ipsum
inuocant, & letantur in Deo, quia sciunt, se ei
curæ esse. Tales fuerunt coniuges Zacharias &
Elisabeth, & alij pij, quos Deus mirabiliter tunc
protexit, cum adsiduè pessimarum gentium exer-
citus passim in Iudæa uagarentur, Cum Lamyrus
triginta milia Iudæorum occidit, & captiuos coë-
git uesci cadaueribus interfectorum Iudæorum,
tunc Zachariam, Elisabeth, Mariam, & eius pa-
rentes protexit Deus, sicut seruauit tres uiros in
fornace Babylonica. In his exemplis cogitemus,
quid sit haurire uoluptatem à Domino.

Vsus est autem uerbo insigni Hauriendi, allu-
dens ad fontes & scaturigines, ut significet, mul-
tiplicem, efficacem & dulcem consolationem, &
quasi recreationem.

Nota

Nota sit autem hîc tota doctrina de Castitate & de Coniugio. Condidit Deus Marem & Fœminam, quia genus humanum uult esse Ecclesiam, Et certa lege coniunxit marem & fœminam, & metas circumdedit, ac prohibuit uagas libidines, ut sit in genere humano intellectus castitatis. Vult enim Deus intelligi, se mentem castam esse, & hac cogitatione discerni in inuocatione à naturis immundis. Necessè est enim nos cogitare, quid inuocemus. Et quia non amplectimur Deum brachijs, sed mente eum alloquimur, cogitandum est, qualis sit, & ubi se patefecerit. Dicimus igitur:

Omnipotens Deus, eterne Pater Domini nostri Iesu Christi, conditor cœli & terræ, angelorum & hominum, unà cum filio tuo Domino nostro Iesu Christo, & Spiritu tuo sancto, sapiens, bone, uerax, iuste, misericors, iudex, caste & liberrime, miserere nostri propter Iesum Christum filium tuum, quem uoluisti pro nobis esse uictimam, ἢ ἡμεῖς ἢ ἡμεῖς ἢ ἡμεῖς, & iustifica nos propter eum, & per eum, & sanctifica nos Spiritu tuo sancto ueraci & casto &c.

Nota sit igitur & doctrina de Castitate, & teneamus seuerissimas comminationes diuinas, quæ recitantur Leuitici 18. & 1. Corinth. 6: Scortatores,

PROVERBIORVM

res, adulteri, homicidæ &c. non possidebunt regnum Dei. Et ad Ebræos: Scortatores & adulteros iudicabit Deus. Et in conspectu sunt exempla poenarum, ut in Leuitico expressè dicitur: Canaanos deletos esse propter confusiones libidinum. Nec dubium est, magnam partem calamitatum in toto genere humano poenas esse libidinum.

Simus igitur ardentiores in petenda Castitate à Deo, quia quò magis irascitur Deus iniquationi hominum, & Diabolus magis incendit homines, eò magis uult nos Deus custodire, petentes castitatem. Seruemus etiam regulam: Vitare peccata est uitare occasiones peccatorum. Item: Ambulate accuratè, non ut fatui. Item: Si actiones carnis spiritu mortificabitis, uiuetis &c.

CAPVT XIX.

Non decent stultum deliciae. Nec seruum dominari Ducibus.

OMNES homines in hac imbecillitate naturæ in rebus secundis fiunt negligentiores, sicut usitate dicitur: Luxuriant animi rebus plerunq; secundis. Item: Fortuna quem nimium fouet;

fouet, stultum facit. Item: Sedit populus manducare & bibere, & sur rexit ludere &c. Deniq; in multis scriptis hæc commonefactio repetita est, quia cum non anguntur animi, minus inuocant Deum, & minus sunt intenti in rebus necessarijs agendis. Cum autem natura non prorsus otiosa esse possit, & prona sit ad uoluptates & ad uicia, non occupati necessarijs curis, ruunt ad praua, ut Cato ait: Homines nihil agendo mala agere discunt. Item: Ocia si tollas periëre Cupidinis arcus, Contemptaq; faces, & sine luce iacent. Item: Ocia securis insidiosa nocent. David ociosus admittit & alit incendia amoris.

Ideo hîc dicitur: Deliciae non decent fatuum, id est, non domiti, non cicurati antea, fiunt audaciores & peiores in rebus secundis, ut Roboam fit insolentior factus rex in tanta tranquillitate. In Alexandro multa uitia post tot uictoriarum cursum crescunt. Vniuersaliter igitur de disciplina præceptum est in Siracide cap. 33. Pabulum, uirga & onus asino. Sic: panis, disciplina & opus seruo, id est, homines non sint otiosi, sed certo labore honesto occupati. Sed tamen modus sit, habeant pabulum, habeant autem & inspectores, qui sint exactores operarum & ἐγγοδῶνται, id est, urgentes operas, & puniant contumaces, ut alij

PROVERBIORUM

metu poenarum in officio contineantur. Hoc præceptum commune factio est & de suo cuiusq; corpore, & de oeconomico gubernatione, & regula: Regna non sint tantum carnificinae populi, sed relinquunt pabulum civibus, & curent ut sint occupati honestis laboribus, & praevident contumaces.

Nunc plerunq; negligitur disciplina, & immoderatis expilationibus exhauriuntur facultates civium, ut mediocres homines non habeant res vite necessarias, & sumptus ad educandam & instituendam sobolem. Sed vox diuina prædixit, in hac delira Mundi senecta impioria fore deformiora, & iubet nos à Deo petere mitigationem poenarum publicarum & privatarum, & mediocrem conseruationem honestae societatis & Ecclesiae.

Subfannatore percusso imperitus erit cautior.

Postquam mens hominum uersa est in peccatum, secuta est destructio, ut dicitur Mors, quia humana natura desijt esse don uicilium Dei, sicut antea fuerat, iuxta dictum: In ipso uita erat, id est, per Verbum habitans in homine uiuebat homo, excusso uerbo excussus est Deus rector & uiuificator, & sequuta est mors. Sed tamen quia propter

pter Filium uoluit Deus colligere Ecclesiam æternam in genere humano, non mox deleti sunt primi parentes, sed rursus uiuificati sunt, uerbo iterum habitante in primis parentibus, edita promissione.

Cum igitur sit genus humanum, & multa sint peccata, cumulantur & pœnæ, & innumerabiles calamitates mortem antecedunt.

Physici causam mortis & multarum calamitatum dicunt esse materiam, quæ sua natura, ut in pomis arefit aut putrescit. Dicunt item, aliquas miseras accersi erroribus, & uoluntatibus humanis.

Hæc de immediatis causis recte dicuntur. Sed cur hominum materia nunc est talis? Vnde est in hominibus ignorantia, & uoluntatis prauitas?

Hic doctrina Ecclesiæ monstrat principales causas, scilicet Peccatum. Postquam homo excusso uerbo Dei excussit Deum rectorem, sequuta sunt peccata, & ex originali postea innumerabilia actualia oriuntur. Est autem ordo iusticiæ in Deo, ut natura rea destruat, sicut scriptum est: Deus est ignis consumens. Ideo pœnæ sequuntur. Sunt autem quatuor causæ pœnarum præcipue considerandæ.

PROVERBIORVM

1. Prima est ordo iusticiæ in Deo, quia iustum est, ream naturam destrui.
 2. Deinde accedunt finales cause. Vult Deus agnosci discrimen honestorum & turpium, vult se agnosci qualis sit, & vult intelligi, quod sit iudex & vindex scelerum. Est igitur secunda causa pœnarum, ut pœnæ sint commonefactiones, quod sit Deus & qualis sit, ut quia destruit Sodoma, scimus Deum castum esse, & amantem castitatis, & horribiliter irasci incestis libidinibus.
 3. Tertia causa est utilitas, ut conseruetur genus humanum, quia non esset finis atrociorum, si nullæ essent pœnæ.
 4. Quarta causa est, ut exemplo alij commoneantur, & metu coerceantur, & aliqui ad Deum conuertantur. De hac causa hoc loco dicitur: Subsannatore percusso, imperitus erit cautior, ut, Gabeonitæ deletis vicinis facti sunt cautiores, & petierunt pacem. Pœna Sisamnis facit cautiozem Oteanem collocatum in sellam, in qua pellis paterna expansa erat, ut Herodotus narrat in Terpsichore.
- Nominatim uerò dicit, percuti subsannatores, id est, atrociter delinquentes, qui cum pœnæ differantur, Epicureo contemptu derident admonitiones,

tiones, & fiunt furiosiores, ut pœna sit conspecti-
or, ut dicitur:

Tolluntur in altum,
Vt lapsu grauiore ruant.

Altera pars dicti: Correctio apud prudentem
auget scientiam, significat non omnes emendari
exemplis castigationum, sed aliquos, non furiosos,
qui audiunt admonitiones, & moniti obtempe-
rant.

CAPVT XX.

Aurem audientem, & oculum ui-
dentem Deus facit utrunq;.

IN gubernatione fœlici hæc duo concurrere o-
portet: Bona consilia gubernantium, & obe-
dientiam populi. Et utrunq; dicit Salomon
donum Dei esse. Vt, Ieremias erat bonus monitor,
sed non habebat regem Zedechiã obtemperantem,
Idco Hierosolyma deleta est. Esaie obtemperabat
Ezechias, idco ciuitas seruata est. Hæc est principa-
lis sententia huius dulcissimi dicti: Aurem audien-
tem, & oculum uidentem Deus facit utrunq;.

Monet autem, non sola sapientia humana regi
politias & œconomias, sed petendum esse auxilium
Dei & in dando consilio, & in flectendis uolun-
tatibus

PROVERBIORVM

tatibus hominum ad obedientiam, & in regendis euentibus, sicut Ieremias inquit: Scio Domine quòd non est hominis uia eius. Item: Nisi Dominus edificauerit domum. Item: Commenda Deo uiam tuam, & spera in eum, & ipse faciet.

Ceterum & dictum Salomonis in genere accommodandum est ad omnes excellentes artifices, quorum mentes inueniunt & deprehendunt multa in artibus diuinitus, quæ alij non cernunt, sicut in Daniele dicitur: Deus dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus.

Malum est, Malum est dicunt, cum tenent. Sed postquam amiserunt laudant &c.

Quantum fieri potest morbos nostros consideremus, ut aliquo modo eos corrigamus. Omnes enim nascentes multa uicia nobiscum adferimus. Inter hæc est fastidium bonorum præsentium, quod oritur uel ex mobilitate & inconstantia animi, uel ex defatigatione, uel ex impatientia, cum offensi aliquibus incommodis, mutationem appetimus. Hoc fastidium taxant multæ sententiæ:

Optat Ehippia bos piger, optat arare caballus.

Et Apologus apud Aesopum extat, de Asino subinde

subinde mutante conditionem in deteriora. Et Sophoclis uersus sunt in Aiace: Stulti homines non agnoscunt bonum, dum in manibus est, priusquam amittunt, postea amissa desiderant.

Deniq; singuli in seipsis deprehendunt talia fastidia presentis status, sicut & ille apud Terentium inquit: Nostri nosmet poenitet. Et usitatissimum est, presentia imperia egre ferre, & appetere alia, sicut apud Thucydidem dicitur: ἄει τὸ παρὸν βέλτε.

Aduersus hanc instabilitatem animorum multa precepta tradita sunt. Diuina de patientia. Ut, Humiliamini sub potenti manu Dei. Item: Non murmurate aduersus Deum.

Et philosophica, de animi moderatione: Στέγειν τὰ παρόντα. Item: Quod sis, esse uelis, nihilq; malis. Et uersus est Pythagoræ: ὡρ ἄρ μοῖρα ἔχοις τὰυτῶ ἔχε, μὴδ' ἀγανάκτει.

Et Stigelius.

Sis Asinus, quemcunq; asinum fors aspera fecit,
Qui placide sortem ferre scit, ille sapit.

Item:

Sufficit diei afflictio sua.

Et Pina

PROVERBIORVM

Et Pindarus uenustissime monet, cum bonis mala admixta sint, bona excerpenda & fouenda esse, & arte lenienda mala.

ἔμ παρα ἐδλόμ πήματα
 σὺν δύο δαίοντα βροτοῖς
 ἀδάνατοι. τὰ μὲν ὧμ οὐ δύνανται
 νίπιοι κοσμῶ φέρειν ἀλλ'
 ἀγαθοὶ τὰ καλὰ τρέφαντες ἔξω.

Hanc artem in uita necessariam discamus. Iusticia est cum gratitudine amplecti presentia bona. Deinde prudentia & Tolerantia est, quaedam incōmoda moderate ferre, ne stultis mutationibus plus mali nobis accersamus, ut monet Pericles: μὴ κακῶ κακὸν ἴω.

Ad hanc doctrinam referatur & hæc sententia Salomonis, qua propriè taxat fastidia presentium bonorum, & significat amissa rursus desiderari & requiri. Referatur autem hoc dictum ad Locum communem de fastidio presentium, & de patientia, quæ est, uelle obedire Deo in his oneribus ferendis, quæ iubet ferre, & simul petere & expectare auxilium à Deo, sicut Paulus hæc coniungit: Semper gaudete, semper gratias agite, semper orate.

Hæredia

**Hæreditas ad quam properatur ini-
tio, tandem benedictione carebit.**

Præceptum est de expectanda uocatione. Ab-
salon potuisset fieri rex, si expectasset mortem pa-
tris, sed quia ante tempus & sine uocatione rapit
dominationem, rursus excutitur & opprimitur
horribilibus pœnis. Filij Ephraim ante Mosen inua-
serunt terrã Cananæam, carnali fiducia diuinæ pro-
missionis, quia stirpi Abrahæ terra Canaan pro-
missa erat: sed quia sine uocatione, persuasione
humana mouent bellum, interficiuntur, & totum
consilium inutile fuit, i. Paralip. 7. Promissio enim
dederat ius ad rem, nondum in re. Contra uerò
Dauid etsi scit sibi regnum promissum esse, tamen
uiuo Saule nequaquam se nominat regem, nec il-
lum ex regno excutit, nec eum interficit, cum iu-
stas causas haberet, quia Saul interfecerat Sacer-
dotes, & sepe armatus quærebat illum, ut eum
interficeret.

Discernamus igitur necessaria à non necessarijs,
& nihil sine uocatione cogente moueamus.

**Ruina est homini, sancta contu-
melia afficere, & postea uota facere.**

In Latina scriptione & uersione menda sunt,
quæ

PROVERBIORVM

quæ præbuerunt occasionem alienis & commenticijs interpretationibus, & accommodationi ad uota monastica. Cæterum Salomonis sententia perspicua est. Taxat usitatissimam superstitionem maximæ partis hominum, qui polluti impietate, odio Euangelij & alijs sceleribus contra conscientiam, postea ceremonias aliquas anxie obseruant, & propter has somniant se Deo placere, & se efferunt supra alios, ut Hispani adulteri & sicarij magna sollicitudine spectant Missam, aut in ferijs certis publica flagellatione lacerant scapulas.

Supra autem de discriminibus cultuum dictum est, in sententia: Victimæ impiorum abominatio, oratio autem rectorum placet Deo &c. Et Ecclesiastæ 4. dicitur: Melior est obedientia, quam stultorum uictimæ, qui nesciunt quantum mali faciant.

CAP. XXI.

Non est sapientia, non prudentia,
non consilium contra Deum.

Equus paratur ad diem belli, à Deo
autem est uictoria.

Regula

REGVLA necessaria est uitæ, facienda esse officia uocationis, & petendum esse auxilium Dei: Ita Deo iuuante labores fiunt utiles & salutare. Sed iniusta negotia, aut curiositate suscepta, aut quæcunq; negotia suscepta sine fiducia Dei & inuocatione, sunt infœlicia, etiam si magna calliditas adhibetur.

Semper igitur in conspectu sint præcepta de Vocatione. Vt, ad Thessalo. inquit Paulus: Ambitiose hoc agite, ut propria faciatis. Item, ad Corinthios: Qua uocatione quisq; uocatus est, in ea ambulet. Et deinde præcepta de inuocatione Dei, & promissiones auxiliij, ut in Psalmo: Commenda Deo uiam tuam, & spera in eum, & ipse faciet. Item ad Corinthios: Non erit inanis labor uester in Domino. Et Iohan. 15: Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum copiosum.

Has consolationes opponamus difficultatibus, quæ languesciunt animos dubitantes utrum labor profuturus sit. Et fides & inuocatio exuscitanda est, & spe auxiliij diuini labores sedulo faciendi sunt, & sciendum est, Deum uelle exerceri fidem, inuocationem & spem in his ærumnis graduum uitæ, ut Psalmus inquit: Subditus esto Deo, & ora eum &c.

Sciamus

PROVERBIORUM

Sciamus etiam taxari fiduciam nostrarum uirum, πολυπραγμοσύνην & κακοζήλιαν &c. Iuxta has sententias: Non est sapientia, non prudentia, non consilium contra Dominum. Item: Non potest sibi homo sumere quidquam, nisi sit ei datum à Deo. Item: Nisi Dominus edificauerit domum, inuanum laborant, qui edificant eam.

CAP. XXII.

Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ.

RECTE dicitur: Bona conscientia mihi propter Deum opus est, bona fama propter proximum. Et sciendum est, Bonam famam esse rem bonam, id est, approbationem ordinatam à Deo, & appetendam esse, quia Deus uult publicis testimonijs ostendi discrimen inter recta & non recta, & uult recte facientes approbari & seruari, & non rectè facientes uituperari & deleri. Hæc testimonia uult conspici, ut discamus legem, & cogitemus esse Deum, & qualis sit, & quòd sit uindex scelerum.

Est igitur bona fama testimonium diuinitus ordinatum, multorum rectè iudicantium, approbantium

tium recta, & rectè facientium, quo testimonio muniti sint rectè facientes, ut eis honestus locus in communi societate tribuatur, & alij homines doceantur & inuitentur ad recta.

Cum igitur bona fama sit approbatio diuinitus ordinata, & multipliciter sit utilis uitæ, manifestum est, eam rem bonam & appetendam esse. Ideo & Siracides Cap. 41. inquit: Cura sit tibi de bono nomine, Durabilius est enim quàm magni thesauri. Cause autem considerentur.

I. Primum quia Deus uult nos honestorum hominum iudicia intueri, ut Siracides Capite 6. inquit: In coetu seniorum consistito, & si quis est sapiens ei adhaereto. Arrogantia & impudentia est, nolle intueri sanorum iudicia.

II. Deinde uult Deus etiam honesta exempla alijs præberi. Ideo 1. Corinth. 10. dicitur: Omnia ad gloriam DEI facite, & non offendite Ecclesiam. Et ad Philippenses 4. Hæc curate quæ sunt uera, grauias, iusta, casta, amicabilia, laudabilia, uirtutem & laudem.

Primum flagitatur VERITAS, quæ est ueræ doctrinæ conseruatio, & in alijs honestis negotijs seruare dicta & pacta. Est autem uirtus primæ Tabule, ueræ doctrinæ conseruatio.

H GRAVI

PROVERBIORUM

GRAVITAS est constantia in sermone & gestibus honestis personae conueniens, & est pars Modestiae.

IUSTICIA PARTICULARIS est, neminem iniuria afficere.

CASTITAS est uitare prohibitas libidines.

AMICABILIA nominat Beneficentiam & ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ, sine qua non potest retineri concordia.

LAUDABILIA nominat uirtutem, quae est diligentia uitandi scandala, quae nominatur φιλοτιμία, honesta appetitio honoris seu bonae fame.

Postea expressè nominat Paulus VIRTUTEM & LAUDEM, ut significet, rectè factis, non inani ostentatione bonam famam parandam esse.

Sic & Romanos 14. inquit: Qui in his seruit Christo, placet Deo, & probatus est hominibus. ubi etiam uult, nos iudicia honestorum hominum intueri & uereri. Hæc qui non intuentur sunt arrogantes & impudentes. Ideo rectè dictum est in Tragœdia Senecæ: Leuis est, nec illum stimulat gloriæ decus.

Meminerint iuniores & congruentes sententias in alijs scriptis, ut in uersu Publij: Honestus rumor alterum patrimonium est. Et Plautus. Honestam famam si seruasso, sat ero diues. Et Hesiodus præcipit

præcipit uitare malam famam, & addit, communem famam non prorsus inanem esse.

Φήμη δ' οὐτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἢν τινὰς
πολλοὶ
λαοὶ φημίζουσι. Δεὸς γὰρ τίς ἐστὶ καὶ αὐτῆ.

Diues & pauper simul sunt, &
DEVS facit utrumq̃.

Res secunda iniustorum & calamitates iustorum turbant assensionem de Providentia Dei, & alij alias causas euentuum quærunt, & multi ad phisicas causas & fata decurrunt. Sciendum est igitur, Deum proposuisse testimonia prouidentie in operibus ordinarijs & extraordinarijs, & in expresso uerbo suo.

ORDINARIA opera ostendunt presentiam Dei, ut hic ipse pulcherrimus ordo corporum mundi, uices Hyemis & Aestatis, fœcundatio annua terræ, conseruatio societatis humane, pœne homicidarum, iex & iudicium conscientie in singulis, generatio & prima nutritio sobolis. &c.

Deinde EXTRAORDINARIA opera magis incurrunt in oculos, ut omnia miracula, eductio populi ex AEGYPTO, resuscitatio mortuorum, & alia.

PROVERBIORVM

Et cum hæc facta testentur, uera esse dicta diuina, sint in conspectu multæ sententiæ, quæ affirmant, non casu res secundas & aduersas accidere, sed regi hæc quoq; consilio Dei. Hæc Fides luceat in cordibus, & petat & expectet bonos euentus à Deo.

Sic Ieremias inquit in Threnis: Quis est iste, qui dicit, Ex ore DOMINI non egredientur bona & mala.

Et Zophoniæ 1. Scrutabor Hierusalem lucernis, & uisitabo uiros defixos in fecibus suis, qui dicunt in cordibus suis: Non faciet Dominus bene, & non faciet male.

Item Psalmo 32. De cælo respicit Dominus, uidet omnes filios hominum.

Item Matthæi 10: Unus de istis passeribus non cadet super terram, sine uoluntate Patris mei.

Item: Omnes capilli capitis uestri numerati sunt. His & similibus testimonijs confirmemus nos contra Epicureos furores. Intueamur & mandata Dei de petendis corporalibus ab ipso, & promissiones quæ etiam sunt testimonia prouidentie.

Deinde hoc sciamus, de uoluntate Dei iudicandum esse ex ipsius uerbo, sicut dicitur: Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Necesse est igitur obtempe-

obtemperare uerbo Dei, etiamsi iusti sæpe duriter affliguntur, quia certæ causæ sunt, quare Deus Ecclesiam uult subiectam esse cruci. Et nota sit sententia: Multæ tribulationes iustorum, sed ex omnibus illis liberabit eos Deus.

Quanquam igitur Lazarus est pauper, tamen non propterea abiiciat assensionem de prouidentia, sed iudicet ex uerbo Dei, quod adfirmat esse prouidentiam, & sequitur esse liberationem. Hæc in uerbo expressè tradita sunt. Quare autem ipse sit pauper, & non habeat imperiū Tyber., non est scrutandum. Sed tenenda est regula Siracide capite 3: Quæ mandata sunt tibi hæc cogitato sanctè. Non enim necesse est, te occulta aspicere oculis. Ita discernatur inter reuelata & non reuelata, & in sua uocatione quisq; Deo obediat.

Hæc in summa docet & hoc dictum: Diues & pauper simul sunt, & Deus facit utrumq;, id est, Scito esse prouidentiam, nec casu alios Diuites, alios Pauperes esse, sed Dei consilio, & suo quisque loco rectè seruiat, iuxta dictum. Quæ uocatione quisq; uocatus est, in ea ambulet. Pauper non fremat aduersus Deum, sed obediat huic dicto: Humiliamini sub potenti manu Dei, &

PROVERBIORVM

Hanc consolationem teneat. Beati pauperes spiritu
quia talium est regnum caelorum. Item Prouerbi-
orum 17. Qui despicit pauperem, exprobrat fa-
ctori eius. Et Prouerb. 15. Melius est parum cum
timore Dei, quam thesauri magni cum tumultu.
Item. Sufficit diei afflictio sua. Item: orate sine
ira & sine hesitatione.

Non transferas limites antiquos,
quos statuerunt patres tui.

Ad praecipuum Non furaberis pertinet & haec
prohibitio, ne limites effodiantur, ac conturbentur
fines, sicut expresse dictum est, Deuter. 19. Non
transferas terminos &c. Et cap. 27. Maledictus
qui transfert terminos proximi sui. Et in ff. tit.
de termino moto, leges sunt Iulij, Neruae & Adri-
ani de poenis eorum, qui limites effodiunt. Nec
praecipuum obscurum est, sed citatur allegorice, de
non mutandis legibus, quas vetustas graui autori-
tate tradidit, si non sit euidentis necessitas. Nam in-
ter praecipua uitae politicae hoc quoque saepe repeti-
tum est, non temere mutandas esse ueteres leges, ut
& uersus monet: Moribus antiquis res stat Roma
na, uirisq;

Ac nota

Ac nota sit omnibus narratio quæ extat apud Demosthenem in oratione contra Timocratem de Locrensibus, apud quos lex fuit, ut si quis nouam legem laturus esset, suaderet eam publicè collo inserto in laqueum, ut si non placuisset lex, ciues mox strangularent suasorem.

Verba Demosthenis hæc sunt. Volo indices Locrense exemplum uobis narrare. Non enim deteriores eritis audito exemplo, præsertim eius ciuitatis, quæ honestis legibus gubernatur. Illi adeo sentiunt ueteres leges retinendas esse, & patria instituta munienda & conseruanda esse, nec ferendas esse nouas leges ad cupiditates ullorum, aut ad eludendas actiones iniuriarum, ut si quis uelit nouam legem ferre, cogatur eam suadere collo inserto in laqueum. Quod si populus iudicat, legem honestam & utilem esse, discedit suasor uiuus & incolumis. Sin autem non placet, suasor statim interficitur constricto laqueo. Ideo non audent ferre nouas leges. Veteribus autem magna cura & seueritate utuntur. Ac ualde multis annis tantum una lex noua lata est. Cum enim ibi lex esset, ut effodienti oculum uicissim oculus effoderetur, nec mulcta pecuniaria puniretur: Quidam autem habens duos oculos inimico unoculo minatus esset, se ei oculum quem habebat unicum, effossurum esse.

PROVERBIORVM

se, hic unoculus metuens calamitatem suam ausus est nouam legem suadere, Vt si quis habens geminos effoderet oculum habenti unicum, puniretur effosso utroq; oculo, ut æqualis esset utriusq; calamitas. Hanc solam dicunt nouam legem conditam esse intra annos plures 200. Hæc sunt uerba Demosthenis.

Talis seueritas si nunc esset, non haberemus tot nouos dogmatistas & Lycurgos de cereis & nolis, & similibus rebus, quarum mutatio profus non necessaria est, & nullam adfert utilitatem. Ac iubent uiri politici aliqua parua incommoda condonare consuetudini, ne mota Republica, uelut agro corpore, maiora mala accidant. Quia uidemus non falso dictum esse à Xenophonte: πᾶσα μεταβολὰ πολιτειῶν βανατικφοροί, id est, omnes mutationes Rerumpublicarum adferunt cædes. Ideo & hoc dictum sæpe repetitur: Malum bene conditum non est mouendum.

Sed hic necesse est addi hanc correctionem. Cum doctrina est impia, & leges stabiliunt impias opiniones & idola, necesse est anteferri regulas: Si quis aliud Euangelium docet anathema sit. Item: Oportet Deo magis obedire quàm hominibus. Item: Blasphemia non remittetur neq; in hoc neq; in futuro seculo. Et cum fit necessaria emendatio, non transfe-

transferuntur limites patrum, sed restituantur.
 Quia doctrina primis patribus à Deo tradita re-
 stituitur, sicut dictum est à Tertulliano: Primum
 quodq; uerissimum est. Sed diligenter inquirenda est
 uera antiquitas, & magna est confirmatio fidei,
 cognita serie temporum Ecclesie eligere testimo-
 nia eorum, qui fundamentum retinuerunt.

CAPVT XXIII.

Cum sedes ut comedas cum poten-
 te, sis cautus, & pone cultrum in gut-
 ture tuo, ut serues uitam tuam, &c.

AVLICA admonitio est. Cum periculosa
 sint familiaritates potentum, sis cautus &
 circumspēctus in loquendo, tanquam gla-
 dium gutturi admouens, ne quid temerè dicas,
 quod tibi exitium adferat. Ut Alexander Clitum
 liberius contradicentem in conuiuio interfecit.
 Extant similes admonitiones multæ de au-
 licis periculis.

Horatius inquit.

Dulcis inexpertis cultura potentis amici,
 Expertus metuit. &c.

Et longa est Ouidij elegia.

H S

Viue

PROVERBIORUM

Viue tibi, quantumq; potes prælustria uita,
Seuum prælustri fulmen ab arce uenit.

Nam quamuis soli possunt prodesse potentes,
Non profunt, potius plurimū obesse solent. &c.

Et Aesopus dixit Soloni eunti ad Cræsum. Cum
Rege loquendum ἢ ὦσ ἡκιστα, ἢ ὦσ ἡδιστα, aut
quàm parcissima, aut quàm dulcissima.

Necesse est esse gubernatores & ministros, &
Deus hunc gradum sic ornauit, ut tribuerit ei so-
cietatem sui nominis. Ego dixi Dij estis, id est,
habentes officiū Diuinum. Et uocati ad officia sint
fideles, prudentes & modesti. Sed dolendum est,
quòd in hoc summo fastigio pauci rectè faciunt of-
ficium, & plurimi sunt uel ignaui uel crudeles. Ac
mirum est, in illa sede Dei tam horribiliter grassa-
ri Diabolum, ut ostendunt exempla omnium eta-
tum. Et quia multi potentia abutuntur, attra-
hunt tragicas pœnas. Sunt igitur multæ querelæ
de inconstantia fortunæ in aulis. Versus Senecæ hi
sunt in Agamemnone:

Non sic Lybicus syrtibus equor
Furit alternos uoluere fluctus,
Non Euxini turgēt ab imis
Commota uadis unda, niuali
Vicina polo, ubi ceruleis
Immunis aquis lucida uersat

Plaustra

Plaustra Bootes;

Vt præcipites Regum casus

Fortuna rotat.

Quanquam autem multum est periculorum in aulis, tamen communia mala sunt in hominum naturis Ambitio & Fastus. Ambitio appetit celsa, sicut Seneca inquit, hominum animos sursum tendere, quia sint ignei. Fastus in his qui habent potentiam, est abuti loco, & sibi iniustam licentiam sumere, quam postea sequuntur poenæ. Salomon igitur ut reprimat Ambitionem & fastum, tradit admonitionem, qua præcipit Modestiam & circumspeditionem.

Sunt autem notæ regulæ. Petere officia ad quæ mediocriter idonei sumus, iustum est. Sed petitio nostra non impediatur iudicia eligentium, non pugnet iniustis modis. Ac talis petitio est indicare sese, & ostendere piam uoluntatem, & offerre sese ad societatem difficiliorum laborum & ingentium periculorum. De tali petitione dictum est: Qui Episcopatum desiderat, honestum opus desiderat. Item. Hilarem datorem diligit Deus. Item Paulus ad Titum iubet discere honestas artes, ut possimus esse usui in gubernatione.

Sed uitiosa ambitio est, ita petere, ut cupias impedire iudicia eligentium, & pugnare iniustis modis.

PROVERBIORVM

modis, aut postea extra uocationum metas erumpere. Contra hanc ambitionem dicitur: Qui se exultat humiliabitur. Item: Abominatio est coram Deo omnis superbus corde.

Est et uitiosa ambitio, quæ nominatur ἀκκισμῶσ illorum, qui cum sint ambitiosissimi, tamen uolunt uideri defugere id, quod maximè appetunt. Tales nominat Aristoteles βαυκοπανδῆγυδοσ, id est, fictè fastidientes.

Præterea qui sunt euecti deinde plerunq; abutuntur potestate ad priuatas cupiditates, sicut Dauid in regno sibi indulgit, et multò magis alij. Hic sumus memores dicti Syracidæ, capite 3: Quò maior es, tanto magis te humilia, sic inuenies gratiam coram Deo. Notum sit etiam Plutarchi dictum: Princeps imitetur solem, qui cum in summum fastigium uenit in parte Boreali tardior est, ut sit securior. μιμημένδ τὸν ἥλιον τῶ ἀρχοντος, δε ὅταν ὑψωμα λάβη μέγισον, ἐξαρθεῖς ἐν τοῖσ βορείοισ, ἐλάχισα κινεῖται τῶ σχολαιοτέρω τὸν δρόμον εἰς ἀσφαλεσ κατισάμενοσ.

Non angaris animo, ut fias Diues, prudentiam tuam omittito.

Antea

Antea de Superbia concionatus est. Hic concionatur de Auaricia. Nequaquam autem prohibet hæc sententia sedulitatem et laborem iuxta uocationem, neq; diligentiam in uocatione. Sapissimè enim expressè præcipitur de diligentia & labore, ut supra formicæ exemplum proponitur. Et in Ecclesiaste capite 9. Item: Qui præsumunt sint diligentes. Item: Diligentia non ignaui &c.

Et 1. Corinth. 4. Hoc requiritur, ut fideles simus. Huc & parabola pertinet de Talentis, Matthæi 25.

Sciamus autem, labores ita fœlices fore, cum accedit auxilium Dei, iuxta dictum Psalmi: Nisi Dominus edificauerit domum, &c. Vult igitur coniungi inuocationem Dei & nostram diligentiam in laboribus uocationum, iuxta dictum: Com-menda Deo uiam tuam, & spera in eum, & ipse faciet. Prohibet autem πολυπραγμοσύνη & iniusta aucupia, quæ homo quærit, quia Deo diffidit, et hac diffidentia cruciatur. Hanc diffidentiam taxat, non diligentiam in mandato labore. Dicit igitur hic Salomon, humana consilia uidelicet extra uocationem suscepta, & iniusta, irrita esse, & fugere diuitias ceu Aquilas auolantes. Renocat igitur nos ad metas uocationis, & ad
petendum

ORP VERBIORVM

petendum auxilium Dei, & ad diligentiam ac prudentiam Diuinitus præceptam.

Ne cum inuido comedas panem, neq; concupiscas cibos eius, quia in anima eius tanquam spectrum est. &c.

Supra dixit, periculosas esse familiaritates potentum seu aulicas, deinde monuit, ne extræ uocationem appetamus potentiam & opes. Nunc monet, fugiendos esse inuidos.

Sunt autem inuidi, qui dolent, alios bonos seu mediocres aliquo dono seu uirtute, seu alijs bonis rebus antecellere. Cain dolet, fratrem antecellere hac magna gloria, quod Deus cum hoc publico testimonio ornauit. Hic dolor causa est horribilium malorum in uita, ut ostendunt exempla Cain, Esau, Saul, Marij, Pompeij, & similia innumera-bilia.

Est autem fons inuidentiæ Superbia. Quia enim omnes homines uolunt eminere, & sunt φιλαρχικοί, sicut Diabolus EVAM alloquitur. Eritis sicut Dij. Et Seneca inquit: Humanos animos igneos esse, ac ideo sursum tendere. Dolent homines, cum uident alios antecellere, ac præcipuè cum hoc accedit, ut ipsi deiciantur. Ideo scriptum est in Siracide: Superbia initium est
omnis

omnis peccati. Et adeo communia mala sunt superbia & inuidia, ut dictum sit in Græco uersu, omnia honesta semper comitari inuidiam: *Αἰ τὰ σεμνὰ πάντα ἐπετα φθόνῳ*. Et Cicero inquit. Labes atq; macula huius seculi est, inuidere uirtuti.

Ideo autem hic dolor iniustus est, quia nec Deo nec hominibus tribuit debitum. Ut, Cain non agit gratias Deo edenti testimonium de sua presentia, & de collectione Ecclesie. Nec uult fratrem habere dona à Deo data, & postea furens tollere eum conatur. Sic & Saul non agit Deo gratias pro multis beneficijs, quòd per Dauidem et testimonia dat Ecclesie, & tribuit multas uictorias suo regno. Nec uult Dauidem habere illa dona à Deo tradita, incenditur indignatione, & insidiatur eius uitæ.

Vicinum est uicium *ἐπιχαρισκακία*, id est, leticia in calamitate iustorum seu tolerabilium, ut Diabolus manifestissime est *ἐπιχαρισέκακος*. Hæc uicia hoc loco damnantur, & traduntur admonitiones de fugienda societate inuidorum & suspicacium. Item de uera beneuolentia cordis in omnibus officijs præstanda. Ut cæterarum uirtutum initia sunt à iudicio, uoluntate & corde: Ita & Beneficentia debet ex iisdem fontibus oriri.

Ideo

PROVERBIORVM

Ideo scriptum est: Hilarem datorem diligit Deus. Et dulcissimum est Græcum dictum. χαριστώρ δετε θυμός ἀριστός. Animus in beneficijs est optimus. Et apud Senecam legitur dictum Fabij, qui inquit: Beneficium superbè datum ab homine duro simile esse pani lapidoso.

Sit igitur in dandis beneficijs uoluntas benefica, cupida iuuandi, fauens alienæ salutis. Et cum talis est, si luceant in pectore agnitio Dei, fides, amor communis salutis, & uoluntas referens ad gloriam Dei hæc officia, fit hæc uirtus cultus Dei. Contrà uerò in homine inuido, maleuolo & suspicaci, magna confusio est pessimorum adfectuum. Ideo hîc dicit, in tali corde spectrum esse. Et quidem reipsa tale cor cloaca est Diaboli. Ideo scriptum est in Iohanne: Qui non diligit fratrem homicida est.

Et manifestissimum est, multum calamitatum à talibus oriri, cum maleuolentia indulget suspicionibus, & falsa ratiocinatur, & ut se muniat, alios delere conatur, de quibus male suspicatur. Et singularis fœlicitas est tales cauere, ut hîc dicit: Ne comedas cum inuido panem tuum. Et sit mediocris diligentia in considerandis hominum uoluntatibus, sicut Christus inquit: Estote simplices sicut

sicut columbae, id est, sine maleuolentia, & prudentes sicut serpentes, qui caput tuentur, & inter multos, in turba agnoscunt hostem suum, & illum petunt, ceteris omisissis.

CAPVT XXIII.

Libera eos qui trahuntur ad mortem, & qui properant ad necem, cum potes.

NOTA sunt haec praecipita: Non occidas, & Non communices alienis peccatis. Deus & Magistratus & priuatis praecipit, non occidere innocentem. Praecipit etiam non adiuuare iniustam crudelitatem. Quando autem & quo ordine Magistratus tollere debeat fontes, addita est Decalogo explicatio, ut Deuter. 19. & alibi. Sit autem Magistratus custos uitae innocentium, sicut scriptum est Roma. 13. Dei minister est, iudex ad poenam ei, qui male facit. Et priuati homines sine seditione, quantum possunt pro uocatione, aduersentur iniustae seuiiciae.

Eius rei exempla recitantur digna consideratione. Ionathas aduersatur patri suo, & non solum testimonio, sed etiam alijs officijs iuuat Dauidem,

PROVERBIORVM

dem, sine seditione. Abdias clam pavit Prophe-
tas, pulsos à Iesabel. Ieremiam Eunuchus extrahit
ex carcere. Aegyptiæ obstetrices seruant infan-
tes Israëliticos. Rahab seruat exploratores Israëli-
ticos. Tempore Diocletiani uir nobilis in urbe Bi-
thyniæ Nicomedia edictum Imperatoris de interfi-
ciendis Christianis publicè concerpfit, ut ostende-
ret, se iniustam crudelitatem improbare.

Contrarium exemplum est Doëg, qui furori
Saul morem gerens crudeliter interfecit innocen-
tes Sacerdotes. Ita multi hoc tempore iniustam
seuiciam, quæ exercetur aduersus nostras Eccle-
sias, confirmant aut palàm, aut suo silentio. Hi
cogitent hoc dictum Salomonis & similia, & com-
monefacti tristissima comminatione Christi emen-
dent se. Scriptum est enim Matthæi 23: Veniet su-
per eos omnis sanguis iustus effusus super terram
inde usq; à nece Abel iusti, usque ad Zachariam.

Digna memoria est etiam honestissima uox
Traiani, qui dans gladium Magistro equitum:
Hunc, inquit, gladium tibi trado, ut eo pro me
utaris, cum iusta facio: Contra me uerò utaris,
si iniusta facio.

Ne

Ne insidieris impie habitaculo iusti. Septies enim cadit iustus & resurgit &c.

Repetit præceptum: Non occidas: addita commonefactione de επιχαιρεκακία & Σαρκόσμω. Cum enim uident impij & seui homines calamitates piorum, hac ipsa deformitate eorum letantur, & fiunt rabiosiores, sicut Semei maledicit Dauidi. Cum enim inquit: Septies in die cadit, præcipuè de malo pœnæ, id est, de calamitatibus, loquitur. Et tamen accedunt interdum etiam mala culpæ, quæ attrahunt calamitates. Ex his tamen emergit iustus, sicut Dauid, Manasse, & alij innumerabiles.

Time Dominum fili, & Regem, & cum seditiosis ne commiscearis.

Quia subito ueniet exitium eorum, & ruinam seditiosorum quis nouit.

Est & hæc sententia inter præcipuas huius libri obseruanda, quæ præcipit obedientiam, & quidem ordinat eam. Primum iubet Deo obedire, & deinde Regi, quia primum officium est, etiam

PROVERBIORVM

politici gubernatoris, ut ipse sit uox Decalogi, & puniat uiolantes Decalogum. Ac propter hanc causam precipuam Deus subiecit multitudinem Magistratibus, quia uult exaudiri & intelligi suam legem, ut ipse agnoscat. Altera causa deinde est, Ne societas generis humani infinitis tumultibus dissipetur. Sanxit autem Deus, ut propter ipsum obediamus, & sciamus eum punire contumaces. Circumdedit etiam metas potestati, ne præcipiat contraria mandatis diuinis. Ideo prius hîc dicitur: Time Deum. Quare & Apostolorum regula hîc comprehenditur: Oportet Deo magis obedire quàm hominibus.

Cogitanda est autem hoc loco integra doctrina de causis politici ordinis, & de Magistratibus, quæ Roman. 13. & alibi copiosius recitata est. Nominatim autem hîc præcipit uitare Seditiosos, ubi necesse est in dissensionibus iudicari, qui sint seditiosi. Et facilius dijudicatio est in politicis negotijs, quia ordinaria potestas longe eminet supra multitudinem, & conspicitur oculis.

Ac manifestum est, quæ sint officia ordinariæ potestatis, scilicet: Sonare uocem Decalogi, & punire contumaces. Item: proprias leges ferre non pugnantes cum Decalogo, & punire contumaces.

maees. Item, exercere iudicia, & ferre sententias iuxta leges. Ac in dubijs rebus ualent sententiae non solum propter probabilem rationem, sed etiam propter autoritatem diuinitus attributam Magistratibus, cui uult Deus in ciuilibus negotijs etiam antea dubijs nos obedire. Et quia Deus aliàs dat magis placida & mitia imperia, aliàs minus, uult nos etiam quaedam duriora onera ferre, modo sint tolerabilia, & non sint atroces & notoria iniuria, & obedientia non sit peccatum.

De his regula Pauli tenenda est: Necessse est obedire, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Peccant autem contumaces, id est, non uolentes obedire legitimis imperijs, & plus peccant seditiosi .i. qui contra Magistratus contumeliosi sunt uerbis, aut qui ui, factionibus & armis eos excutere conantur. His poenam hoc loco minatur, sicut & Dominus inquit: Qui gladium acceperit, gladio peribit, id est, qui gladium stringit, non datum à legibus, ut perierunt Absalon, Seba, Adonias, Ioab, Cassius, Brutus, & alij innumerabiles.

Sed contra iniurias atroces & notorias concessa est defensio, ut lex scripta in ff. concedit interfici Consulem deprehensum in Adulterio à patre

PROVERBIORVM

Mulieris. Et Marius absoluit adolescentem, qui
Tribunum militarem in defensione pudicitiae in-
terfecit. Victorinus praeses Germaniae in Colonia
Agrippina interfectus est à scriba, cuius uxorem
compresserat, cum alioqui adeo laudetur eius uir-
tus, ut Neruae & Traiano conferatur.

Concedit autem Euangelium uti legibus politi-
cis, cum ratione congruentibus. Imo si talis de-
fensio non esset concessa, transformaretur Euan-
gelium in doctrinam politicam, & stabiliret infi-
nitam tyrannidem. Sed de hac disputatione alias
copiosius dicitur.

Sed de reprehensione errorum in Ecclesia sci-
endum est, nequaquam peccare eos, qui aduersan-
tur Principibus & Episcopis defendentibus erro-
res. Necessè est enim obedire Deo in confessione
Veritatis, sicut Apostoli dicunt: Oportet Deo ma-
gis obedire quàm hominibus. Item: Si quis nega-
bit me coram hominibus, negabo & ego eum co-
ram patre meo coelesti. Item: Si quis dixerit
Blasphemiam contra Spiritum sanctum, non remit-
tetur ei. Item: Si quis aliud Euangelium docet,
Anathema sit. His mandatis Dei confirmemus
nos contra clamores Regum & Episcoporum, qui
uociferantur, nos seditiosos esse, quia docendo &
con-

confessione taxamus errores, & idola, sicut Deus
 praecepit. Sciamus autem, ministros Euange-
 lij non gerere gladium, & cum illi qui tenent or-
 dinariam potestatem, exercent se uicium, iniurias
 tolerandas esse, iuxta haec dicta, 2. Corinth. 10.
 Arma militiae nostrae non sunt carnalia. Item:
 Sicut Pater misit me, sic ego mitto uos. Et:
 Regnum meum non est de hoc mundo.

CAPVT XXV.

Gloria Domini est uerbum calare
 re. At gloria Regum est inquirere
 illud.

DIFFERT doctrina propria Ecclesia
 Dei, ab humana sapientia, & saepe in gu-
 bernatione errant praesertim praestantes
 homines, anteferentes sapientiam politicam uerbo
 Dei, sicut Nabuchodonosor instituit cultum, somni-
 ans ad regni concordiam profuturam esse similitu-
 dinem ceremoniarum. Sic Haeretici flectunt Eu-
 angelium ad suas imaginationes. Hic igitur mo-
 net Ezechias, Verbum Dei esse sapientiam arca-
 nam, & descendam uero studio, id est, Vult De-
 us nos discipulos esse suae uocis, non uult nos ante-

PROVERBIORVM

ferre nostras cogitationes, & fingere noua dogmata seu ritus. Sic gloria Regum est, id est, omnium prestantium, inquirere arcanam sapientiam, scilicet audiendo, non turbando cauillationibus. Sicut & Paulus præcipit: Sapientia Dei habitet in uobis, id est, sapienter inquirantur fontes, & conferantur testimonia, Et meminerimus, nos debere discipulos esse uocis diuinæ, sicut Salomon inquit: Audiens sapiens sapientior erit.

Humana sapientia in Dauide iubeat interfici Saulem, sed Spiritus sanctus in Dauide, noluit tale exemplum ostendere in populo Dei.

Acetum super nitrum, canens carmen cordi prauo,

Salis & Nitri nature similes sunt, rodunt & urunt corpora, & singularis uis est Nitri in pelendo, & irritatur aceto & calce, sicut inquit Plinius: Ulceribus quæ serpunt Nitrum cum calce & aceto illini.

Significat igitur hæc similitudo, pertinaces cum admonentur, tantum fieri rabiosiores, ut Nitrum incensum infuso aceto multò uehementius dissipatur & pellitur propter ΑΥΤΙΠΡΕΣΙΣΤΙΝ. Sic Saul admon

admonitus fit multo seuior. Tales multi sunt im-
pij, in quibus crescunt furores cum admonentur.

Non prohibet autem hæc sententia doceri ue-
ram doctrinam. Sed loquitur de facto seu euentu,
& ostendit, dissimiles esse auditores, alios esse do-
ciles, alios pertinaces, nolle doceri, ut Roma-
nos II. dicitur de Blasphemis; Excoecati sunt oculi
li corum, ne uideant.

Etsi autem ut dixi, hæc sententia non prohibet
doceri ueram doctrinam, tamen significat discer-
nendos esse auditores. Dociles piè & sedulo eru-
diendi sunt, ut Paulus inquit: Infirmum in fide
assumito. De alijs blasphemis dictum est: Non de-
tis Sanctum canibus. Et Prouerb. 13: Auribus stul-
ti ne loquaris, quia contemnit sapientiam eloquij
tui. Et tamen priusquam auditores discernere
possis, omnibus doctrina proponenda est. Postea
sequamur regulam Pauli: Hereticum hominem,
post unam atq; alteram admonitionem, uitato.

Fons conturbatus & scaturigo lu-
tulenta iustus cadens coram impio.

Manifestum est, ualde turbari omnium sapien-
tum mentes deformitate Ecclesie, cum uident im-
peria

PROVERBIORVM

peria, opes, sapientiam penes impios esse, Interea uerò Ecclesiam exiguam, ærumnosam, sine certo imperio sparsam in dissimilimas gentes. Item, à turpissimis Tyrannis innocentes homines interfici, Israëlitarum infantes à Pharaone, Baptistam ab Herode, Paulum à Nerone. Hæc mirabilia spectacula mouent sapientes, ut cogitent, hos miseros homines non esse Deo curæ.

Sed docet uox Diuina, ibi esse ueram Ecclesiam, ubi se Deus edita promissione & illustribus testimonijs, resuscitatione mortuorum & alijs, patefecit, & hanc esse Deo curæ, & exaudiri, protegi, & heredem esse æternæ gloriæ apud Deum, Et quidem exiguam esse, & subiectam esse cruci propter certas causas.

His diuinis testimonijs nos confirmemus aduersus hæc spectacula, quæ usitatè nominantur Scandalum crucis, & simus memores horum dictorum. Matth. 11. Abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Item 1. Corinth. 1. Non multi Sapientes secundum carnem, non multi potentes &c. Huc pertinet tota doctrina Pauli cap. 9. ad Romanos, & multi Psalmi. Ut: Noli æmulari in malignantibus. Item Psalmo 72: Moti erant penè pedes mei.

Ita fit priuatim. Cum David pellitur in exilium, delectantur eius calamitate impij, & manifestis sarcasms ei illudunt. Hæc iudicia describuntur hac imagine: Fons lutulentus iustus coram impio. Sed teneant pij ueras consolationes, & sciunt, qualis sit Ecclesia, & cogitent causas, quare cruci subiecta, & unde sint petendæ firmæ consolationes.

1. Primum, quia uult agnosci PECCATVM, quod adhuc hæret in hac natura hominum.

2. Quia sepe & manifestos lapsus habet Ecclesia, & uult nos Deus reuocari ad poenitentiam.

3. Quia uult inuocari, & ostendere suam presentiam in ærumnis, quæ non possunt humano consilio sanari.

4. Quia uult necesse Sanctorum testimonia esse de Doctrina, & de uenturo iudicio.

CAPVT XXVI.

Sicut nix in æstate, sicut pluuia in messe. Sic non decet stultum gloria.

DE euentu loquitur, ut hoc dictum: Fortuna quem nimium fouet stultum facit. Nar-

rat

PROVERBIORVM

erat enim, homines nondum castigatos seu cicuratos fieri insolentes rebus secundis, & laxare frenos varijs cupiditatibus, ut Alexander cum initio modestissimus & mitissimus fuisset, postea uult esse Deus, & fit crudelis. Cum enim homines non anguntur, fiunt securi, non petunt auxilium à Deo, & ebrj successibus, sua consilia & sese magnificiunt. Ideo magni & tristes sunt Heroum casus, ut Hercules, Nabuchodonosor, Iulij, Pompeij & innumerabilium aliorum.

Etsi autem hîc de Euentu tantum dicit, qui ad regulam pertinet de communiter accidentibus, tamen tacitè complectitur admonitionem seu preceptum de Modestia, quod recitat Siracides capite 3. Quò maior es, eò magis te humilia, & coram Domino inuenies gratiam. Item; Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Et supra recitauit dictum Plutarchi; Solem imitentur Principes, qui cum in summum fastigium uenit, elatus in partem Borealem, tardissime mouetur, ut tarditas cursum reddat tutiorem.

Sicut Auis fugit, & Hirundo auolat: Ita maledictum fatui non adhærescit.

Tenenda est regula uitæ: MILITA BONA
NAM

NAM MILICIAM, RETINENS FIDEM ET BONAM CONSCIEN-
 TIAM. Hæc habentes habebimus etiam aliquorum
 honestorum approbationem. Et hæc expetenda
 est, ut Siracides inquit, capite 41. Curam habe de
 bono nomine. Sed tamen semper multi sunt inui-
 di, qui deformare eos quibus inuidet conantur,
 ut Cicero inquit: Est quædam huius seculi labes &
 macula, inuidere uirtuti. Ac multi natura sunt
 uirulenti, quos ipsa Maledicentia delectat. Multis
 in questu est, ut Plautus inquit, Istic thesaurus
 stultis in lingua situs, ut questui habeant, malè lo-
 qui melioribus. Et noti sunt uersus Menandri:

Ὁ βίος μάλιστα τοῖς πονηροῖς ἡδέεται.
 Vita maxime delectatur improbis.

πράττει δ' ὁ κόλαξ ἄριστα πάντων,
 δεύτερος ὁ συκοφάντης, ὁ κακοήθης
 τρίτατος.

Et omnium temporum historie ostendunt, mul-
 tos honestos calumnijs oppressos esse, ut Ioseph,
 Palamedem, Aristidem, Theramenem, Socratem,
 & alios innumerabiles. Ac in Ecclesiaste dicitur:
 Calumnia turbat sapientem, & frangit robur cor-
 dis eius. Sicut experientia ostendit, sæpè bonos ui-
 ros impediri calumnijs.

Hic

PROVERBIORVM

Hic igitur consolatio contra calumnias tradita est, uidelicet, falsa maledicta, etiamsi aliquantisper sauciant, tamen postea retegi & improbari, sicut dicitur: Veritas aliquandiu laborare potest, deleri non potest. Psalmus addit dulciorem consolationem: Maledicent illi, & tu benedices. Et Dauid de conuicijs Semei inquit: Deus dabit mihi aliquid boni pro his maledictis.

Has consolationes teneamus, sed ita tamen, ut conscientiae nostrae integritatem retineamus, sicut saepe praecipitur: Haec est gloriatio nostra, testimonium conscientiae nostrae. Et ad Galatas: Opus suum unusquisque probet, & sic habebit gloriam apud sese, & non ex alijs, id est, Recte facito, ne te conscientia tua damnet, Et cum non est saucia conscientia, habes gloriam, cause uidelicet, non pendentem ex stulto applausu aliorum, sed talem, quae est uera conscientiae approbatio, & in credente est opus necessarium, & Deo placens.

Haec praeccepta & has consolationes sciamus nobis Diuinitus dari, quia Calumnia non est leuis carminificina, etiamsi tandem Veritas patefacta eam refutat. Ut, cum Socrates interfectus esset, postea representata est Tragoedia de Palamede, in qua recitatus est hic uersus: Εκένετε εκένετε τὸν ἄξιον
509

CAPVT XXVI.

64

ἔσθ' ἑλλήνων, ἀκρόντα μισέειν ἐλάττωσάν.
 Post hanc Tragediam ciues expulerunt ex Athenis
 accusatores Socratis.

Nunc sequuntur alia dicta, quæ ad hoc propo-
 situm pertinent, & monent, sapienter iudicandū
 esse, quando refutanda sit calumnia, quando non
 sit refutanda.

Ne respondeas stulto de stulticia
 eius, ne similis eius fias &c.

Duæ pugnantes sententiæ recitantur, quæ ideo
 dissentiunt, quia aliquando refutanda sunt male-
 dicta, aliquando non necesse est refutare, sed pru-
 denter iudicandum est, utrum faciendum sit. Fa-
 cilis autem dijudicatio est pastoribus in publico
 munere docentibus. Hi semper habent auditores
 dissimiles, pios firmos, & infirmos, dociles tam-
 en, & aduersarios pertinaces & insanabiles.
 Necesse est autem pastores seruire meliori parti,
 ubi uox doctrinæ incorrupta refutat aduersarios.
 Et hi discernant maledicta. Alia lacerant do-
 ctrinam, alia deformant personam docentis.

Mandatum est autem de doctrina illustranda
 & propugnanda. 2. Timoth. 1. Honestum deposi-
 tum custodi per Spiritum sanctum, habitantem in
 nobis.

PROVERBIORVM

nobis. Ad Titum 1: Quibus oportet os obstruere.
Et ibidem: Conuincito eos seuerè. Et ad Titum
2: Conuincito cum omni imperio, id est, præcipi-
ens expressa adseueratione, ut Verbo assentiantur.

Pugnent autem de rebus necessarijs, & stude-
ant assumere infirmos in fide, ut Paulus inquit, &
adiungere studeant, non turbent disputationibus
inextricabilibus, neq; alienent acerbitate. Priua-
ta autem conuicia aut modestè refutent, aut omni-
no prætereant, sicut in Psalmo dicitur: Illi detra-
hebant mihi, ego autem orabam.

In alijs autem priuatis congressibus Doctores
& alij considerent discrimina auditorum. Si ad-
sunt sanabiles, rectè doceantur. Si quis autem in-
cidit in turbam insanabilem, ut Iohannes, cum in
balneo uenisset ad Cherinti turbam, hic ostensa
confessione, ne uideatur cum illis colludere, quàm
primùm, si potest, discedat ab eis, iuxta dictum: He-
reticum hominem post unam atq; alteram admo-
nitionem uitato, Sicut Iohannes statim ex balneo
egressus est. Item: Ne detis sanctum Canibus.

Præsertim autem decet, priuata conuicia aut
non refutare, sicut David tacuit, cum ei maledi-
ceret

ceret Semei; Aut paucis refutare. Et exempla multa sunt magnorum gubernatorum, qui conuicia dissimularunt, ut Pericles, Fabius, Scipio & alij fecerunt. Lacedæmonij tacuerunt prouocati à Mar- donio, qui cum factus esset insolentior propter silentium Lacedæmoniorum, inquit Herodotus, cum elatum esse ψυχρῆν νίκην, id est frigida uictoria. Et in libro Herodoti narratio recitatur de Sparta- no legato, qui Geloni Siculo superbe responderat, ad hunc Gelon inquit; Probra obiecta homini so- lent iram accendere; Tu uerò etsi contumelia me in sermone adfecisti, non tamen persuadebis, ut in- decora faciam, compensando conuicia.

Præterea plerunq; ira impelluntur homines ad conuicia. Stulticia est autem cum irato rixari, sicut elegantissimè dictum est in Græcis uersibus; Duobus dicentibus, cum alter est iratus, qui non contratendit dicendo, sapientior est.

Δυοῖν λεγόντων, ἄτερος θυμὸς μένδ,
ὁ μὴ ἀντιτείνων τοῖς λόγοις σοφώτερος.

Deniq; de priuatis conuicijs simus memores di- cti Petri, 1. Petri 3. Non reddentes conuicium pro conuicio. Hoc etiam meminerimus, in refutatio- ne non tantum alterius errata reprehendenda esse,

K sed

PROVERBIORVM.

Sed etiam doctrinam necessariam perspicua adseueratione proponendam esse, quia non satis est, Academico more contradicere alijs, Sed etiam ostendendum est, quid sentiendum sit, sicut Demosthenes monet, cum inquit: ΕΠΙΤΙΜᾶν πάντοϛ ὄσι, σιμβδλεναι δ' οὐ παντοϛ.

Qui per nuncium stultum agit negotium, est uelut claudus pedibus.

Congruit cum Homericis, quod laudat Pindarus: Εὐθλόρ ηὐχὴ τὸ τέτυκται, ὅτ' ἄγγελος αἰσιμα εἶδη.

Commoda res ualde est, sapiat si nuncius ipse.

Artifex format opus: Et conduens stultum, conducit corrumpentem opus.

Iurisconsultus inquit: Magna est artificum differentia. Et multa sunt dicta, de discrimine artificum, de impostoribus & ardelionibus, qui se uenditant pro artificibus, cum non sint. Ut, plurimi sunt impostores, qui uolunt uideri medici. Plurimi indocti concionatores sunt, qui adulantur uulgo aut potentibus.

Traditur ergo hic admonitio, quæ ad prudentiam pertinet, ut eligantur in qualibet re idonei.

Simul

Simul etiam præcipitur his qui profitentur artes, ne sint impostores aut Ardeliones, sed ut Paulus inquit, sint Fideles, id est, rectè sciant artes quas profitentur, & in usu præstent fidem & diligentiam. Hæc omnia complectitur uirtus, quæ nominatur SEDVLITAS, quæ est proprii officij seu uocationis opera & intelligere & fideliter facere.

Huc pertinent dicta: Quam quisq; nouit artem, in hac se exerceat. Item: Quodq; parum nouit nemo docere potest. Item: Aliud est sceptrum, aliud est plectrum. Item: τέκτωρ γὰρ ὄν ἔπραττες οὐ ξυλδργικὰ, id est, faber existens, non faciebat fabrilia. Item Phocilides: μὴ ποτὸ γὰρ κρίνειν ἀδάημονα ἄνδρα ἐάσης. Item: Remum ducat qui didicit. Item hoc Sylla: Remigem prius esse oportet, quàm clauum gubernare. Et plerunq; fit, ut indocti sint audaciores, iuxta dictum: Ἀμαθία δρᾶσις ἀπεργάζεται, Inscientia audaciam adfert.

Sicut canis redit ad uomitum,
Ita stultus iterat &c.

De causis poenarum in hac uita saepe aliàs dictum est, uidelicet, causas præcipuas quatuor esse.

K 2

i. Prima

PROVERBIORVM

1. Prima, quia Deus iustus est, & propter suam iusticiam destruit contraria.
2. Secunda, quia uult intelligi, se iustum esse, & disci discrimen inter iusta & iniusta.
3. Tertia, ut perniciofa membra tollantur.
4. Quarta, ut poena nobis & alijs sint commo-
nefactiones, & deterreant nos à peccando, sicut
supra dictum est, cap. 19: Derisore percusso impe-
ritus erit cautior. Et I. Corinth. II. inquit Pau-
lus, poenas populi Israël esse exempla. Et Domi-
nus dicit ad Abraham, se ideo ei commemorare
exemplum poenae Sodomorum, ut posteros mone-
at de iudicio Dei. Et aliqui sanabiles moniti poe-
nis deinde fiunt cautiores, de quibus dicitur: *ictus
sapit: Item παδίματα μαδίματα. Item:
Turpe est bis impingere ad eundem lapidem. Item
de alienis exemplis dicitur: βλέπωμ πεπáιδευ-
μαι εἰς τὰ ἄλλωμ κακὰ: Intuens aliorum
mala eruditus sum.*

Sed multi cæci et ferrei nec alienis nec suis poe-
nis emendantur, multi etiam efferuntur & fiunt
rabiore in poenis. Aliqui repressi paulisper,
sicut Saul, mox relabuntur in eadem scelera. De
talibus relabentibus loquitur hoc dictum, sicut &
sepius aliàs monet Deus, ne relabendo attraha-

mus maiores poenas, ut Amos 1. dicitur: Ter peccantibus pepercit, quarto non parciam. Et Christus & Petrus inquit, Postrema talibus fieri peiora prioribus. Et Salomon ait, Relabentes similes esse canibus. Sed multò tristius est, quòd Dominus inquit, redire Diabolum, cum alijs septem nequioribus spiritibus.

Hic horribilia exempla publica & priuata considerentur. Crescit furor in Pharaone, Saul, Absalone, Achab. Et ciues Sodomorum, qui uiderant, se Diuinitus liberatos esse, cum Abraham profli-gauit exercitum hostium, deinde mox obliti priorum poenarum & liberationum, furenter ruunt in teterrima scelera.

Iudæi post tristissimas calamitates & liberationes interfectis Macabæis fratribus petulantissimè lacerarunt doctrinam dissidijs sectarum, Pharisæicæ & Saduceæ. Lacerarunt & regnum ciuilibus bellis.

In ea historia & nunc Germaniæ imaginem uideamus: Emendata doctrina multi redeunt ad priores errores, & postea prorsus fiunt à Deo. Multi nouis erroribus lucem ueræ doctrinæ obruunt, & seditiones mouent. Multi doctores ommissa inquisitione doctrinæ, tradunt grata uulgo. Vulgus delectatur licentia, & laxat frenos cupiditatibus.

K 3 Ita

PROVERBIORVM

Ita poenas maiores attrahimus. Seruabit tamen
Deus aliquas uerae Ecclesiae reliquias. Huius si uo-
lumus esse membra, serio conuertamur ad Deum,
& petamus nos conuerti, regi & confirmari à fi-
lio Dei, ne relabamur. Et sit in nobis ipsis dili-
gentia uitandi illecebras & occasiones peccato-
rum, sicut Paulus praecipit: Videte ne gratiam
frustra acceperitis. Item: Ambulate accuratè, non
ut fatui &c. Item, notum est dictum: Vitare pec-
cata est uitare occasiones peccatorum. Item Si-
racides: Qui amat periculum peribit in illo.

CAPVT XXVII.

Non glorieris de die crastino, Quia
nescis quid pariet hodiernus dies.

CONVENIT cum Romano dicto: Nescis
quid uesper serus uehat, Item: Ludit in hu-
manis Diuina potentia rebus, Et certam
praesens uix habet hora fidem. Item: Omnia sunt
hominum tenui pendentia filo, Et subito casu quae
ualuere ruunt. Item: Irus & est subito qui modo
Cresus erat. Deniq; omnes libri pleni sunt talium
admonitionum de fortunae inconstantia, quae ideo
nobis proponuntur, ut nos de Modestia admone-
ant.

ant, & prohibeant hæc duo maxima uicia, fiduciam nostri, & temeritatem mouendi res non necessarias, stulta spe, & nos intra metas includant, ut tantum faciamus nostræ uocationis officia necessaria, sicut Paulus inquit: Propria facite. Et quidem in agnitione infirmitatis nostræ adiungamus inuocationem Dei, iuxta dictum: Subditus esto Deo, & ora eum. Item: Sine me nihil potestis facere. Et Ieremias inquit: Scio Domine, quod non est hominis uia eius, id est, uocatio. Non enim hoc dicit, Nihil agere homines, sed sine auxilio Dei neq; consilia neq; actiones fœlices esse.

Semper igitur hanc regulam intueamur, Necessaria & presentia rectè facienda esse, quæ postulat officij ratio, & à Deo petendum esse auxilium, ne confisi nostris uiribus aut stulta spe moueamus non necessaria, sicut Pericles mouit bellum non necessarium leuissima causa, quæ negligi potuit, ut tunc quoque multi iudicabant. Alcibiades traiecit in Siciliam sine necessitate. Annibal Romanis intulit bellum sine necessitate. Pompeius poterat retinere pacem honestis conditionibus. Hæc bella omnia ciuitatibus istorum exitialia fuerunt. Carolus Burgundus sine causa intulit bellum Lotharingo & Heluetijs, in quo infœliciter dimicans

PROVERBIORVM

in acie interfectus est. Deniq; regulariter infœlix est πολυπραγμοσύνη, id est, facere non necessaria stulta spe, sicut dicitur: μάταιοι μάταια λογίζονται, δι' ἐπιθυμίαν.

Has admonitiones in uita considerare utile est, ad quas etiam pertinet Christi dictum: Crastinus dies pro sese sollicitus erit. Sufficit dici afflictio sua, id est, facito necessaria in presentia, quæ per sese satis habent difficultatum, & non cumules difficultates inani ratiocinatione & sollicitudine de rebus futuris.

Graue est saxum, & ponderosa arena.

Sed ira stulti grauior est utraq; re.

Sæpè cogitanda sunt discrimina sententiarum. Aliæ expressè præcipiunt aliquid, aut prohibent, aliæ sunt promissiones aut comminationes diuinæ, aliæ narrant Euentus. Hæ simul tectè monent, quomodo aduersus eos euentus muniendi sint animi. Ita hæc sententia narratio est de euentu, uidelicet de communi morbo multorum, qui sunt iracundiores, & minus placabiles. Tales irati plerumque sunt, qui sunt stolidiores & imperitiores, qui non considerant infirmitatem hominũ, & non cogitant.

gitant, multa aliorum errata placide toleranda & sananda esse, Ideo dictum est: Imperito nunquam quidquam iniustius est. Sed ut in DEO eminet bonitas, & tolerat ipse in suis quoq; multos morbos, & præcipit: Remittite & remittetur uobis: Ita sapientes magis flectunt animos ad bonitatem, & cogitant de communi infirmitate sua & aliena, & sunt memores Diuini præcepti: Remittite & remittetur uobis. Nec potest illustrior imago de stolidis implacabilibus pingi, quàm in Euangelio proposita est imago serui crudelis, qui debebat sexaginta tonnas auri.

Quanquam autem hæc sententia in hoc libro Salomonis tantum narratio est de Euentu, tamen multa monet: Iubet considerare humanam infirmitatem, & meminisse præcepti de ἐπιεικεία, & moderari iracundiam. Monet item uitare stolidos, qui neq; cognoscere neq; ignoscere norunt. Huc multa dicta pertinent:

Quo quisq; est maior, magis est placabilis iræ,
Et faciles motus mens generosa capit.

Et Seneca inquit: Nihil magnum quod non est placidum. Et dulcissimi sunt uersus Homeri, 7. Odyss:

PROVERBIORVM

Hospes tale mihi pectus ne duxeris esse,
 Quod temerè aut nimium flagranti exæstuet ira.
 Omnibus in rebus modus est pulcherrima uirtus.

Ξεῖν' οὐμοι τοιῶτορ ἐνὶ σῆθεσσι φίλον κῆρ
 Μαψιδίως κεχολῶσθ'. Αμείνω δ' ἄλλοι
 μα πάντα.

Et Plinius inquit: Qui uicia odit, homines o-
 dit. Sed tamen id dictum prudenter intelligendum
 est. Non enim loquitur Plinius de enormibus uici-
 is, nec de approbatione, sed de tolerandis adfecti-
 bus aliquantum aberrantibus sine scelere. Cæte-
 rum nota sint præcepta diuinitus tradita de mo-
 deranda ira, ut Matthæi 5. & 8. Item: Rom. 12.
 & alibi.

Sicut auis deserens nidum suum:
 Sic est uir, deserens locum suum.

Nullum uitæ genus, nulla functio est sine mul-
 tis molestijs & periculis, ideo cito in quolibet uitæ
 genere obrepunt fastidia, iuxta illud: Optat ephip-
 pia bos piger, optat arare Caballus. Monet igi-
 tur, ne fracti fastidijs temerè deseramus uitæ ge-
 nus, ad quod ritè uocati sumus. Paulus inquit:
 Unusquisq; in uocatione, qua uocatus est, maneat
 apud Deum.

Huc

Huc pertinent multa præcepta tradita contra Inconstantiam, qualis est in uita desultoria, quæ subinde mutat instituta: Vt: lapis sæpe uolutatus non obducitur musco. λίθος κυλινδόμενος τὰ φύκος οὐ ποιεῖ. Item: Planta quæ sæpe transfertur, non coalescit. Item: Sis Asinus, quemcumque asinum sors aspera fecit: Qui placide sortem ferre scit, ille sapit. Item: Pro eleganti Medico malus poëta. Ἀντὶ χαρίεντος ἰατροῦ κακὸς ποιητῆς.

Ferrum ferro acuitur.

Sic homo acuit faciem amici.

Agnoscamus infirmitatem nostram, & sciamus, singulos homines multa ignorare, sæpe errare & labi, sicut Salomon inquit: Stultorum infinitus est numerus. Item: Est uia quæ uidetur homini recta, & nouissima ducunt ad Mortem. Et extat hæc querela in multorum scriptis. Euripides inquit: Nemo unus uidet omnia. εἷς ἀνὴρ οὐ πάντα ὄρα. Theognis: οὐδεὶς ἀνθρώπων ἔστιν ἅπαντα σοφός.

Ac DEVS propterea nos ad communicationem Sermonis condidit præcipuè, ut alij alios doceant, & consilijs regant. Ideo & Paulus inquit: Docete & commonefacite uos mutuò. Et Siracides

PROVERBIO R V M

des capite 6: Si uideris uirum sapientem, mane accedito ad eum, & gradus ianue eius exterantur pedibus tuis.

Deniq; plurima dicta sunt, quæ præcipiunt audire peritorum consilia & iudicia, & conferre cogitationes cum alijs. Et quotidiana experientia ostendit, quàm sit periculosum ἰδιωτῶν λέγειν. Et de Artificibus hoc dicitur: Quisq; sibi pessimus magister est. Et Euripides dulcissimè dixit: ὁμιλία ἔτεκε τέχνας, Conuersatio peperit artes, cum uidelicet multi suas cogitationes conferunt, & alij aliorum iudicijs aut exemplis commonefiunt.

Ac res ipsa ostendit, corrumpi doctrinas ab ijs, qui non audiunt alios, sed abditi uelut lucifuge, fingunt ex sese nouas opiniones, abhorrentes à probata forma doctrinarum. Tales multi nunc sunt, qui gloriantur se esse αὐτοῖς ἰδιώταις, & sua somnia admirantur, nec audiunt aliorum sanorum iudicia. Sed nos præceptis obtemperemus, quæ iubent audire peritos, & conferamus nostras cogitationes cum alijs, ut Paulus inquit: Docete & commonefacite uos mutuo.

De hac collatione iudiciorum & consiliorum loquitur & hæc sententia: Ferrum ferro acuitur, sic acuit artifex artificem. Hæc diligentia primum
Modestie

Modestiae pars est, propriam infirmitatem considerantis. Deinde prudentia est studium discendi quae ignoras. Et supra Salomon laudans fidele consilium inquit: Ut cordi suaues sunt fragrantiores odores, Sic amicus dulcis est, dans consilium animae. Scribit Synesius, Apellem solitum esse adhibere iudicem picturarum Lysippum statuarium, et uicissim à Lysippo statuas Apelli iudicandas esse monstratas. Imo etiam ex hostium exemplis multa discuntur. Ideo laudatur uersus Sophoclis: ἄπ' ἐχθρῶν πολλαὶ μανθάνουσι δι σοφοί.

Sicut facies in aquis:
Sic cor hominis ad hominem.

Sicut facies in aquis apparentes lubricae sunt, et euanescentes: Ita corda sunt inconstantia et fallacia. Passim autem similes querelae extant, de inconstantia humani cordis, ut: Nusquam tuta fides. Item: Et cum fortuna statq; caditq; fides.

Cum autem taxatur inconstantia humani cordis, monemur ne facile credamus hominibus. Ideo haec admonitio saepe repetita est. Ut apud Cicero-
nem: Epicharmion illud teneto: μέμνησο ἄπι-
σῆν, neruos atq; artus esse sapientiae. Item: Quos
credis

PROVERBIORVM

heredis fidos effuge, tutus eris. Et in Ieremia: Maledictus qui confidit in homine,

Hæc dicta monent primum de doctrina, ne dogmata de Deo, sola humana autoritate moti approbemus, sed fontes quæramus in doctrina à Deo tradita. Deinde ne confisi humanis præsijs moueamus res non necessarias, Quia sæpè mutantur hominum uoluntates, ut Octavius deseruit Cicero- nem. Dion interfecit Heraclidem socium. Calip- pus Dionem, cui familiarissimus fuerat.

CAPVT XXVIII:

Propter delicta terræ cito alij post alios fiunt Principes.

Et propter uirum prudentem & intelligentem durabilius est imperi- um.

VSITATAE querelæ sunt, de Principum negligentia, de expilationibus, de negle- ctione iudiciorum & defensione. Et popu- lus accusat ipsos Principes & aulas, iuxta uersum: Quidquid delirant Reges plectuntur Achiui. Sed uox diuina utrosq; accusat, Principes & popu- lum.

lum, ut Osee quarto dicitur: Qualis populus talis sacerdos. Et saepe praedicitur, propter peccata populi non dari salutes Principes, ut Esaia 3: Auferet Dominus bellatorem & iudicem & Prophetam.

Ita hic dicit: Propter peccata terrae, scilicet, Principum & Populi, multi fiunt Principes, id est, nulli diu regnant, uel multi discordes regnant, & alij alios pellunt &c. Vt in Pannonia aliquandiu regnauit Ioannes, aliquandiu Ferdinandus, nunc Turca.

Tales mutationes non fiunt sine magnis calamitatibus, ut uerissime dixit Xenophon: πᾶσα ἀπολιτεῖωρ μεταβολαὶ θανάτηφοροί, id est, omnes mutationes imperiorum adferunt caedes. Et de seditionibus inquit Thucidides: ἐν σάσει πᾶσα ἰδέα κακῶ ἐνι. Item: ἐν δὲ θυχοσασίη καὶ πάγκακος ἔμμορε Τιμῆς. Agnoscamus igitur publicarum calamitatum causas esse plurimorum peccata, & salutis publicae causa singuli impetus suos frenent.

Addita est autem Antithesis, quae singularem commonefactionem continet, Principibus & populo necessariam. Imperia dicit durabiliora esse propter hominem prudentem & intelligentem, id est, Sapiens princeps aliquando cedit de suo iure,

PROVERBIORVM

iure, & patitur aliquid incommodi, ut maiora
incommoda uitet, ut Fabius Dictator passus est sibi
æquari Magistrum equitum. Non ponebat enim
rumores ante salutem. Cicero cessit Lucio Antonio
de prouincia, ut haberet collegam consentientem.

Sic illi qui populo dant consilia, suadeant,
ne maiora mala accersant seditiosis consilijs, ut
non dubium est in Iudæa multos turbulentos ho=
mines uociferatos esse, expellendos esse armis Ro=
manos, sicut patres expulerant Antiochum. Sed
Zacharias & Simeon intellexerunt dissimiles cau=
sas & dissimilia tempora esse, & dissuaserunt bella.
Sciebant enim, tunc finem esse politiæ Iudæicæ, &
Deum singulari moderatione mitigasse seruitutem,
quia haberent $\alpha\nu\tau\omicron\nu\omicron\mu\iota\alpha\pi$ in cultibus, & uide=
bant, idoneos duces deesse. Antiochus autem non
concesserat $\alpha\nu\tau\omicron\nu\omicron\mu\iota\alpha\pi$ in cultibus, & sciebant
docti, nondum finem esse politiæ Iudæicæ.

Ita considerant salutare gubernatores, ubi
sit pugnandum, ubi non sit pugnandum. Esaias dis=
suadet deditioem. Ieremias contra suasor est dedi=
tionis suo tempore. Ita dissimilia exempla & dis=
similes causas consideremus, & seruitutem sapi=
enter feramus, cum est toleranda, & ueris ge=
mitibus

PROVERBIORVM

plantauit Pater meus, eradicabitur. Iudæi non uolebant cedere Apostolis, tandem uerò deletio totius politiae Iudaicæ testimonium fuit iudicij diuini aduersus eos. Sic Manichæi, Ariani & similes deleti sunt.

Vt autem in omni conuersione primum fit contritio, id est, agnitio erroris & delicti, ac dolor & mutatio uoluntatis; Ita hîc postulatur Confessio, & quidem talis, in qua etiam fiat emendatio, ut Paulus fatetur, se errasse, cum fuit hostis Ecclesiæ, & deinde fit testis & propagator Euangelij.

Ac disertè hîc dicitur: Propicius erit Dominus relinquenti &c. Necessè est .n. in conuersione abijci malum propositum, nec est conuersio seu pœnitentia, donec manet perseuerantia in malo proposito. Conuersis autem promissa est remissio pœnæ æternæ & mitigatio pœnæ temporalis propter Mediatorem, sic dictum est: Viuo ego dicit DOMINVS, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Item, Zachariæ 1: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Item, Esaiæ 1: Si peccata uestra fuerint sicut coccinum, & uermiculus, eritis candidi sicut nix. Item: Misericordie DOMINI, quòd non consumpti sumus:

Beatus

Beatus est homo, qui semper est
pavidus.

Indurans uerò cor suum cadet in
exitium:

*Vicina sententia est superiori. Hortatur enim
homines ad exercitia Poenitentiae, iubet ut sit in
nobis timor, agnoscens iudicium & iram Dei ad-
uersus peccata, sit sollicitudo in cauendis malis
opinionibus & lapsibus, ut Paulus inquit: Opera-
mini salutem cum timore & tremore, id est, reti-
nete puritatem doctrinae, magna cura & sollici-
tudine consideratis fontibus, & magna sollicitu-
dine uitate lapsus contra conscientiam.*

*Nec pugnat haec doctrina cum sententia de fide,
de consolatione conscientiarum, & de leticia in
Mediatore, sed utrunq; praecipit, ut sit in corde
dolor deplorans nostram cõtumaciam & immu-
diciem, dubitationes & multa mala, quae in nobis
haerent. Sed gubernet timorem & dolorem Fides,
quae statuatur, nos quanquam indignos & miseros,
tamen placere Deo propter Mediatorem.*

*Taxat igitur hoc dictum carnalem securita-
tem, & superbiam confidentem propriae sapientiae,
L 2 iusticiis*

PROVERBIORVM

iusticia & potentia, nec curantem iudicium Dei
sicut Pharaon ruit in exitium fiducia sua potentia.
Bellerophontes securus uolens Pegaso intra caelum
uehi, excutitur. Antiochus securus fiducia sua
potentia conatur delere legem Dei. Semper igitur
in conspectu sint haec admonitiones de timore
Dei, & de metis uocationis. Beatus homo, qui semper
est pavidus. Item: Vbi habitabit Dominus?
In spiritu contrito & humiliato, & tremente sermo-
nes meos.

CAPVT XXIX.

Princeps amans mendacia habet
omnes ministros impios.

MA G N A ex parte reguntur homines ex-
emplis, quia homo intelligit imitationem,
& imitando discit. Plurimum autem ual-
ent insignium personarum, ut Principum & do-
centium exempla. Sape igitur admonitio repetita
est, ut Principes honesta exempla proponant, &
ut populus intueatur honesta exempla, & uitet
turpia. Noti sunt uersus:

Scilicet

Scilicet in uulgus manant exempla Regentum,
Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Vtq; Ducum lituos sic mores castra sequuntur:

Ac ualent aliquid exempla in utramq; partem.
Citius autē manant praua contagia, præsertim in-
ter eos, quorum est domestica familiaritas & adsi-
duitas. Ideo uenustissimè Græci dixerunt: Quales
domine, tales sunt catellæ. Et uulgo dicitur:

Forte cubos primum posuit cum futilis Abbas.

Tunc sese Monachi ludere iure putant.

ὅτι τὰ πρῶτα κύβισσά βάλθη πότι μάργος
ὁ Ἀββας,

παίξουσιν οἰοντά οἱ μοναχοὶ νόμιμον.

Ita hīc dicit Salomon: Princeps amans menda-
cium habet omnes ministros impios. Vt autem in-
signis uirtus est in gubernatione Veritas seu Vera-
citas, pugnans cum uanitate, perfidia, calumnijs,
suspitionibus, sophistica: Ita contrā ualde pernicio-
sum malum est in quocunq; gubernatore amor
mendaciorum, & multa uicia complectitur illud
malum, sicut multa sunt genera mendaciorum.

Manifestum genus est Vanitas seu Perfidia in
non seruandis promissis & fœderibus, ut Alci-
biadis

PROVERBIORUM

biadis perfidia uituperatur. Et de Metio Suffecio inquit Virgilius:

Raptabatq; uiri mendacis uiscera Tullus.

Aliud genus mendaciorum est amor Calumniarum. Id commune est in aulis. Plurimi enim delectantur obtreptione, & habent patulas aures ad omnes fabellas, de quibus uersiculi Menandri noti sunt:

Ὁ βίος μάλις αὖ τοῖς πονηροῖς ἴδεται
πρᾶττει δ' ὁ κόλαξ ἄρις αὖ πάντων,
Δεύτερος δ' ὑποφάντης.

Et in Pseudolo Plauti dicitur: Homines qui gestant quicq; auscultant crimina, si meo arbitratu liceat, pendeant omnes gestatores linguis, auditores auribus.

Tertium genus mendaciorum sunt Suspiciones, quas naturæ infidæ & obtreptatrices ex seipsis gignunt, quæ sepius magnis malis occasionem præbent. Ut, Tyranni tantum propter suspiciones multos tollunt, ut Alexander optime meritum Parmenionem. Ac naturæ suspicaces auidissime audiunt calumnias, habent igitur multos aulicos, idoneos ad calumniandum.

Quartum genus est Sophistica, quæ falsas opiniones & malas causas fucosis prætextibus in gratiam

tiam Principum tuetur. Hoc genus mendaciorum laudatur in aulis ceu præcipua sapientia, sicut nunc Pontificiæ aulæ scriptores magnificiunt, qui impios cultus præstigijs Sophismatum defendunt, quæ sunt uerè σφισμός sophismata.

Cum autem multa horribilia mala in uita ex omnibus his generibus mendaciorum orientur, monet Salomon, ut simus cauti, & tales aulas fugiamus, sicut Vlysses iubetur præterire Scyllam & Charybdin.

Cum cessat Prophetia, dissipatur populus: Et custodiens Legem, erit beatus,

Prophetia, id est, Propheticum regnum, in qua Deus per aliquem salutarem gubernatorem dat foelicia consilia, & bonos euentus. Dicit autem, tantisper florere imperia, donec sunt aliqui tales gubernatores. Ut Heliseus circiter 70. annos post Eliam rexit consilia Regum in maximis calamitatibus. Samaria obsidione liberata est, cum fames tanta esset, ut caput Asini 80. argenteis, id est, didrachmis 80. emeretur. Et sextarius stercoris columbarum quinque argenteis. Post Helisei mortem non multo plus centum annis durauit regnum, agitatam assiduis seditionibus.

PROVERBIORVM

Sic Eſaie gubernatio multas calamitates leniſt circiter octoginta annos. Poſtea ſequutum eſt excidium, in quo tamen Ieremie conſilijs pars populi ſeruata eſt.

Ex talibus exemplis intelligi poteſt, quare dicat: Ceffante Prophetia diſſipari populum, quia extinctis ſalutaribus gubernatoribus ſequuntur in Imperijs certamina ambitionum, ſeditiones, deinde interitus, ut in uerſu dicitur:

Nam cætera regna

Luxurijs uicijs, odijsq; ſuperbia uertit.

Addit autem Salomon, qualis ſit Prophetica gubernatio, cum inquit: Beatus qui Legem cuſtodit, quaſi dicat: Talis eſt gubernatio Prophetica, retinet ueram doctrinam & ueros cultus, & dat conſilia congruentia uerbo Dei, non quaerit praſidia contra uerbum Dei, Sicut Achaſ contra mandata Eſaie quaerit peregrinorum Regum foedera & cultus. Et foederibus Turcicis Græcum imperium & regnum Hungariae interierunt.

Monet hoc quoq; ſecunda pars ſententiae: Beatus qui cuſtodit legem, in illis ipsis diſſipationibus illas reliquias ſalvas fore, quæ retinent poſſeſſionem doctrinae Diuinae, ſicut in Amos dicitur: Ecce ira Domini ſuper regnum peccans, id eſt, regnum reum, quod iam ordinatum eſt ad poenam.

Sed

Sed tamen excerpam reliquias, seruabo grana & cribrabo.

Cogitent autem & Principes & populus commonefacti hac sententia & similibus, uerè opus Dei esse salutarem gubernationem, & eam à Deo petant, nec cumulent scelera, ut Deus adimat salutare gubernatores.

CAPVT XXX:

Plerunq; in gnomologicis scriptis etiamsi unus aliquis autor est magnæ partis, tamen inseruntur & aliorum concinna dicta, ut Phocylidis carmini aiunt Sybillinos uersus insertos esse. Sic credibile est & Salomonis libello aliorum sententias additas esse, ideo nouus titulus est in 30. cap: Verba congregantis, id est, collectio aliarum sententiarum filij Iachit, tametsi & hoc nomen, & alia quæ sequuntur, appellatiuè de uiris Prophetis intelligi possunt.

Prima autem sententia, in qua dicit: Stultissimus sum hominum, confessio est humanæ ignorantie, & deploratio caliginis in hac misera natura hominum. Nec solum exempla Ethnicorum ostendunt, horrendas esse tenebras de Deo in mentibus hominum, sed singuli homines sentiunt, se uarijs dubitationum fluctibus turbari.

L 5

Simoni

PROVERBIORVM

Simonides interrogatus, quid sit DEVS, petiuit triduum ad deliberandum, tandem respondit Hieroni, se, quò diutius cogitet, eò minus inuenire quod affirmet. Non rectè Simonides. Lucet .n. in mentibus utcunq; legalis noticia de Deo, quæ discernit Deum à malis rebus. Et inde descriptio Platonis sumpta est: Deus est mens æterna, causa boni in natura. Quanquam autem est hæc scintilla in hominum mentibus, tamen assensio languida est, & ruunt homines in dubitationes, propterea quia multa fieri contra ordinem uident, uidelicet, Sæpe bonos à malis opprimi. Eius rei causam cum non sciant, dubitant de Prouidentia.

Primum igitur hic deploratur humana ignorantia, quam singuli homines & agnoscere & gementes deplorare debent, sicut Prophetæ deplorant: Omnis homo mendax. Item: Peruersum est cor hominis, & ærumnosum. Sunt & apud Ethnicos tristissimæ deplorationes uniuersæ humanæ infirmitatis, quæ ideo recitantur, ut homines reuocent ad Modestiam. Pindarus in oda s. Pyth. inquit: Τὴ δὲ Τῆς; Τὴ δὲς οὐ Τῆς. σκιᾶς ὄντα ἄνθρωποι. Hæc dicta sæpe cogitare utile est.

Nescit autem sapientia hominum remedia contra

træ

tra ignorantiam & infirmitatem. Sed in Ecclesia
 scimus patefactiones Diuinas, in quibus & cause
 calamitatum & remedia ostenduntur. Ideo & in
 hoc textu deducimur ad doctrinam à Deo tradi-
 tam, & precipitur, ut eam audiamus & ample-
 ctamur, moueamur comminationibus, & adsen-
 tiamur consolationibus, nec addamus corrupte-
 las.

Hæc mandata sæpe repetita sunt, ut in his di-
 ctis: Hic est Filius meus dilectus, HUNC audite.
 Item: Ego sum uia, uita & ueritas. Item: Sancti-
 fica eos in ueritate, Sermo tuus est ueritas. Et in
 Psalmo: Lucerna pedibus meis Verbum tuum. Et
 apud Esaiam: Ad Legem & ad Testimonium. Et
 in Numeris: Ne sequaris cogitationes tuas.

Ita hoc loco dicitur: Omnis sermo Dei purus,
 id est, sine corruptelis, Et clypeus confidentium
 ipsi, id est, Ideo Deus misit filium, & se patefecit
 sua uoce immensa bonitate, ne erres, hanc filij uo-
 cem audias & amplectaris, iuxta hanc iudices de
 Essentia & de uoluntate Dei, de Lege & de Eu-
 angelio, de ira & de gratia. Hunc uerum Deum,
 qui se patefecit misso Filio, & edita uoce sua per
 Filium agnoscas & inuoces, sicut ipse inquit: Hæc
 est uita æterna, ut agnoscant te uerum Deum, &
 quem misisti IESVM esse CHRISTVM
 Sic.

PROVERBIORVM.

Sic rectè agnosces & inuocabis Deum, senties eum efficacem esse, & sic scias æternam Ecclesiam, & non aliter, colligi.

Et figuram considera, quòd inquit: Verbum Dei clypeum esse his qui confidunt Deo, iuxta uerbum. Sicut & Paulus nominat, Scutum fidei, quia certum est, Deum sic efficacem esse, cum uerbo Dei & inuocatione nos sustentamus Fide, ut Paulus inquit: Ut per consolationem scripturarũ spem habeamus. Item: Euangelium est potentia DEI, ad salutem omni credenti. Psalmo 129: Sustinuit anima mea in uerbo eius, Sperauit anima mea in Domino.

Hæ dulcissimæ sententiæ opponendæ sunt Ethnicis & alijs impijs opinionibus & blasphemijs Anabaptisticis & Stenckfeldianis, quæ abijciunt externam uocem doctrinæ.

Simul autem hîc de retinenda puritate uerbi Diuini præcipitur. Et Puritas dupliciter intelligenda est. Primum de ipso uerbo Dei rectè intellecto, sine imaginationibus carnalibus. Ut, Saducæi retinebant quidem τὸ ἔκτοσθεν in Moise, sed intelligebant Promissiones tantum carnali modo de presenti uita. Sic Monachi intelligunt Legem de externis operibus, Fidem tantum de noticia historie &c.

Altera

Altera puritas est, non expresse addere corruptelas, ut Papa addidit inuocationes mortuorum, questum Missarum, falsam adorationem, prohibitionem coniugij, & alias impias traditiones. De utraq; puritate loquitur Psalmus 12. Eloquia Domini eloquia pura, sicut argentum purgatum in uase testaceo, purgatum septies, id est, primum recte intelligatur uerbum Dei, quod discitur in ueris exercitijs poenitentiae, & in cruce. Ibi enim purgantur mentes nostrae, ut uerbum Dei intelligant primum sine carnalibus imaginationibus, ut cum Paulus arguitur de iniusta seuericia, discit Prophetas loqui de regno aeterno Christi, non de politico. Ideo inquit: $\psi\chi\kappa\omicron\varsigma$ homo non percipit ea quae sunt Spiritus. Secundo adsit puritas talis, ne expresse addantur traditiones de nouis cultibus. Harum uanitas etiam deprehenditur in uera poenitentia & in cruce, sicut Paulus inquit, Stipulas doctrinarum consumi igne.

Ita hoc loco cum initio dicit: Verbum Dei purgatum, intelligatur hoc de priore puritate, uidelicet, ut $\tau\omicron\ \sigma\eta\tau\omicron\pi$ recte intelligatur. Postea expresse prohibentur nouae traditiones, sicut saepe alibi dicitur. Et citat Dominus dictum Esaiæ: Frustra colunt me mandatis hominum.

DNO

PROVERBIORVM

Duo petiui à te. Procul amoue à me mendacium, Inopiam & Diuitias ne dederis mihi.

Primum & summum bonum est uera Dei agnitio, sicut Dominus inquit; Primum quærite regnũ Dei. Et Salomon in sua petitione cæteris bonis antefert Sapientiam, sicut dicit; Initium sapientiæ Timor Domini. Item: Non in solo pane uiuit homo. Deinde Mediocritas uitæ tutior est, quàm opulentia aut egestas. Ordine igitur hæ duæ petitiones hîc recitantur, quæ nobis quoq; sint lumen & regula uitæ. Primum quæramus regnum Dei, & simus memores dicti; Timenti Dominum non deerit ullum bonum. Sic in Parabola Euangelica iubemur Margaritum emere, uenditis omnibus bonis.

Secundo sciamus uoluntatem Dei esse, ut singuli iuxta uocationem honestos labores faciamus, unde uictum habere possimus, ut dicit Paulus; Propria facite. Et simus contenti mediocri statu, sicut & alibi dicitur; Abominatio coram Deo omnis superbus corde. Et Siracides inquit capite 3; Difficiliora te ne quæsieris stolide; Quæ mandata sunt tibi sanctè cogitato.

Experti sunt etiam Ethnici, mediocrem statum
tutio rem

ritiorem esse, iuxta uersum: πολλα μεσοισιρ
 αρισα, μέσος θέλω ἐρ πόλει εἶναι. Et pluri-
 mos abuti potentia & opulentia ad explendas ui-
 ciosas cupiditates manifestum est, iuxta dictum:

Luxuriantq; animi rebus plerunq; secundis,
 Nec facile est æqua commoda mente pati.

Hoc genus patri conuicium facit.

Sequentes aliquot sententiæ sunt querelæ de uarijs uicijs, id est, sunt narrationes, quæ ostendunt, quid fiat, & monent ut simus uigilantiores & firmiores in uitandis talibus uicijs, & in fugienda societate malorum, & contagijs, sicut Horatius inquit:

Absentem qui rodit amicun̄
 Fingere qui non uisa potest, commissa tacere
 Qui nequit, hic niger est, hunc tu Romane caueto.

Sic narrantur uicia & uiciorum cause, ut Medici uenena describunt, ut uitentur. Similis querela seu narratio hæc est: Tria turbant terram. Seruus potitus imperio. Item: Stultus factus diues & potens. De priore dicitur: Asperius nihil est humili cum surgit in altum. De posteriore: Insipiente fortunato nihil est insolentius. Et Theognis: τίκτει τοι κόρος ὕβρις, ὅταν κακῶ ὄλος ἔπικτα.

Qua

PROVERBIORVM

Quatuor sunt minuta sapientiora
sapientibus hominibus.

Venusta collatio est cum minutis bestiolis, quas
dicit antecellere sapientibus. Monet autem, ag-
noscendam esse ingentem naturæ humanæ miseri-
am, quæ ipsa secum pugnat. Nouit Deum & Le-
gem, & non obtemperat, imo sciens ruit contra
Deum & contra Naturale iudicium, & accersit
sibi calamitates innumerabiles, sicut dicitur in
Menandri uersibus, Plura esse mala ἐκδορία, quàm
αὐτομάτα.

Et ne quidem in præstantibus naturis uirtus est
durabilis, sicut in Dauide, Nabuchodonosor, Her-
cule, Themistocle, Alexandro &c. At bestia ob-
temperant suæ naturæ, nec à se ipsis dissident.

Consideranda est igitur naturæ nostræ infirmi-
tas, & querenda sunt remedia in filio Dei propo-
sita. Nominatur autem hîc FORMICA, quia
est monitrix de labore & sedulitate. LEPVS
querens latebras monet infirmos, ne aggredian-
tur maiora uiribus. LOCUSTA ut amans con-
gregationes, non seditiosa, non turbatrix ordinis
aut tranquillitatis. ARANEA ut arte excel-
lens.

Formicis

CAPVT XXX.

8

Formicis opponuntur ignaui, his deest uirtus
quæ nominatur Sedulitas.

Leporibus opponuntur ἄσθενες, Thra-
sones, multa mouentes, quæ sustinere non possunt.
His deest Fortitudo.

Locustis seditiosi, turbantes ordinem & tran-
quillitatem. His deest Iusticia, quæ Geometrica
proportione debitum locum tuetur, ne turbetur
communis ordo.

Araneis stolidi, qui confidunt uiribus, & ne-
gligunt consilia. His deest Prudentia.

Si fatuè egisti elatus superbia,
manum opponito ori tuo.

Precipit de poenitentia & emendatione
errorum. Cum lapsus es, ne defendas erratum,
Sed admonitus & intelligens errorem, doleas, &
amplectaris ueritatem, & perspicua confessione
ostendas, quid sentias, ne in alijs error confirme-
tur, sicut Paulus fatetur, se errasse, cum fuit
hostis Euangelij. De talibus supra dixit: Iustus
in principio accusator est sui. Et in Zacharia di-
cit: Emendans errorem has plagas accepi in do-
mo diligentium me.

8

8

PROVERBIORVM

Si quis admonitus pertinaciter defendit errorem, hunc Paulus iubet relinquere, & nominat *αυτοκατακριτορ*, id est, suo ipsius iudicio condemnatum, quia conuictus scit se pugnare contra conscientiam. Talis cum sit blasphemus, ruit postea sine fine in aeternum exitium. Et de his dicitur: Errare humanum est, perseverare in errore Diaboli^o cum. Multi autem difficulter cedunt, sicut dicitur:

Aurum & opes & uasa frequens donauit amicis
Qui uelit ingenio cedere rarus erit.

Et hic fit mentio Superbiae, quae est fiducia propriae sapientiae aut potentiae contra Deum. Haec fiducia elati homines multi gignunt noua dogmata, aut instituunt cultus, & postea admiratione sui superbe defendunt suas opiniones, ut dicitur: *Δόξα βιάζεται τὴν ἀλήθειαν*, Opinio uim facit ueritati. Et tristius hoc est, quod multi propugnant errores, astute questis prestigijs, & addunt mendacia mendacijs. Haec horribilia peccata & consideranda sunt & fugienda.

Qui premit lac exprimit Butyrum,
Et nimium emungens narem
elicit sanguinem,

Et qui

CAPVT XXXI.

Et qui effundit iram emittit discor-
dias.

Primum significat, Imperia moderata esse de-
bere, sicut Plato inquit: Vtraq; optima. moderata
libertas & moderata seruitus. Et rursus utraq;
pessima, Libertas immodica, & seruitus immodi-
ca. Et in uersibus Solonis dictum est:

Ἄμωσ ἅμα ἠγεμόνεσσιν εἰποίτο,
μήτε λίσσιν ἀνεδείς, μήτε πιεζόμενος.

Et modus constitutus est in Decalogo. Et Bar-
tista inquit: Estote contenti stipendijs uestris.
Item: Neminem concutiatis neq; calumniemini.
Item: A sino onus, pabulum & uirgam, Sic seruo
laborem, cibum, & castigationem, scriptum est
in Siracide.

Postea addita est sententia de reprimenda ira,
ne publicæ discordiæ oriuntur, quæ postea late
magnas ruinas trahunt, & sepe oriuntur ex le-
uibus causis, quæ potius moderatione aliqua les-
mienda uel sananda erant.

CAPVT XXXI.

М а ПОСТРЕМІ

PROVERBIORVM

POSTREMI capituli additio continet tres sententias, prohibitionem Ebrietatis, mandatum de Confessione, aduersus eos, qui opprimunt innocentes, ut nunc in Regum aulis mulierum cum intelligant ueram doctrinam, tamen non ostendunt, quid probent, cum ad supplicia rapiuntur innocentes. Hic iubet intelligentes doctrinam, sua confessione tegere innocentes, ne iniusta seueritas confirmetur silentio uel collusionem ipsorum. Vnus Ionathas apud Saulem aperte excusabat Dauidem. Doeg & alij furorem Regis incendebant. Apud Alexandrum Callisthenes & Clitus aperte reprehendebant eius insolentiam, ceteri assentatione confirmabant, quia plures sunt mali, & uerum est dictum :

ὁ βίος μάλις τοῖς πονηροῖς ἴδεται, (φάνθη)
πρῶτῃ δ' ἄρις ὁ κόλαξις, δ' ἔντεσσι δ' οὐκ ὀσυκο

Tertia pars carmen est de uirtutibus honeste Matrisfamilias. Ut autem singulis hominibus uitae regula esse debet Decalogus, ita in hac laudatione distribuuntur uirtutes in Decalogum, Et ad primam tabulam pertinet dictum hoc loco. Mulier timens Deum, laudabitur.

TIMOR autem intelligatur totus uerus cultus, uera Dei agnitio, Timor, Fides, Inuocatio, dilectio

dilectio Dei, & alia coniunctae uirtutes, sicut Propheta sepius utuntur nomine timoris Dei pro toto cultu, qui Deo placet. Et supra dicitur: Initium sapientiae timor Domini. Item: Beatus uir qui timet Dominum.

Deinde recitantur caeterae uirtutes. Castitas coniugalis, amor erga maritum, sine morositate, sedulitas in omnibus laboribus Oeconomicis, Parsimonia, Frugalitas & Mansuetudo in gubernatione familiae, diligentia in educanda sobole, domestica assiduitas, beneficentia erga pauperes. Harum uirtutum omnium definitiones notae sint, & consideretur, ad quam Decalogi partem singulae referendae sint.

Tota autem haec narratio simpliciter sine allegoria intelligatur, tanquam speculum honestae Matronae, sicut Simonides inquit, foelicem esse eum, qui ducit uxorem similem api. Sed haec tota doctrina dulcissime comprehensa est in dicto Pauli ad Timotheum: Saluabitur mulier per filiorum generationem, si manserit in fide, dilectione, sanctificatione & temperantia. Vbi etiam praecipuae uirtutes & officia uocationis recitantur. Diserte nominat Paulus Fidem, uidelicet ueram agnitionem Dei, & fiduciam filij Dei, quae praecurrere

PROVERBIORVM.

lucere omnibus uirtutibus debet. Et cum hac fide accepta est remissio peccatorum, & reconciliatio, & hereditas uitae aeternae, simul in cordibus noua lux, uita, & iusticia accensa est, iuxta dictum, Transformamur ad imaginem eius, tanquam à domini Spiritus. Cum igitur fide agnoscitur Deus, & ostensa est misericordia Dei, propter Medietorem promissa, simul accenditur delectio Dei in cordibus, & uera inuocatio, ut cum solis luce simul calor spargitur. Nominatur filius Dei sol iusticiae, quia & lucem, id est, ueram noticiam misericordiae adfert, & uerum Deum ostendit. Et ueram noticiam misericordiae Dei comitantur dilectio Dei, & inuocatio & caeterae uirtutes. David audita uoce: Dominus abstulit peccatum tuum, reuiuiscit, nouit Deum, & se ei subiecit, diligit & inuocat eum. Ita Paulus hoc loco uult in Matrona, fidem, id est, ueram agnitionem Dei & fiduciam misericordiae lucere.

Deinde adiungit caeteras uirtutes, Dilectionem Dei & proximi propter Deum, dilectionem mariti & sobolis. Sanctificationem nominat eam uirtutem, quae usitate Castitas dicitur. Est autem Castitas, ut suo loco prolixius dicitur, uirtus quae omnes commixtiones seu seminis effusiones uitae
à Deo

Deo prohibitas, & est in coniugio seruare iura
coniugij. Temperantia est moderatio in cibo &
potu, naturæ corporum conueniens.

Tradit igitur Paulus dulcissimam consolationem
opponendam hypocrisi Monachorū, quia expresse
adfirmat, matres familias in coniugio, retinentes
fidem et bonam conscientiam, saluas fieri. Hanc do-
ctrinam extare in Ecclesia necesse est contra fana-
ticos homines, qui coniugia damnarunt.

Remouenda est etiam alia cauillatio illorum, quæ
hoc dicto Pauli abutuntur ad confirmandā opinio-
nem Monachorum, quæ fingit bona opera esse meri-
ta et precium uitæ æternæ, quia dictum sit, salua-
tur mulier per filiorum generationem. Nequaquam
enim Paulus mulieris officia dicit esse merito
aut precium uitæ æternæ, quare & statim fidei
mentionem facit. Cum autem dicit, si manserit
in fide, id est, agnitione Dei, & fiducia mediato-
ris, mox excludit opinionem de meritis operum.

Sed hoc sentit, quod sæpius repetitum est
in concionibus Christi, Prophetarum & Aposto-
lorum, oportere in renatis esse fidem, & iusticiam
bonæ conscientie, sicut inquit: Milita bonam mi-
litiam habens fidem & bonam conscientiam.
Item, Nolite errare, Scortatores, Adulteri, Ho-

M iij

micide

PROVERBIORUM

invidiosus &c. non sunt heredes vite aeternae. Semper autem in enumeratione uirtutum fit mentio operum, quae sunt propria uocationis singulorum, ut Iohannes dicit militibus: Neminem conculcatis, neque calumniamini, & contenti estote stipendijs uestris. Ut igitur singulos de sua uocationis officijs admonere necesse est, ita hic Paulus matribus concionatur de laboribus partus, nutritionis & educationis. Et tamen manet firma sententia, propter Mediatorem gratis sola fide recipi & placere personam, non propter propriam dignitatem. sicut & in Psalmo dicitur: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Item, Roma. 3. Omnes egent gloria Dei, iustificamur autem gratis fide propter filium &c. Hic mente repetant studiosi integram doctrinam de fide & de operibus, ut in confessione Ecclesiarum nostrarum recitatur.

De Matronarum officijs multa dulcissime scripta sunt in multorum scriptis, Inde ad huius loci enarrationem transferri longior explicatio posset. Sed nolui prolixior esse. Oro autem filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum crucifixum pro nobis & resuscitatum, custodem Ecclesiae suae, ut clementer & Ecclesias & Politias & Oeconomias nostras gubernet & protegat. Amen.

Laus Deo.

PSALMVS QVINQVAGESIMVS DAVI
DIS, LATINAE ELEGIA RED
DITVS A IOHANNE
STIGELIO.

Ante Deum foedo Iesides crimine lapsus,
Has lacrymis madido fudit ab ore preces.
Conscia mens culpæ cum tristem sentiet iram,
Et fugient iustum territa corda Deum:
Non frustra gemitus inter lacrymasq; fluentes,
Hæc dicet summo carmina grata Deo.

Mitis ut es miseris, pressis ut sponte benignus
Ut tua perpetuum gratia nomen habet;
Sic lapsò succurre Deus, miserere precantis,
Dum iaceo uultum sordidus ante tuum.
Ut tua propicio clementia plena fauore est,
Ut tibi multiplici cor bonitate graue est:
Sic extingue meæ delicta audacia uitæ,
Mitis & omne mei criminis aufer onus.
Ablue peruerso foedas à pectore sordes,
Et mundum à uicijs me tibi redde meis.
Namq; meæ agnoscens horresco crimina uitæ,
Poenitet & tota mente, fuisse malum.
Ante meos oculos culpæ mihi pendet imago,
Et mecum uitium pugnat ubiq; meum.

SS

AD

Ab tibi precavi, te coram talia feci,
Quae faciunt trepido me tibi corde reuerti.
Ante tuum sistit me propria culpa tribunal,
Ipse meo cuius crimine causa fui.
Sic tamen hoc cecidit, sic me meus abstulit error,
De uenia cogar ne dubitare tua.
Sed uerum ut maneat, semper mortalia labi
Corda, uel illa tibi quae renouata placent.
Ut uerum obtineas, qui criminis arguis omnes,
Eque tuo solo pectore mittis opem.
Ut uincas de te linguas absurda loquentes,
Dum lapsis ueniam te dare uelle negant.
Ecce meas traxi uitiosa ab origine sordes,
Cum noua adhuc grauidae massa parentis erant,
Et morbosa trahens longae contagia culpa,
Tabifico accepit me mea uentre parens.
Ecce etenim gaudes uerum sermone loquentis,
Nec tibi picta ullo uerba colore placent.
Non placet externo probitas tibi splendida cultus,
Pectoris at gemitus interioris amas.
Et tua quae fatuo non est sapientia mundo
Cognita, te solo cognita dante mihi est.
Ut diuina tui norim mysteria uerbi,
Promissoque fides stet mea firma tuo.
O Deus Hysopi folijs absterge iacentem,
Et propere ex illo tempore purus ero.

¶

Vt mala Mosaica quondam contagia gentis
Illa potens iussu sustulit herba tuo.
Expiet à tanta miserum tua gratia culpa,
Quæ miserè lapsos sola leuare potest.
Ablue tu morbos animi, tu pectoris aufer
Sentinam, ac uicij tolle uenena mei.
Tunc ego, qui mersus foedis in sordibus hæsi,
Corda geram molli candidiora niue.
Tunc iucunda tui seruato gratia uerbi
Reddita dulce meis auribus omen erit.
Ipsa mea exilient, & plausibus ossa sonabunt,
Conquassata graui quæ iacuerunt metu.
O auerte meo lasso à crimine uulnus,
Elue delicti pondera magna mei.
Cor mundum, cor labe carens, cor criminis expers,
In me iudicio gigne recente Deus.
Intima diuino reuoua mea pectora motu,
Qui mea perpetua uiscera lege regat.
Ne procul à uultu miserum me explode paterno,
Ceu dignum æterna morte perire reum.
Nec cœleste finas à me discedere numen,
Quod facit arbitrio pectora sancta tuo.
Redde tuæ lapsa solatia certa salutis,
Ut capiam auxilio gaudia uera tuo.
Vniq; mihi mentis quæ labi nesciat, adde,
Quæ te non dubio semper amore colat.

Sic tua degeneres passim mandata docebo,
Ut cupiant nota tutius ire uia.
Protinus ex animo reprobi sua facta dolebunt,
Omnis & immunes criminis esse uolent.
Agnoscent animis ex te pendere salutem,
Turba graui culpa quodlibet ausa scelus,
Supplice te ueniam rogitabunt pectore fontes,
Atq; tuum grato nomen in ore ferent.
Mi Deus horrendæ pœnis me subtrahere mortis,
Perpetua ò animi spesq; salusq; mei.
Ut mea, doctiloquo formans præconia motu,
Iusti ciam celebret lingua sonora tuam,
Tu dignare sinus labiorum aperire meorum,
Ut referam laudes ore sonante tuas.
Da mihi uim uocis, da doctæ flumina lingue,
Ut tua perpetua nomina laude canam.
Nam sacra si fuso fumantia sanguine mallet,
Præstiterim templis forsân & ista tuis.
Sed te nec tepido taurorum imbuta cruore
Ara, nec imposita strata bidente iuuat.
Anxia mens propter culpam, mœrorq; pudorq;
Grata salutifero sunt holocausta Deo.
Cor lacrymans intus, culpaq; dolore gemiscens,
Ad te aditum recto tramite semper habet.
Hoc nunquam abijcies, nunquã aspernabere, firma
Si tamen adiungat uota precesq; fide.

Hoc

Hoc etiam toto supplex te pectore posco,
Sancta Deus regni membra tuere tui.
Sit tibi curæ, altæ rupes ueneranda Sionis,
Perpetuus uerbi est exitus unde tui.
Cœpta fac eductas attollant mœnia pinnas,
Grande quibus Solymæ cingitur urbis opus.
Fac firmata pio foelix Ecclesia coetu
Crescat, & auxilio sit stabilita tuo.
Voxq; salutiferi late sonet inclyta uerbi,
Et pia cœlestis corda lucretur amor.
Tunc tibi iusticiæ persoluent munera gentes,
Et uera fructus ex pietate ferent.
Hec tu grata Deus præsens holocausta probabis,
Hi nituli, grati muneris instar erunt.

BINIS.

PRECATIO PRO EC-
CLESIA DEI, EX VER-

BIS ESAIAE CAP. LXIII.

Carmine reddita à Iohanne
Stigelio.

Conditor ò Coeli, subiecti conditor orbis,
Ante creata Deus, sine origine uiuus, & unus
Fine carens, solusq; potens, atq; omnia prestans.
Qui Pater es, gaudesq; patris pietate probari,
Qui patrio fidi gentem Israëlis amore
Ipse gubernasti, Pharij cum tela Tyranni
Effugeret, medias illæsa per æquoris undas.
Tuq; Patris Fili, diuine mentis imago,
Christe Deus, miseris sed homo dignitate uocari,
Dum mortem meritis preciosa morte salutem
Et uitam reddis, mediator, & optime testis
Ante patrem uenia. patria qui mente uerendus
Ceu dextra trepidum comprehendens uindice Mosæ
Agmina Erythræas duxisti tuta per undas,
Stante graui ceu mole freto, ponentibus Euris,
Et siccis pedibus populo calcante profundum.
Tuq; Patris Natiq; simul Spirabile numen,
Quod mentes hominum diuino accendis amore,
Pectoraq; instauras, & uirès cordibus addis,
Spiritus alme, tuo populis qui robora flatu

Aspirans

Aspirans, motus faciles, viresq; dedisti,
Cum uada purpurei penetrarent inuia pontia
Et similes starent eternis rupibus undæ,
Impiaq; immanem fallens audacia Regem
Arma uirosq; imi raptaret gurgite fundi.
Hoc etiam summo miseri in discrimine mundi
Parua sub ingenti dum pressa Ecclesia motu
Fluctuat, & Regum manifestam sustinet iram,
Summe pater, mentes populiq; Ducumq; gubernas
Nate potens agmen posita Dux eripe fraudi,
Spiritus adflatu da motum, & suffice vires.
O eterne Deus, Dux unice, & unice uictor,
Adfer opem tanto quassatis turbine rebus,
Et causam defende tuam, tua gloria uincat,
Dum tua sincerè populo mandata professo
Non unus Pharaon ferrum minitatur & undas.
Da vires animis, da nescia pectora frangi,
Arma fide superare doce, pietate tumultus;
Ut queat insans Ecclesia pressa Tyrannis
Impositum perferre iugum, uictrixq; ferendo
Pace colens aliqua diuini oracula uerbi,
In patriam seui reuocare catharmata mundi,
Et tandem ad cœlum spretis euadere terris
Ante patrem eternum Christo ducente triumphū.

Anno 1546.

Plan

Jo 2632

Joannis Reichen

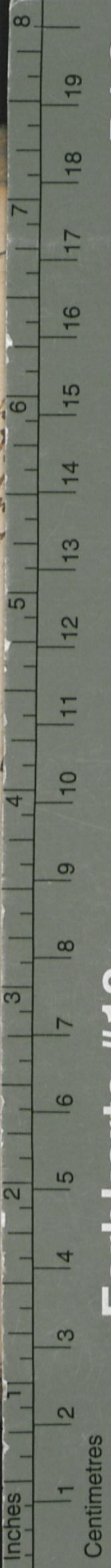
Lippincis

Anno 97

(X2205730)

nc

B.I.G.

Farbkarte #13

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

EXPLICATIO PROVERBIORUM SALOMONIS IN SCHOLA VVITEMBERGENSI DICTATA. ANNO 1555.

A PHILIPPO MELANTHONE.

VVITEBERGAE excudebant hæredes Petri Seitzij.

1555.

Gebo. 16. Kriebel. 96.

In pag. a

